

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2019

Bc. Pavla Chmelíková

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Pavla Chmelíková

**OTÁZKA NÁSTUPNICTVÍ JAKUBA, VÉVODY
Z YORKU, ZA VLÁDY KARLA II. STUARTA**
**THE QUESTION OF SUCCESSION OF JAMES, DUKE
OF YORK, DURING THE REIGN OF CHARLES II**

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Valkoun, Ph.D.

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce PhDr. Jaroslavu Valkounovi, Ph.D. za příkladné vedení práce a věcné připomínky a rady. Současně bych ráda poděkovala své rodině za podporu při studiu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....podpis.....

Klíčová slova:

Anglie; 17. století; Karel II. Stuart; Jakub II. Stuart; Vylučovací krize; vylučovací parlament; papeženecké spiknutí

Keywords:

England; 17th century; Charles II Stuart; James II Stuart; Exclusion crisis; exclusion parliament; Popish Plot

Abstrakt:

Tato diplomová práce se bude zabývat především 70. a 80. léty 17. století v Anglii. V tomto období vlády Karla II. Stuarta se dostává do popředí otázka nástupnictví, která vyvrcholila až v tzv. Vylučovací krizi v letech 1679–1681. Diplomová práce se pokusí nastítnit v sedmi kapitolách, zahrnujících úvod a závěr, vývoj nástupnické krize spojené s osobou Jakuba, vévody z Yorku. První část práce se zaměří na období před Vylučovací krizí a vyzdvihne především důležité momenty, jako bylo schválení Zákona o zkoušce či Papeženecké spiknutí. Další část diplomové práce se bude zabývat samotným obdobím krize až do rozpuštění posledního vylučovacího parlamentu v Oxfordu v roce 1681 a porážky whigovské strany. Poslední kapitola poté celou problematiku uzavře rokem 1685, tedy smrtí Karla II. Stuarta a nástupem Jakuba II. na anglický trůn.

Abstract:

This diploma thesis deals with 1670s and 1680s in 17th century in England. During this period of the reign of Charles II Stuart comes to the forefront the question of succession, which culminated in the so-called exclusion crisis (1679–1681). The thesis will try to outline in seven chapters, including the introduction and conclusion, the development of the crisis of succession associated with the person of James, Duke of York. The first part of the work will focus on the period before the exclusion crisis and will highlight important moments such as the approval of the Test Act or the Popish Plot. Another part of the thesis will deal with the period of crisis itself until the dissolution of the last Exclusion Parliament in Oxford in 1681 and the defeat the Whig party. The last chapter will close the whole question of succession in 1685, the death of Charles II Stuart and the advent of James II to the English throne.

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
1.1. Dosavadní bádání a pramenná základna	11
1.2. Metody zkoumání, struktura, otázky a cíle práce.....	14
2. CESTA KARLA II. K ANGLICKÉMU TRŮNU A PRVNÍ LÉTA VLÁDY.....	17
2.1. Karel II. v exilu	17
2.2. První období vlády Karla II.....	25
2.3. Pretendenti na anglický trůn: Jakub, vévoda z Yorku; James, vévoda z Monmouthu	29
3. NÁSTUPNICKÁ KRIZE	31
3.1. Zákon o zkoušce (<i>Test Act</i>).....	36
3.2. Od nástupu Danbyho k moci po Papeženecké spiknutí (<i>Popish Plot</i>)	38
4. POČÁTEČNÍ FÁZE VYLUČOVACÍ KRIZE, 1679–1680.....	45
4.1. Shaftesbury a jeho whigovská strana	46
4.2. Whigovský kandidát na trůn – James Scott, vévoda z Monmouthu	48
5. ZÁVĚREČNÁ FÁZE VYLUČOVACÍ KRIZE AŽ DO PÁDU SHAFTESBURYHO, 1680–1683	53
5.1. Zasedání parlamentu v Oxfordu	55
5.2. <i>Rye House Plot</i>	59
6. POSLEDNÍ LÉTA VLÁDY KARLA II.: KATOLICKÝ PRETENDENT	61
7. ZÁVĚR	66
8. SEZNAM LITERATURY	70
9. SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	76
10. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	78

1. Úvod

Geneze volby tématu diplomové práce byla z velké části spojena především s mojí předchozí výzkumnou činností z oblasti anglických dějin období vlády Stuartovců, a to jak politickými dějinami té doby, jež provázely nemalé dějinné zvraty, v oblasti vnitřní i mezinárodní politiky, tak i kulturními dějinami zabývajícími se vztahovými záležitostmi spojenými s dvorem panovníka a jeho okolím. Výzkum politického vývoje, parlamentarismu a především postupného vytváření politických seskupení, které byly později známy jako strany whigů a toryů, jsou též pro moji práci jedním ze stěžejních aspektů.¹ Právě formulující se politické uskupení whigů mělo značný vliv na ústřední problematiku této práce, tj. na otázku nástupnictví Jakuba z Yorku. Není proto náhoda, že právě whigové následně rozpoutali pozdější takzvanou Vylučovací krizi.²

Diplomová práce si klade za cíl zanalyzovat klíčové aspekty a okolnosti, které ovlivňovaly problematiku nástupnictví bratra krále Karla II., a to Jakuba z Yorku. Vylučovací krize, která představovala jeden z klíčových momentů spojených s otázkou nástupnictví Jakuba, znamenala nejen vyvrcholení politických debat z předchozích období vlády Karla II., ale i „ukázkový případ“ velmi komplikovaného vývoje Anglie v období stuartovské restaurace. Nástupnictví v té době ovlivňovalo několik aspektů, z nichž je možné se zaměřit jak na postoj samotného panovníka, který se „usilovně“ snažil o vlastního dědice, tak i na další možné nástupce na trůn. Především Jakobovy dcery, u nichž jejich náboženské vyznání znamenalo nezanedbatelný faktor, proč nemalá část anglických elit o nich uvažovala jako o možných budoucích panovnicích. Na druhé straně komplikace tkvěla i ve skutečnosti, že anglické politické elity, jež vcelku striktně lpěly na konfesijní příslušnosti k anglikánské církvi (*Church of England*), se vyznačovaly pramalou ochotou či prakticky nulovou tolerancí k panovníkům katolického vyznání, což do značné míry determinovalo otázku nástupnictví na anglickém trůně v druhé polovině 17. století. Z těchto důvodů je třeba zvolenou problematiku vnímat komplexně, a proto jsem období vlády Karla II. Stuarta musela v některých zvolených

---

¹ CHRISTIE, W. D., *A Life of Anthony Ashley Cooper 1621–1683*, Vol. I, London 1871; CHRISTIE, W. D., *A Life of Anthony Ashley Cooper 1621–1683*, Vol. II, London 1874; JONES, J. R., *The First Whigs – The Politics of the Exclusion Crisis 1678–1683*, London – Oxford 1961; SHOTTON, J., *Exclusion Crisis and Earl of Shaftesbury*, in: *History Review*, No. 47, 2003, s. 33–37; SPURR, J. (ed.), *Anthony Ashley Cooper, First Earl of Shaftesbury, 1621–1683*, Farnham 2011; ZOOK, M. S., *Radical Whigs and Conspiratorial Politics in Late Stuart England*, [State College] 1999.

² HARRIS, T., *London Crowds in the Reign of Charles II: Propaganda and Politics from the Restoration until the Exclusion Crisis*, Cambridge 1987; MAHLBERG, G., *The Republican Discourse on Religious Liberty during the Exclusion Crisis*, in: *Historical Research*, Vol. 83, No. 222, 2010, s. 617–634; McCORMICK, T., *Transmutation, Inclusion and Exclusion: Political Arithmetic from Charles II to William III*, in: *Journal of Historical Sociology*, Vol. 20, No. 3, 2007, s. 259–278; SHOTTON, s. 33–37; TROOST, W., *Sir William Temple, William III and the Exclusion Crisis (1678–1681)*, in: *Journal of Low Countries Studies*, Vol. 31, No. 2, 2007, s. 147–162..

aspektech zkoumat širěji, aby analýza příčin a důvodů, jež vedly ke krizi spojené s nástupnictvím Jakuba první polovině 80. let 17. století, a následných důsledků byla kompletní.

Před každým zpracováním podobně odborného tématu je nutné si vymezit danou problematiku nejen z obsahového ale i chronologického hlediska. S těchto důvodů jsem se rozhodla analyzovat zejména období vlády krále Karla II. Stuarta, tj. od roku 1660, kdy došlo k restauraci Stuartovců, až do jeho smrti a nástupu Jakuba II. roku 1685. Analýza pouhého (ne)fungování takzvaných vylučovacích parlamentů by dostatečně nevystihla celou širší zvolené problematiku, tj. nástupnictví Jakuba z Yorku na trůn, což byl jeden z klíčových faktorů vlády Karla II. Nelze rovněž opomenout fakt, že nástupnická otázka nepředstavovala v anglických dějinách nic nového či „fenomenálního“, pokud vezmeme v potaz alžbětinskou éru a cestu k nástupu dynastie Stuartovců v Anglii. Lze říci, že otázka nástupnictví či legitimacy претендентů představovala v anglických dějinách, až na výjimky, velmi časté a ožehavé téma.

Stuartovské období či celkově dějiny Anglie v raném novověku se dle mého soudu těší menšího zájmu české, resp. československé historiografie. Vlastním obdobím vlády Karla II. se zabývalo pouze několik našich historiků,³ konkrétně tématem nástupnictví Jakuba z Yorku na trůn se však v rámci české, resp. československé historiografie dosud nikdo detailně nezabýval. Současně lze říci, že britská historiografie nevěnuje této problematice větší pozornost než jako „jedné“ z příčin Slavné revoluce, která představuje jedno z klíčových témat anglických dějin 17. století, resp. stuartovského období, jež se jinak vyznačovalo nemalou řadou zvrátů.

V průběhu analýzy zvolené problematiky jsem se zejména zaměřila na období, kdy král Karel II. dospěl k závěru, že z manželství s Kateřinou z Braganzy již legitimního syna mít nebude. V tomto ohledu je třeba zdůraznit pojem legitimní. Karel sice syna měl, nejednalo se však o potomka zplozeného z řádného zákonem uznávaného manželství, i když o míře legitimacy se mnohdy vedly zdlouhavé debaty. Královým nemanželským synem byl James Scott, pozdější vévoda z Monmouthu,⁴ kterého přední představitelé opozice v době Vylučovací krize navrhovali jako možného nástupce. Přirozeně i možné nástupnictví Viléma Oranžského, jehož nástupnická práva se odvozovala od jeho manželky anglické princezny Marie, dcery

---

³ KONEČNÝ, T., *Anglická zahraniční politika od restaurace do míru v Nijmegen*, Diplomová práce, Praha 2017; KOVÁŘ, M., *Anglie posledních Stuartovců 1658–1714*, Praha 1998; KOVÁŘ, M. – TUMIS, S., *Zrození velmoci – Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti (1603–1746)*, Praha 2007; KUBÍČEK, P., *Právo a státní zřízení Anglie a Skotska do roku 1707 v historických souvislostech*, Brno 2012; POLIŠENSKÝ, J., *Dějiny Británie*, Praha 1982.

⁴ FEA, A., *King Monmouth Being a History of the Career of James Scott: The Protestant Duke 1649–1685*, New York 1902.

Jakuba z Yorku, je nezbytné vzít v potaz. Ve své práci se současně věnuji analýze, do jaké míry lordi Danby⁵ a Shaftesbury, v té době významní představitelé anglického politického života, ovlivnili Vylučovací krize a otázku nástupnictví i v kontextu soupeření mezi toryi a whigy. Z důvodu časového limitu a horší dostupnosti pramenů k tématům z anglických dějin v České republice, nebylo možné v rámci předkládané diplomové práce pokrýt všechny otázky problematiky nástupnictví v Anglii v druhé polovině 17. století. Některá dílčí témata by si zasloužila hlubší analýzu.

---

⁵ BROWNING, A., *Thomas Osborne Earl of Danby and Duke of Leeds*, Oxford 1913; COURTENAY, T. P., *The Cabinet cyclopedia, Eminent British Stateman*, Vol. V, London 1838.

1.1. Dosavadní bádání a pramenná základna

V rámci analýzy zdrojů v kontextu míry dosavadního bádání v dané problematice existuje řada pramenů, z nichž lze vyzdvihnout především dokumenty úřední povahy, mezi které patří i řada *Journal of the House of Commons*,⁶ ve kterých je možné dohledat záznamy ze zasedání Dolní sněmovny v období celé vlády Karla II. Podobného charakteru jsou též i *Journal of the House of Lords*⁷ pro Sněmovnu lordů. Dále je třeba zmínit i dokumenty zabývající se jak finanční záležitostmi, tak ale i domácí politikou, a to především různé takzvané Kalendáře neboli *Calendar of Treasury Papers*, *Calendar of State Papers*⁸ a další. Většina těchto pramenů je dostupná v elektronické podobě díky projektu *British History Online*, jenž tak představuje cennou pomůckou pro badatele z celého světa.

Z vydaných pramenů byly pro tuto práci nejvhodnější edice, obsahující dokumenty osobní povahy, mezi které můžeme zařadit deníky, korespondence a poznámky či dobové reflexe současníků, z nichž bych ráda vyzdvihla fragmenty deníků Samuela Pepyse,⁹ který se detailně věnoval klíčovému událostem vlády Karla II., popřípadě zpracované paměti pro dané období zpracované do edice Johnem Jessem, *Memoirs of the Court of England during the reign of the Stuarts including the Protectorate*.¹⁰

Kromě výše zmiňovaných vydaných korespondencí je však nutné zmínit především vydané dopisy spojované přímo s osobou panovníka Karla II. Jedná se o edici vydanou Arthurem Bryantem *The Letters, Speeches and Declarations*, která zahrnuje nejen dopisy mladého prince a později i krále Karla II., ale i jeho projevy a deklaráce. Velmi důležité pro badatele a dnešní historiky, zkoumající vládu Karla II., jsou dopisy sestře Minette (vévodkyni Orleánské). Podobně zajímavým pramenem pak můžou být do roku 1667 i dopisy a poznámky, které si král vyměňoval s lordem Clarendonem.¹¹

---

⁶ *Journal of the House of Commons: 1660–1667*, Vol. 8, London 1802, *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/commons-jrnl/vol8>; *Journal of the House of Commons: 1667–1687*, Vol. 9, London 1802, *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/commons-jrnl/vol9>.

⁷ *Journal of the House of Lords: 1660–1691*, Vols. 11–14, London 1767–1830, *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/search/series/lords-jrnl?query=&title=&page=1>.

⁸ BLACKBURNE DANIELL, F. H. – BICKLEY, F. (eds.), *Calendar of State Papers Domestic: Charles II, 1660–1685*, London 1938; *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/search/series/cal-state-papers--domestic--chas2?query=&title=>; REDINGTON, J. (ed.), *Calendar of Treasury Papers, 1556–1696*, Vol. 1, London 1868; *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/cal-treasury-papers/vol1>.

⁹ LATHAM, R. – LATHAM, L. (eds.), *The World of Samuel Pepys – the Definitive Selection from the Famous Diary*, Cambridge 1987.

¹⁰ JESSE, J. H. (ed.), *Memoirs of the Court of England during the Reign of the Stuarts Including the Protectorate*, Vol. III, London 1840.

¹¹ Karel II. byl v dopisech své sestře velmi otevřený, projevovat názory, které nemohl prezentovat na veřejnosti ani před nejbližšími rádci, řešil s ní problémy, které měl s parlamentem, ale i témata spíše osobní povahy. Korespondenci s Minette, lze považovat za jeden z nejdůležitějších pramenů pro pochopení Karlovy osobnosti a

Dalším typem vydaných pramenů jsou prameny úřední povahy, mezi které je možné zařadit unikátní soubor edic pramenů shromažďující anglické historické dokumenty. Pro tuto práci bylo využito osmého dílu této sbírky, který se zabývá dokumenty z let 1660–1714, tedy obdobím od nástupu Karla II. Stuarta až po smrt královny Anny a nástupu nové Hannoverké dynastie. Osmý díl edice *English Historical Documents* jako editor zpracoval Andrew Browning. Dokumenty jsou v této edici zařazeny do jedenácti kategorií, kterými jsou: panovník a monarchie, parlament, veřejné finance, církve, sociální sféra, obchod, Skotsko, Irsko, ozbrojené síly, zahraniční politika, politikové a jiné významné osobnosti. Pro tuto diplomovou práci byly stěžejní především kategorie panovník a parlament.¹² Mezi prameny literární povahy a takzvané staré tisky by bylo možné zařadit *Debates of the House of Commons from the Year 1667 to Year 1694*, které byly vydané a zeditované v 18. století v deseti svazcích.¹³

K postavě samotného krále Karla II. bylo využito mnoho biografii, včetně jedné přeložené i do českého jazyka od Hesketh Pearson, *Karel II.* Tato biografie je poměrně obsáhlá, avšak zabývá se především osobním životem krále. Biografii k osobě Karla II. sepsal i starší autor Jacob Abbot, který k tématice období vlády Karla II. Stuarta napsal také mnoho monografií.¹⁴ Stejně tak byl literárně činný i Maurice Ashley, z jehož děl je třeba připomenout monografii *England in the Seventeenth century*.¹⁵ Dále je třeba zmínit Tima Harrise a Ronalda Huttona, kteří patří mezi znalce období restaurace a jako každý zvlášť, tak též i jako spoluautoři napsali mnoho knih a odborných článků zabývajících se králem Karlem, restaurací jako takovou, ale také i politiky dané doby.¹⁶ Výčet autorů zabývajících se osobou Karla II. Stuarta by byl značný, a tak seznam, který byl nabídnut v této práci je spíše ukázkou než přesným výčtem.¹⁷

---

myšlenkových pochodů. BRYANT, A. (ed.), *The Letters, Speeches and Declarations by King Charles II*, London 1968; *A Collection of Letters Written by Kings Charles I and Charles II*, Vol. III, 1835.

¹² BROWNING, A. (ed.), *English Historical Documents*, Vol. VIII, 1660–1714, London 1953.

¹³ GREY, A. (ed.), *Debates of the House of Commons from the Year 1667 to the Year 1694*, Vol. II, London 1763.

¹⁴ ABBOTT, J., *History of King Charles the Second of England*, New York 1877; ABBOTT, J., *Charles II*, London 1900; ASHLEY, M., *Charles II: The Man and the Statesman*, Panther 1973; BELLOC, H., *Charles II: The Last Rally*, 2003; FALKUS, C., *The Life and Times of Charles II, Introduction by Antonia Fraser*, London 1972; HARRIS, T., *Restoration. Charles II and His Kingdoms*, London 2005; OGG, D., *England in the Reign of Charles II*, 2nd ed., Oxford 1963; PEARSON, H., *Karel II.*, Ostrava 2001.

¹⁵ ASHLEY, M., *England in the Seventeenth Century*, London 1952.

¹⁶ HUTTON, R., *The Making of the Secret Treaty of Dover, 1668–1670*, in: *The Historical Journal*, Vol. 29, No. 2, 1986, s. 297–318; HUTTON, R. – HARRIS, T., *Charles II – King of England, Scotland and Ireland*, in: *Journal of Modern History*, Vol. 64, No. 4, 1992, s. 700–720.

¹⁷ GOODLAD, G., *Charles II and the Politics of Survival*, in: *History Review*, Vol. 66, 2010, s. 1–5; CHURCHILL, W., *Dějiny anglicky mluvících národů – Nový svět*, Vol. II, Praha 1998; MAUROIS, A. – MOHRT, M., *Dějiny Anglie – doplněno o novější období Michelem Mohrtem*, Praha 1993; MORGAN, K. O., *Dějiny Británie*, Praha 1999; RANKE, L., *History of England Principally in Seventeenth Century*, Vol. IV–V, Oxford 1875.

Odborná literatura a články z odborných periodik byly využity též k důležitým historickým postavám dané doby, které se nějakým způsobem angažovali v rámci nástupnické otázky. Využité publikace se týkaly především známých politiků (Shaftesbury, Danby a další) ale i samotného Jakuba z Yorku a Monmoutha, kteří stáli v centru boje o anglický trůn.¹⁸ Zbylé publikace, které byly využity pro tuto diplomovou práci, se poté většinou zabývají již konkrétními tématy jednotlivých spiknutí (tzv. *Plots*), vylučovacích parlamentů, vylučovacích zákonů, otázkou náboženství v dané době stejně jako parlamentarismem či vývojem politických stran a dalšími tématy, které se stávaly častým zdrojem diskuzí mezi anglickou veřejností, dvořany, poslanci i diplomaty během vlády krále Karla II.¹⁹

---

¹⁸ BROWNING, *Thomas Osborne*; COURTNEY, T. P., *The Cabinet Cyclopaedia, Eminent British Statesman*, Vol. V, London 1838; EUSTACE, T., *Statesman and Politicians of the Stuart Age*, New York 1985; FEA, *King Monmouth*; CHRISTIE, 2 Vols.; DALY, P. J., *Rome's Other Hope: Charles II, Monmouth, and James in the summer of 1676 (Stuart England)*, in: *Elh-English Literary History*, Vol. 66, No. 3, 1999, s. 655–676; TAPSELL, G., *Laurence Hyde and the Politics of Religion in Later Stuart*, in: *The English Historical Review*, Vol. 125, No. 517, 2010, s. 1414–1448; TUBERVILLE, A. S., *The House of Lords under Charles II*, in: *The English Historical Review*, Vol. 44, No. 175, 1929, s. 400–417; SPURR, J. (ed.), *Anthony Ashley Cooper, First Earl of Shaftesbury, 1621–1683*, Farnham 2011.

¹⁹ BRODIE, G., *A Constitutional History of the British Empire*, Vol. II–III, London 1866; EAGLES, R., *Unnatural Allies? The Oxfordshire Elite from the Exclusion Crisis to the Overthrow of James II*, in: *Parliamentary History*, Vol. 26, No. 3, 2007, s. 346–365; HARRIS, T., *London Crowds in the Reign of Charles II: Propaganda and Politics from the Restoration until the Exclusion Crisis*, Cambridge 1987; JONES, *The First Whigs*; KENYON, *The Popish Plot*; KEY, N. E. – WARD, J. P., *Divided into Parties': Exclusion Crisis Origins in Monmouth*, in: *The English Historical Review*, Vol. 115, No. 464, 2000, s. 1159–1183; MILNE, D. J., *The Results of the Rye House Plot and Their Influence upon the Revolution of 1688*, in: *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 1, 1951, s. 91–108; POLLOCK, J., *The Popish Plot – A Study in the History of the Reign of Charles II*, London 1903; SPURR, J., *English Puritanism, 1603–1689*, Basingstoke 1998; SHOTTON, s. 33–37; ZOOK, M. S., *Radical Whigs and Conspiratorial Politics in Late Stuart England*, Pennsylvania 1999.

1.2. Metody zkoumání, struktura, otázky a cíle práce

Pro výzkum předkládané práce bylo využito některých z metod historického výzkumu. Jednalo se například o přímou a nepřímou metodu v případě zkoumání pramenů. Přímá metoda byla využita například pro záznamy ze sněmoven a nepřímá u většiny pramenů osobní povahy, které byly analyzovány výše tohoto úvodu. Celá práce je napsána v lineární časové ose. Bylo využito též několika sond v případě přiblížení osobností některých politiků a členů královské rodiny. Předkládaná práce zasahuje především do politických dějin Anglie, avšak neobejde se bez mírných přesahů do oblastí dějin kulturních, dějin elit či náboženských dějin. Diplomová práce se též musela vypořádat s konceptem parlamentarismu a absolutismu, stejně jako protestantismu a katolicismu, které na rozdíl od jiných prací nejsou pouhou kulisou historických událostí, ale mnohdy zasahují do nástupnické problematiky jako takové. Není zcela možné pouze vyložit historické souvislosti s faktografickými údaji, aniž by bylo hlouběji nastíněno odůvodnění chování některých klíčových postav, které v souvislosti historických událostí podává nový obraz na celou problematiku. Příkladem může být postoj Karla II. k protestantismu a katolicismu, stejně jako poměrně kladný vztah k absolutistické Francii s ohledem na to, že sám anglický panovník musel své jednání podřizovat parlamentarismu ve vlastní zemi. Kroky Karla II., stejně jako vévody z Yorku ne vždy odpovídají běžnému vzorci jednání dané doby, stejně jako vnitřní situaci v Anglii a na mezinárodní politické scéně.

Tato diplomová práce se skládá z tohoto úvodu do problematiky nástupnictví Jakuba z Yorku, závěru a dalších pěti kapitol. První výkladová kapitola, číselovaná jako druhá kapitola, se zabývá především exilovými lety budoucího krále Karla II., kde se snaží nastínit všechny aspekty, které formovaly anglického prince a ovlivňovaly ho i v období po restauraci monarchie. Jedná se především o vztah k protestantské a katolické víře spojený s Karlovým pobytem ve Skotsku v první polovině 50. let 17. století, ale i s exilovými léty strávenými v blízkosti francouzského dvora Ludvíka XIV. Důležitým prvkem této kapitoly je též zaměření se na rodinné vztahy v dynastii Stuartovců; především budoucího krále s bratrem Jakubem, vévodou z Yorku, sestrou vévodkyní Orleánskou, ale i matkou královnou Henriettou. Není tajemstvím, že výše zmíněné dámy se hlásily ke katolické víře a vévoda z Yorku měl velmi blízko k francouzskému dvoru a též inklinoval ke katolicismu, a proto je důležité sledovat vývoj vztahů mezi těmito klíčovými členy Stuartovského rodu, které v budoucnu ovlivňovaly přístup Karla II. k problematice náboženství, ale i přístupu k politice absolutistické Francie. Kapitola též zahrnuje první léta vlády panovníka se všemi úskalími, které mohly mít dopad na vývoj nástupnické problematiky; především opakované pokusy panovníka o schválení Deklarace o

shovívavosti (*Declaration of Indulgence*). Jedna z podkapitol se poté věnuje představení vévody z Yorku a vévody z Monmouthu jako hlavních aktérů nástupnické problematiky za vlády Karla II., přičemž vévodu z Yorku je možné považovat za kandidáta krále a toryů a vévodu z Monmouthu jako protikandidáta whigů.

Pro třetí kapitolu byly vybrány jako klíčové mezníky schválení Zákona o zkoušce (*Test Act*) z roku 1673 a největší katolické povstání Karlovy vlády tzv. *Popish Plot* (1678). Oběma výše zmíněným klíčovým událostem se věnují samostatné podkapitoly. Zákon o zkoušce je možné považovat za první snahu poškodit vévodu z Yorku s ohledem na jeho veřejné oznámení konverze ke katolické víře. Hlavní postavou této kapitoly je především hrabě z Danby, který se po rozpadu Cabaly dostává do centra politického dění jako klíčový podporovatel panovníkovi vnitřní i zahraniční politiky. Během tzv. Papeženeckého spiknutí roku 1678 se stal Danby hlavním terčem útoku whigů, který znamenal i jeho pád.

Samotným průběhem takzvané Vylučovací krize se pak zabývá čtvrtá a pátá kapitola, přičemž ve čtvrté je navázáno na Papeženecké spiknutí, a především důsledky tohoto komplotu, který vedl k všeobecným volbám roku 1679 a drtivému vítězství whigovské strany. S ohledem na důležitost hraběte ze Shaftesbury jako zakladatele whigů a hlavního protihráče nejen Danbyho, ale i samotného panovníka na půdě parlamentu, byla této osobnosti a jejími působení věnována samostatná podkapitola. V této kapitole je již zahrnut i boj mezi whigy a toryi v otázce vyloučení vévody z Yorku z nástupnictví. Klíčovým momentem je návrh Vylučovacího zákona (*Exclusion Bill*) roku 1680 a snaha whigů prosadit jako jediného pretendenta anglického trůnu vévodu z Monmouthu, čemuž je věnována další podkapitola

Pátá kapitola poté navazuje na parlamentní boje mezi oběma uskupeními whigů a toryů vrcholící posledním zasedání parlamentu v Oxfordu roku 1681, tomuto důležitému zasedání je poté věnována samostatná podkapitola. Poslední Vylučovací parlament a následné měsíce pronásledování whigů vedly ke značnému utlumení a praktické porážce whigů; poražený Shaftesbury odjíždí strávit poslední měsíce svého života do Nizozemí. Další podkapitola se poté věnuje poslednímu pokusu zbylých radikálních whigů o sesazení krále a vévody z Yorku ve prospěch vévody z Monmouthu pomocí tzv. *Rye House Plotu* z dubna 1683.

Šestá a zároveň poslední kapitola shrnuje závěrečné období Karlovy vlády a zaměřuje se především na snahu krále o utlumení aktivit v rámci mezinárodních sporů a zaměření se na podporu obchodu s koloniemi a hospodářské povznesení země. Kapitola představuje panovníka jako donátora umění, vědy, vzdělanosti a též jako podporovatele námořnictva ve snaze posílit anglickou námořní sílu. I přesto, že panovník v únoru roku 1685 zemře, předložená diplomová

práce ještě nastíní první měsíce vlády Jakuba II. s ohledem na pokračující boje nového krále s nemanželským synem Karla II. vrcholící tzv. Monmouthovým povstáním a popravou whigovského pretendenta trůnu.

Jaké otázky si lze klást během výzkumu výše nastíněné problematiky? Příkladem může být otázka, zda skutečně vylučovací krizi lze pokládat za krizi v nástupnictví. I přesto, že král Karel syna neměl, jeho bratr byl právoplatným dědicem a nehrozilo vymření rodu. Nebyla tudíž celá krize v nástupnictví a s tím spojená vylučovací krize pouze nástrojem whigů k nátlaku na panovníka? Hrál náboženství a zjevná katolická víra Jakuba z Yorku tak velkou roli v celé dané problematice, jak se často uvádí, nebo to byla pouhá záminka ve snaze zbavit se možného silného či politicky vyhraněného budoucího panovníka? Vévoda Jakub z Yorku měl později jako král Jakub II. poměrně značné absolutistické tendence, které mohly vyplynout na povrch ještě před samotným nástupem na trůn a jež mohly přirozeně značně znejistit politické elity.

Otázku, zda je možné za vlády Karla II. Stuarta skutečně mluvit o nástupnické krizi zanalyzuji zejména v druhé kapitole, která nastíní kromě Jakuba z Yorku i další možné nástupce na anglický trůn, a tedy i možnou kontinuitu vlády. Další výše navržené otázky se poté pokusí vysvětlit několik dalších kapitol zabývajících se již konkrétním obdobím vylučovací krize. Závěrečně kapitoly se též pokusí nastínit důsledky krize, která však neměla pro politiky požadovaný efekt, jelikož na trůn roku 1685 nastoupil Jakub z Yorku.

Předkládaná diplomová práce je limitována svojí pramennou základnou a dostupností pramenů jak pro oblast panovnickou a dvorskou, tak ale i pro parlamentarismus a náboženství v dané době. Torzovité prameny jsou i v případech týkajících se jednotlivých politiků, členů královské rodiny a dalších významných osobností. Dopisy, projevy, svědectví současníků mohou pomoci nastínit dobu a tím ji i lépe pochopit, avšak ve většině případů jsou tyto prameny subjektivně zabarvené či v případě špatného dochování i neúplné. I přesto, se z nich můžeme dozvědět mnoho zajímavých aspektů ovlivňující nástupnickou otázku dané doby.

2. Cesta Karla II. k anglickému trůnu a první léta vlády

2.1. Karel II. v exilu

Období před restaurací monarchie a první léta vlády Karla II. se problematice nástupnictví, o čemž má tato práce vypovídat, týká jen okrajově, avšak v mnohých ohledech bylo klíčové pro další dění za vlády zmiňovaného panovníka. Zkušenosti z dětství a dospívání značně ovlivnily rozhodnutí, které Karel provedl v době svého panování, ať už v přístupu k náboženství, parlamentu, skotskému lidu či právě i nástupnictví. Této determinovanosti si všimlo i mnoho Karlových biografů či pozdějších historiků.

Když se princ Karel 29. května 1630 narodil,²⁰ byla občanská válka ještě poměrně vzdálenou záležitostí. Princ, jak bývalo zvykem, dostal od svého otce krále Karla I. přidělené vychovatele. Tím prvním se stal až do princových jedenácti let William Cavendish, první hrabě z Newcastle-upon-Tyne, kterého poté nahradil Williamem Seymourem, markýz z Hertfordu. Toto období Karlova dětství je těžké sledovat díky mnoha dopisům, které princ zasílal svému otci, později vydaných v podobě edice. Karlovo poměrně klidné dětství bylo narušeno na počátku roku 1642, kdy se rozproudil již skutečný boj občanské války a prince panovník jmenoval v pouhých dvanácti letech velitelem královny osobní stráže v Yorku. Mladý Karel byl později svědkem mnoha bitev, včetně bitvy u Edgehillu v říjnu 1642. V roce 1645 se však král rozhodl dostat následníka trůnu mimo hlavní bojiště a jako korunního prince, generála západní vojska a velitele rojalistických sil v Anglii a Walesu ho vyslal do Bristolu. Není třeba si namlouvat, že by princ Karel měl skutečně nějaké rozhodovací pravomoci, prakticky vše za něj rozhodovali jeho rádci, kterým měl na žádost otce naslouchat. Po velké porážce královských sil i Naseby, král přikázal svému synovi, aby co nejrychleji odjel za svojí matkou do Francie. Princovi rádci však nebyli příliš nadšení z cesty do Francie, kde by se princ Karel dostal pod velký vliv nejen francouzského dvora, ale i své katolické matky. V září už se zdálo, že situace je natolik vážná, že princ již v Anglii nemůže déle setrvat, avšak jeho rádci, ve snaze zabránit odjezdu do Francie, jako alternativu nabídli odjezd na ostrovy Scilly, kam princ se svým rádcem Edwardem Hydem (pozdějším prvním hrabětem z Clarendonu) v březnu 1646 skutečně odplul. Poté strávil Karel několik měsíců i na ostrově Jersey, než byl v červnu donucen otcem i matkou k odjezdu do Francie.²¹

---

²⁰ Obrázek č. 3.

²¹ BRYANT, s. 3–5; JONES, *Charles II*, s. 11–12; JESSE, s. 215–232; PEARSON, s. 9–15.

Pobyt ve Francii nebyl pro prince Karla jednoduchý. Stejně jako jeho matka byl donucen prchnout z vlastní země a bohatý francouzský dvůr v čele s královnou Annou a kardinálem Julesem Mazarinem dávali princovi jeho v tuto chvíli nedůležité postavení. Karel byl též pod tlakem své matky, žijící v St. Germain, která jako katolička usilovala o to, aby měl Karel co nejlepší vztahy s Francií, ale také aby se i oženil s některou z francouzských šlechticů. Princ byl prakticky bez finančních prostředků a žil díky finanční penzi, kterou dostával od francouzského dvora. Prchnout z Anglie musel nakonec i Karlov bratr Jakub (vévoda z Yorku) v dubnu 1648. Tedy poté, co Skoti vydali krále Karla I. anglickému parlamentu. Jakub na rozdíl od svého bratra se uchýlil do Spojených nizozemských provincií. Karel trval, že odjede za bratrem, aby spolu mohli s malým loďstvem, které bylo ještě věrné králi, vyrazit na pomoc otci do Anglie. V této době se i Jakub tituloval jako lord velkoadmirál, avšak Karel jako následník trůnu trval, že bude expedici velet sám. Tato situace se dá považovat za jednu z prvních ukázek Karlova uvědomění si, že v případě záchrany monarchie má vyšší postavení než jeho mladší bratr. I přesto, že byla celá expedice naplánována, lodě vybaveny s pomocí Viléma Oranžského, tak vše skončilo nezdarem a návratem do Spojených nizozemských provincií. Opětný pokus o obnovení rojalistického vojska pak provedl v roce 1649 princ Rupert pro expedici do Irsku. Rok 1649 byl pro prince Karla v mnoha ohledech zlomový. V dubnu se mu narodil nemanželský syn James, budoucí vévoda z Monmouthu, o kterém bude ještě podrobnější zmínka v další části této práce. Zásadní pak byla i poprava krále Karla I. 30. ledna téhož roku. Popravě otce nedokázal princ Karel zabránit i přesto, že si dopisoval s Annou Rakouskou, Mazarinem a osobně apeloval na představitele Nizozemí, aby zasáhli na pomoc jeho otci. Ti se však zmohli pouze na neefektivní vyjádření protestu k anglickému parlamentu.²²

Po smrti otce byl Karel prohlášen v Irsku a Skotsku králem. Jeho situaci v exilu to však nezměnilo ani nijak nezlepšilo. Skotská koruna byla podmiňována mnoha téměř nesplnitelnými požadavky zastánců skotské Úmluvy. Kromě zasazení se o potlačování katolíků a prelátů ve všech třech královstvích, ve kterých měl Karel vládnout (tedy ve Skotsku, Irsku a Anglii, kde se předpokládá návrat Stuartovců k moci), tak též požadovali, aby se sám Karel vzdal své anglikánské víry a přísahal na Covenant neboli Úmluvu. Brzy se Karel dostal v Nizozemí do situace, kdy již nebyla jeho přítomnost v této zemi přijatelná, jelikož Spojené nizozemské provincie trpěly zhoršováním vztahů s Anglií a tím i ztrátám v obchodu. Přítomnost rojalistů,

---

²² Je však třeba zmínit, že Francie i Nizozemí měly vlastní vnitropolitické problémy ať už s povstáním frondy, nebo finančními problémy zahraničního obchodu spojené se situací v Anglii. Srv. BRYANT, s. 6–7; PEARSON, s. 16–19; JONES, *Charles II*, s. 12–14; O'MALLEY, L., *The Whig Prince: Prince Rupert and the Court vs. Country Factions during the Reign of Charles II*, in: *Albion*, Vol. 8, No. 4, 1976, s. 333–350.

kteří dokonce i napadali anglické vyslance v Haagu, nebyla nizozemci vítána a ani dobré osobní vztahy mezi anglickým princem a Vilémem Oranžským tento fakt nijak nezměnily. Karel byl nucen se přesunout opět do Francie, kde s pomocí svých rádců plánoval odjezd do Irsku. Tam se měl postavit do čela vojska, který pro něj připravoval James Butler, první markýz z Ormondu, avšak plány byly přerušeny zásahem Cromwellových jednotek v Irsku. Cesta do samotného Irsku byla nyní prakticky nemožná, avšak Karel se rozhodl přesunout alespoň na ostrov Jersey, který byl spravován králi oddaným guvernérem a princ, který zde trávil nějaký čas ještě jako následník trůnu, si získal oblibu zdejších obyvatel. Na ostrově Jersey se vyčkávalo na jakékoliv zprávy o situace v Irsku. Ta se však zhoršovala, jelikož Ormondovy jednotky nebyly schopny vzdorovat těm Cromwellovým.²³

Neřešitelná situaci v Irsku donutila krále se opět zaměřit na jednodušší cíl a tím bylo Skotsko. Byl ochoten dojít k jisté dohodě se Skoty, avšak, jak upozorňoval v dopisech Jamesi Grahamovi, prvnímu markýzi z Montrosu,²⁴ svůj názor na otázky Úmluvy nehodlal měnit. Král ujišťoval svého věrného služebníka, který za něj orodoval u panovnických dvorů v Evropě, především z důvodu velké neoblíbenosti Montrose ve Skotsku (kde byl dokonce odsouzen a zbaven parlamentem titulu a majetku), že stojí na jeho straně i nadále. Dohoda se Skotskem se zdála ještě více nevyhnutelnou po naprosté porážce Ormonda v Irsku. Jednání se skotskými delegáty měla probíhat též s pomocí Viléma Oranžského v Bredě. Karel tedy odcestoval z ostrova Jersey a vydal se přes Francii do Bredy, kam dorazil na konci března roku 1650. Jednání byla zdlouhavá. Karel chtěl především umírněnou dohodu, která by též ochránila i jeho stoupence, mezi které řadil výše zmíněného Montrose a skotské rojalisty, kteří se odmítali vzdát stoupencům Úmluvy. Královi rádcí nebyli většinou Skotům nakloněni. Edward Hyde krále před nimi dokonce varoval, avšak panovalo též přesvědčení, že Karel bude mít jako skotský král větší možnost rozhodovat a též možná i se skotskou intervencí získat zpět anglickou korunu. K dohodě jako takové došlo v dubnu. Král musel uznat Úmluvu, avšak v otázce vztahu k Irům a irským katolíkům především se držel zatím jen slibů, které mohl později i odvolat.²⁵

V reakci na dohodu byl Karel pozván do Skotska. Je však třeba zmínit, že některé prvky dohody, kromě již zmíněných irských katolíků, nebylo možné splnit, a to věděl jak král Karel, tak i jeho rádcí. Jednalo se například o úplné prosazení presbyteriánské církve a svrchovanost

---

²³ BRYANT, s. 11, 13; PEARSON, s. 20–21.

²⁴ Markýz z Montrosu byl renesanční člověk s rytířskými vlastnostmi, vztahem k umění, vojenskými schopnostmi, avšak ne příliš oblíben skotskými kovenanty a především jejich vůdcem vévodou z Argyllu. Srv. BRYANT, s. 12–14; PEARSON, s. 22.

²⁵ JONES, *Charles II*, s. 15–19; PEARSON, s. 22–28.

Úmluvy ve všech oblastech, kde měl anebo mohl v budoucnu Karel vládnout. Ještě před vyplutím Karla do Skotska byl zatčen markýz Montrose, odsouzen skotským parlamentem a popraven. Král byl touto událostí velmi zasažen, stejně jako rozhodnutím stoupců Úmluvy, o tom, že krále nesměli do Skotska provázet jeho služebníci a přátelé, kteří nepřísahali na Úmluvu. Ke králi se měly dostat tyto informace až během plavby do Skotska, jelikož skotští delegáti se báli toho, že by mohl odmítnout připlout do země. Nakonec byl ale nucen dne 24. června 1650 přistát v Garmouthu. Následně se král přesouval z Gordon Castle do Aberdeenu, Dundee, St. Andrews až do svého sídla Falklandy, které se stalo králi na delší dobu rezidencí, nebo spíše vězením s hlavním strážným Archibaldem Campbellem, prvním markýzem z Argyllu. Král byl v tomto vězení obklopen pouze věrnými zastánci Úmluvy, své věrné společníky z dob exilu na kontinentě ve většině případů nesměl vídat a někteří byli ze Skotska vyhnáni. Stýkat se mohl pouze s Georgem Villiersem, druhým vévodou z Buckinghamu, který byl ochoten jednat s Argyllem a snažil se s ním spřátelit. Život na Falklandu připomínal téměř klášterní řeholi, král byl pod neustálým dohledem, účastnil se duchovních festivů avšak jakékoliv světské požitky zahrnující třeba i tanec či hru v karty byly zakázány.²⁶

Na přítomnost Karla Stuarta ve Skotsku zareagovala Anglie vysláním armády na sever v čele s Cromwellem. Karel se snažil sjednotit Skoty v boji proti Angličanům a také podpořit formulující se skotské vojsko v Leithu pod vedením generála Davida Leslieho. Armáda se však skládala spíše z vojáků bez valných zkušeností, jelikož mnoho z nich včetně velitelů byli propuštěni z armády z důvodu dřívější podpory Karla I. za občanské války. Členům parlamentu a přísným presbyteriánům se nelíbila přílišná intervence krále Karla (II.). Ještě více začali usilovat o to, aby Karel zavrhl jednání svých rodičů, odmítl zcela papeženství a oddal se Úmluvě. Karel z donucení všechny podmínky presbyteriánů přijal. Cromwell se mezitím pokoušel vyprovokovat armádu Leslieho akci, což se mu podařilo a následně bylo skotské vojsko rozdraceno u Dunbaru, Cromwell obsadil Edinburgh, Leith i Glasgow. Karel se chtěl dostat z vlivu zastánců Úmluvy a členů parlamentu a začal plánovat spolu se svými rojalistickými stoupců útek. Byl však zrazen Buckinghamem. Tento pokus o útek natolik vystrašil členy Úmluvy a parlamentu, že se rozhodli Karlovi zpříjemnit pobyt ve Skotsku, aby již k útěku neměl důvod a dovolili mu účast na veřejných akcích, zasedání Rady a na počátku roku 1651 byl též oficiálně korunován králem, a to osobně Argyllem.²⁷

S posílením svého postavení ve Skotsku se Karel pokoušel opět sjednotit armády v zemi proti společnému nepříteli, tedy Cromwellovi. Útok na Cromwella a jak plánoval, tak i poté

---

²⁶ BRYANT, s. 15; JONES, *Charles II*, s. 19–20; PEARSON, s. 28–35.

²⁷ PEARSON, s. 35–41.

postup do Anglie mu měli pomoci též k útěku z nenáviděného Skotska. Posledního července 1651 skutečně Karel vyrazil v čele armády na jih. Proti dobře vycvičenému a disciplinovanému Cromwellovu vojsku neměl Karel příliš šancí, avšak věřil, že v případě překročení anglických hranic se k němu přidají rojalisté v zemi, kteří se vzbouří na jeho podporu. Tato myšlenka však byla velmi naivní. Skotská armáda se dostala přes anglické hranice a začala i přes snahy Karla drancovat okolí, což vedlo k její velké neoblíbenosti u místního obyvatelstva. Spolu s nařízením parlamentu, které všechny, kteří by nějak pomohli, Karlovy označovalo za vlastizrádce, zůstaly Karlovi a jeho armádě hradby prakticky všech měst uzavřeny. Jediné město, které jim otevřelo brány, byl rojalisticky laděný Worcester. Karel byl rozčarován, že mu nechce okolní šlechta pomoci a že je zablokovaná cesta do Londýna Cromwellovým vojskem. U Worcesteru se pak odehrála téměř legendární bitva popisována všemi Karlovými životopisci, jako počátek královny velké dobrodružné cesty. Karel během bojů zažíval stejné nepohodlí jako jeho vojáci, se kterými se vydával do první linie, avšak nakonec byl nucen jen s menším množstvím vojáků a s Lesliem prchnout z města. Zatímco Buckingham prchl do Skotska, tak Leslieho zajali a skončil na několik let v Toweru. Během Karlovi cesty z Worcesteru do Anglie byl král nucen se vydávat za vojáky parlamentní armády či se schovávat u rodin katolických kněží až se mu podařilo nalodit 15. října 1651 na loď obchodníka v Brightonu, aby následující den přistál u francouzských břehů.²⁸

Životní podmínky, které Karel měl během svého pobytu ve Francii, nebyly nejjednodušší. Měl jen minimum finančních prostředků, ze kterých musel na francouzském dvoře vyžít a které většinou dostával formou malé penze od Ludvíka XIV. Nejednalo se však o stabilní penzi, jelikož Francie byla opět zasažena povstáním frondy, tak nebyl francouzský dvůr ochoten příliš financovat Karlovi potřeby. Proto také Karel vysílal spoustu vyslanců po celé Evropě s žádostí o pomoc a finanční půjčku. Budoucího lorda Clarendona Karel vyslal do Španělska, ale podobně jako vyslanec v Nizozemí neuspěl,²⁹ jelikož bylo Španělsko a Nizozemí nuceno uznat cromwellovskou Anglii pro svojí obchodní prosperitu. Papež ne moc překvapivě odmítl poskytnout Karlovi jakoukoliv pomoc, jelikož byl ochoten podepsat skotskou Úmluvu. Během pobytu Karla ve Francii na počátku 50. let se pokoušela na něho zvýšit svůj vliv i jeho matka Jindřiška Marie, tím, že se ho rozhodla oženit s Annou Marií d'Orléans, vévodkyní z Montpensier, známou též jako „*La Grande Mademoiselle*“. Tyto pokusy selhaly. Kromě jiného se snažila Jindřiška Marie využít přítomnosti svých dětí ve Francii k přesvědčení je ke

---

²⁸ JESSE, s. 233–251; JONES, *Charles II*, s. 21–25; PEARSON, s. 42–77.

²⁹ Nizozemí chtělo uzavřít mír s Anglií a Cromwell si jako jednu z podmínek míru určil, že Karel Stuart nesmí pobývat v Nizozemí. Nizozemci s tím souhlasili a roku 1654 byl uzavřen mír. Cromwellovu vládu, kromě výše zmíněných zemí brzy uznala značná část evropských mocností. PEARSON, s. 83.

konverzi ke katolické víře. Karel se přesvědčit nenechal především z toho důvodu, že pořád věřil v návrat na anglický trůn a jeho lid by ho nepřijal přátelsky, kdyby se nedržel anglikánské víry. Královna matka se tedy rozhodla zaměřit spíše na její mladší děti, a to především na prince Jindřicha, který si na matčino chování stěžoval i staršímu bratrovi Karlovi.³⁰

Během vyvrcholení bojů frondy, kdy francouzský dvůr včetně Karla a jeho matky byli nuceni opustit Paříž v létě 1652, se rozhodl vévoda z Yorku aktivně účastnit bojů na podporu francouzského krále. Po porážce frondy v roce 1653, kdy byla Francie poměrně finančně vyčerpána, se Mazarin rozhodl uznat Cromwellovskou Anglii, která by se v opačném případě mohla stát nebezpečným nepřítelem Francie.³¹

Karla rozhodnutí Francie uznat Cromwella velmi zasáhlo, a tak se rozhodl vydat hledat spojence do německých zemí, kde se především v říšských městech snažil získat nějaké finanční prostředky. Brzy poté, v červenci 1654, musel Karel opustit Francii a se slibem finanční pomoci od kardinála Mazarina se vydal do španělských Flander, kde se též setkal se svou sestrou Marií. Sourozenci strávili nějaký čas ve městě Spa, avšak epidemie neštovic, která se začala městem šířit, je donutila k přesunu do Cách a později již bez Marie i do Kolína nad Rýnem. Během pobytu ve městě byl král a jeho okolí živeno především velkorysostí měšťanů, kteří jim poskytovali, co bylo třeba. Chudoba krále a jeho dvořanů se postupem doby prohlubovala. Sám král prodával poslední cennosti, které mu zbyly či žádal bohatší příbuzné o zaslání financí či šperků vhodných k prodeji.³²

V padesátých letech probíhaly v Anglii snahy rojalistických skupin, které v rámci spiknutí plánovaly svržení či zavraždění Cromwella. Výzvědná síť Lorda protektora však jakékoliv pokusy včas odhalila a spiklenci byli zatčeni a v některých případech i posláni jako otroci do kolonií. Mezinárodní situace se začala měnit v polovině padesátých let, kdy útoky anglických lodí na španělské državy v Západní Indii vyvolaly velkou vlnu nevole ve Španělsku a volání po válce s Anglií. Španělsko se též začalo více přiklánět k podpoře Karla, jako možného budoucího anglického krále, a proto ho španělští vyslanci pozvali do Bruselu. V dubnu 1656 se vyjednávalo o možném spojenectví Karla se španělským králem, kdy Španělsko mělo anglickému princovi zajistit vojáky a sám princ poté volný anglický přístav, kde by se bylo možné vylodit. Takzvaná bruselská dohoda nebyla příznivě přijata ve Francii, kde Mazarin pozastavil finanční prostředky, které byly z Francie Karlovi posílány. Mazarin také podepsal novou dohodu s Anglií o pomoci anglických vojáků ve Flandrech proti Španělům.

---

³⁰ Tamtéž, s. 78–82, 90–92.

³¹ Tamtéž, s. 78–82.

³² Tamtéž, s. 82–90, 95.

Nový místokrál v Bruselu Don Juan José d'Austria (levoboček španělského krále Filipa IV.) nechal otevřít všechny své přístavy pro rojalistická plavidla. Za bratrem přijel do Brugg v srpnu 1656, kam Karel přesídlil, i Jakub z Francie. Začala se shromažďovat armáda pro postup proti Cromwellovi, avšak jako velký problém se ukázal nedostatek žoldu pro zaplacení vojáků.³³

Zostřovaly se též vztahy mezi Jakubem a Karlem, jelikož podle španělských spojenců měl velet rojalistickým armádám Jakub, a to jeho staršího bratra rozlítlo a cítil se být tímto rozhodnutím ponížen, jelikož on byl budoucím králem a nejstarším synem krále Karla I. Anglickému korunnímu princi byla slíbena finanční pomoc ze Španělska, avšak nepřicházela, a tak nebyly peníze ani pro dvory Karlových sourozenců. Snaha vylodit se na východě Anglie, jak radil Ormonde princi, se nezdařila, jelikož Cromwellova špionážní síť objevila tyto plány a Cromwell následně posílil střežení anglických přístavů a pobřeží. Jakékoliv pokusy o postup proti cromwellovské Anglii se jevily neefektivní. Nadějí se pro Karla ukázala až smrt protektora v září 1658. Možnost návratu Stuartovců na trůn se nyní ukázala jako reálná a pochopily to i evropské mocnosti jako byla Francie či Španělsko, které výrazně začaly měnit své přístupy ke Karlovi Stuartovi.³⁴

Avšak tento stav trval jen krátce, jelikož byl v Anglii po smrti Cromwella na místo protektora dosazen jeho syn Richard. Situace v zemi již nebyla ale dostatečně příznivá pro zachování protektorátu a armáda, která dosud nedostala svůj žold, se začala bouřit. Protektorát byl rozpuštěn a členové tzv. Kusého parlamentu, který zasedal před vyhlášením protektorátu, se měli opětovně sejít v květnu 1659 na zasedání. Richard Cromwell ve stejné době abdikoval. Restaurace monarchie se měl ujmout generál George Monck, pozdější první vévoda z Albemarle, který velel armádám ve Skotsku. Monck se vydal do Anglie, kde nejdříve porazil armádu Lamberta a následně dorazil do Londýna, kde mu poslanci Kusého parlamentu nařídili, aby svou armádu poslal zpět do Skotska, což Monck následně udělal. Následující období se Monck v Londýně zabýval obnovením tzv. Dlouhého parlamentu, který by vyhlásil obecné volby a následně se rozpustil. Nové volby vyvolaly velké nadšení a výsledky ukázaly smýšlení anglického lidu, který si zvolil prakticky zcela rojalistickou sněmovnu.³⁵

V reakci na výsledek voleb byl Karel Monckem vyzván, aby dorazil do Bredy, kde mělo dojít k dojednání podmínek návratu Karla do Anglie a restaurace Stuartovců na trůn. V Bredě byla skutečně Karlem vyhlášena deklaráce, kde sliboval beztrestnost těm, co byli loajální vůči

---

³³ Tamtéž, s. 94–99.

³⁴ Tamtéž, s. 100–105.

³⁵ CHURCHILL, s. 225–230; KUBÍČEK, s. 75; OGG, s. 1–34; PEARSON, s. 105–111; POLIŠENSKÝ, s. 99.

Cromwellovi, kromě tzv. královrahů, sliboval, že vyplatí armádu, bude vládnout s pomocí parlamentu, zajistí spravedlnost a mnoho dalšího. Následně získal Karel od parlamentu peníze na vyrovnání svých finančních pohledávek a vydal se i s bratrem do Haagu, odkud měli vyplout zpět do Anglie. Jakub byl jmenován 23. května 1660 lordem velkoadmirálem a vyplul s Karlem na lodi, která byla na počest nového krále přejmenována na *Royal Charles*, do Doveru. Tam přípluli o dva dny později. Vítání krále bylo monumentální a velkolepé oslavy průběžně probíhaly i po celý zbytek roku.³⁶

Celá vláda Karla II. Stuarta se prolíná rozhodnutími, charakterovými vlastnostmi a jinými typickými prvky pro krále a jeho vládu, jejíž původ lze vidět v době, kterou strávil v exilu. Příkladem může být jeho spíše rezervovaný vztah ke Skotům a presbyteriánům, či naopak tolerantnější postup ke katolíkům, kteří mu pomáhali v době, kdy v přestrojení utíkal od bitvy u Worcesteru a skrýval se u mnoha katolických rodin. Především padesátá léta sedmnáctého století, které Karel strávil v nehostinných podmínkách exilu, musela krále značně poznamenat po celý jeho budoucí život. Nejen že trpěl velkou chudobou, kdy si musel půjčovat na jídlo, ubytování, oděv, ale také neustále cestovat z jednoho města do druhého, podle toho, zda se daná země rozhodla uznat Cromwella jako protektora Anglie či nikoliv. Pokud se chtěl setkat s vlastní sestrou Marií, musela ona vyjet za hranice Spojených nizozemských provincií, kam byla provdána za Viléma Oranžského. Toho období též značně poznamenalo vztah mezi Karlem a jeho mladším bratrem Jakubem, který se v této době zdál více schopný a sebejistý a prokazoval své vojenské zkušenosti při pomoci Francouzům, také měl ambice velet armádám. Zřejmě však ještě v této době nelze hovořit o tom, že by již dával Jakub výrazně najevo své pro katolické smýšlení a Karel si jiné, než anglikánské nemohl dovolit.³⁷

---

³⁶ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 57–59; HARRIS, *Restoration*, s. 43–46; CHURCHILL, s. 231–232; JONES, *Charles II*, s. 33–42; LATHAM, s. 4–9; MAUROIS, s. 284; PEARSON, s. 111–116.

³⁷ MAUROIS, s. 283.

2.2. První období vlády Karla II.

Karel se na počátku své vlády rozhodl, že splní sliby, které dal anglickému parlamentu v Bredě, a tak vyplatil armádu, námořnictvo a nechal schválit zákon *Act of Indemnity and Oblivion*, kterým odpouštěl zločiny z doby občanské války až na výjimky vrahů, pirátů a především královrahů. V lednu 1661 byli královrazi, tedy ti, co hlasovali, nebo se jinak účastnily na odsouzení a popravě Karla I., souzeni a těla těch, kteří již byli po smrti, byla vyzvednuta z jejich hrobů a veřejně zneuctěna.³⁸ Ke všem těmto krokům však nový král potřeboval parlament, který by byl svolán podle běžných pravidel. Karel zpětně schválil rozhodnutí vydané parlamentem, který svolal Monck, avšak bylo třeba, aby se konaly nové volby a na základě těchto voleb, aby král svolal parlament. Byl tedy svolán tzv. Kavalírský parlament, který se stal nejdéle působícím parlamentem v dějinách Anglie, jelikož zasedal osmnáct let. V otázce majetku rojalisté dávali najevo svou nespokojenost. Církvi a Koruně byl majetek navrácen, avšak v případě koupě majetku v době protektorátu bylo podle zákona prosazeno, že nemůže být vrácen původním majitelům. Velkým projektem počátku vlády se stal soubor norem a zákonů, který později vešel ve známost pod označením Clarendonův kodex. Tento kodex měl více upevnit normy v anglikánské církvi (úřady pouze pro anglikány, kázání podle Knihy modliteb atd.), což ale nebylo královým úplným záměrem, jelikož prosazoval spíše náboženskou toleranci, jak dokázal tím, že se pokoušel nechat schválit tzv. Deklaraci o shovívavosti.³⁹

Brzy po nástupu na trůn se musel Karel vypořádat se svým bratrem Jakubem, který aniž by své kroky dopředu projednal s králem, či požádal o svolení Clarendona, se tajně oženil s kancléřovou dcerou Annou Hydeovou. Dokonce se tvrdilo, že Anna byla již těhotná, a proto byl sňatek uspíšen. V každém případě šlo o velký skandál, který mohl pošpinit celou královskou rodinu. Anna Hydeová nebyla dostatečně urozená, aby se mohla provdat za vévodu z Yorku, který se po smrti Jindřicha z Gloucesteru (dalšího syna Karla I.) stal jediným právoplatným následníkem trůnu.⁴⁰

---

³⁸ Kromě královrahů byl též souzen a odsouzen ve Skotsku i markýz Argylla. CHURCHILL, s. 235.

³⁹ Pro upevnění norem anglikánské církve v zemi, bylo přijato mnoho zákonů zvýhodňujících anglikány, a naopak trestajících neanglikány, především katolíky. Jednalo se například o *Corporation Act* z roku 1661, který se stal předchůdcem budoucích *Test Act*, *Act of Uniformity* z roku 1662, *Conventicle Act* z roku 1664, *Five Miles Act* z roku 1665 a mnoho dalších. Tyto zákony měly zajistit, aby větší skupiny nonkonformistů nemohly v zemi fungovat a ty menší se stáhly na okraj společnosti. Podrobněji BRODIE, Vol. III, s. 548–549; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 98–100, 164, 371–386; FEILING, K, *Clarendon and the Act of Uniformity, 1662–3*, in: *The English Historical Review*, Vol. 44, No. 174, 1929, s. 289–291; HARRIS, *Restoration*, s. 46–59; CHURCHILL, s. 231–234, 237–241; JONES, *Charles II*, s. 49–51, 57–62; JESSE, s. 304–318; KENYON, *Stuart England*, s. 214–243; LATHAM, s. 139–141; MALCOLM, J. L., *Charles II and the Reconstruction of Royal power*, in: *The Historical Journal*, Vol. 35, No. 2, 1992, s. 307–330; MAUROIS, s. 284–286; MORGAN, s. 297–298; OGG, s. 148–168, 189–218; PEARSON, s. 134–137.

⁴⁰ CHURCHILL, s. 225–243; JONES, *Charles II*, s. 53; MAUROIS, s. 286; PEARSON, s. 116–118;

Hlavní společenskou událostí roku 1661 byla korunovace Karla II.,⁴¹ který byl korunován 23. dubna a korunovační ceremonii vedl londýnský biskup a canterburský arcibiskup William Juxon. Král byl korunován, avšak i přesto, že byl znám tím, že měl mnoho milenek, nebyl ženatý. Výběr vhodné manželky se poté stal hlavním tématem debat poslanců. V úvahu přicházela portugalská princezna Kateřina z Braganzy,⁴² která byla výhodnou partií především díky poměrně vysokému věnu, které zahrnovalo oblast Bombaje v Indii, přístav Tanger na severu Afriky a finanční prostředky v hodnotě 330 000 liber. Možný anglo-portugalský sňatek, o kterém se dozvěděl díky výzvědné aktivitě agentů Ludvíka XIV., by byl výhodným i pro zahraniční politiku Francie. Ta počítala s budoucím upevněním a zlepšením vztahů s Anglií a portugalský spojenec, kterého by tím též mohli získat, by se jim hodil jako podpora proti Španělsku. Ještě roku 1661 byl sňatek dojednán a budoucí královna připlula v květnu následujícího roku do Portsmouthu. Králi se údajně Kateřina zalíbila a po celou dobu svého života o ní mluvil jako o jedné z neúžasnějších žen, a to i poté, co ztratil naději, že by mohli spolu mít děti.⁴³

Nástup nového krále na trůn též změnil chování značné části společnosti, která si chtěla užívat uvolněnější morálku po období puritánských zákazů. Začalo se rozšiřovat umění, divadlo, sport, tanec či jiné vyžití, kdy sám král svým chováním předváděl lidu ne moc dobrý vzor pro napodobování. I když je Karel II. mnohdy označován za velmi schopného diplomata a státníka, který věděl, kdy je třeba kompromisů a kdy musí úplně ustoupit názorům sněmovny či parlamentu, tak co se týče jeho osobního života, choval se velmi uvolněně, byl schopný se bavit o různých tématech i s neurozeným lidem a jeho milenecké avantýry byly veřejně známé.⁴⁴

Jak už bylo zmíněno výše této kapitoly, v otázce náboženství nebyl nový král tak zásadně vyhraněn. Sám inklinoval celý život ke katolické víře a z toho důvodu se pokoušel zlepšit život katolíků v protestanské zemi, především zmírněním trestních zákonů a snahou o prosazení tolerance. Většina těchto králových pokusů však skončila nezdarem. Lid ani parlament větší toleranci k neanglikánům a především ke katolíkům nepřijímal pozitivně. Král se s parlamentem též nedokázal shodnout, stejně jako mnoho jeho předchůdců na trůně, o

---

⁴¹ Blíže viz obrázek č. 1.

⁴² Blíže viz obrázek č. 2.

⁴³ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 857–859; GROSE, C., *The Anglo-Portuguese Marriage*, in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 3, No. 10, 1930, s. 313–352; CHURCHILL, s. 241; JONES, *Charles II*, s. 54; LATHAM, s. 143–153, 129–132; MADWAY, L., *Rites of Deliverance and Disenchantment: The Marriage Celebrations for Charles II and Catherine of Braganza 1661–62*, in: *Seventeenth Century*, Vol. 21, No. 1, 2012, s. 79–98; OGG, s. 181–188; PEARSON, s. 119–122; POLIŠENSKÝ, s. 101.

⁴⁴ MAUROIS, s. 279–281; MORGAN, s. 299; PEARSON, s. 177–179, 130–131, 133; TURNER, R., *Charles's Part in Governing England*, in: *The American Historical Review*, Vol. 34, No. 1, 1928 s. 44–47.

otázkách financí. Snažil se snížit výdaje své domácnosti a hledal též možnosti k dosažení dalších finančních prostředků, a to především půjčkami. Jeho rádci nejen v oblastech financí se stávali Henry Bennet, první hrabě z Arlingtonu, už zmiňovaný lord Clarendon, Ormonde, který stále ve prospěch krále působil v Irsku a také John Maitland, první vévoda z Lauderdale,⁴⁵ jenž dostal do správy Skotsko. V některých případech však nebyl králův výběr úředníků pro vysoké posty nejšťastnější.⁴⁶

V rámci zahraniční politiky Anglie šedesátých let sedmnáctého století je třeba nastínit vztahy s Nizozemím, se kterým vedla Anglie několik válek, či vztahy s Francií Ludvíka XIV. Jak již bylo naznačeno v úvodní části této kapitoly, Spojené nizozemské provincie se rozhodly za doby anglického protektorátu pro zachování svého obchodu a hospodářské prosperity uzavřít dohodu s Cromwellem. Tato dohoda zahrnovala vypovězení Karla II, který tam v té době pobýval v exilu či zřeknutí se rodu Oranžských. K moci se poté dostal Jan de Witt. Po nástupu Karla II. na trůn se však anglo-nizozemská válka opětovně rozproudila. Hlavním důvodem byla nespokojenost Angličanů se zasahováním Nizozemců do jejich zámořského obchodu a též útoky na jejich kolonie. Jan de Witt se pokoušel dojednat spojení s Ludvíkem XIV., který však více stál o dohodu s Anglií. Jak ukázala další léta, Spojené nizozemské provincie stejně jako španělské Nizozemí bral pouze jako cíl své expanzivně zaměřené politiky reunii a z dob devoluční války. Hlavním plánem Ludvíka XIV. se s ohledem na vlastní zahraniční politiku byla snaha zaplést Nizozemí a Anglii do ozbrojeného konfliktu.⁴⁷

Válečné akce mezi oběma zeměmi probíhaly ještě před oficiálním vyhlášením války parlamentem v únoru 1665, tedy až poté, co se podařilo vévodovi z Yorku dobýt New Amsterdam. Válka se protahovala bez větších viditelných vítězství na obou stranách. Angličanům se dařilo zajímat lodě Nizozemců na moři, ale samotné vylovení v Nizozemí se zdálo jako nemožné. Anglii mezitím zaplavil roku 1665 mor a následující velký požár Londýna roku 1666.⁴⁸ Zatímco anglický král byl nucen přehnout s dvorem i poslanci do Salisbury a Oxfordu, ve Španělsku zemřel Filip IV. Na tento okamžik čekal Ludvík XIV., který okamžitě vyhlásil výše avizovanou devoluční válku za práva své manželky, španělské infantky. Angličané byli zhrozeni z možných následků těchto francouzsko-španělských bojů z důvodů obchodní smlouvy, kterou měli se Španělskem uzavřenou, ale museli se nadále věnovat bojům se Spojenými nizozemskými provinciemi, kde docházelo k námořním střetům mezi

---

⁴⁵ Obrázek č. 10.

⁴⁶ HARRIS, *Restoration*, s. 63–64; MORGAN, s. 298; PEARSON, s. 129, 137–141.

⁴⁷ HARRIS, *Restoration*, s. 65–68; CHURCHILL, s. 243; JONES, *Charles II*, s. 69–70; MORGAN, s. 301; OGG, s. 283–284; PEARSON, s. 157–159; POLIŠENSKÝ, s. 101; ROWEN, H., *John de Witt and the Triple Alliance*, in: *The Journal of Modern History*, Vol. 26, No. 1, 1954, s. 1–14.

⁴⁸ Obrázek č. 6.

nizozemským velitelem de Ruyterem a princem Rupertem a generálem Monckem na straně druhé. Poté co se na stranu Nizozemců přidal Ludvík XIV. a obě země začaly být válkou finančně vyčerpány, rozhodly se přistoupit k dohodnutí míru v Bredě roku 1667. Ještě před zahájením jednání došlo ale k jedné největších katastrof pro anglické loďstvo; nizozemské loďstvo vplulo do Temže a podařilo se mu zničit všechny anglické lodě zakotvené v Chathamu. Vlajkovou loď *Royal Charles* si jako důkaz velkého vítězství odvěkli do Nizozemí.⁴⁹

Útok v Chathamu, stejně jako prodej anglické državy na evropském kontinentu Dunkirku byl připisován lordu Clarendovi, jehož obecná nepopularita u lidu, dvora i poslanců zasáhla též samotného panovníka. Tyto okolnosti přivodily kancléřův pád. Byl obžalován v Dolní sněmovně ze zrady, z korupce, despotického využívání své moci. I přesto, že Sněmovna lordů toto obvinění odmítla, král prakticky poručil Clarendonovi, aby opustil zemi, což též bývalý lord kancléř v listopadu 1667 udělal. Parlament pak přijal zákon, který vypověděl Clarendona ze země. Až do své smrti roku 1674 pobýval Edward Hyde, neboli lord Clarendon, ve Francii.⁵⁰

---

⁴⁹ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 879–880; COOX, A., *The Dutch Invasion of England: 1667*, in: *Military Affairs*, Vol. 13, No. 4, 1949, s. 223–233; HARRIS, *Restoration*, s. 70–71; CHURCHILL, s. 244–245; PEARSON, s. 160–171; JONES, *Charles II*, s. 71; KONEČNÝ, s. 53–59; MAUROIS, s. 287; OGG, s. 285–293.

⁵⁰ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 193–198; GROSE, C., *England and Dunkirk*, in: *The American Historical Review*, Vol. 39, No. 1, 1933, s. 1–27; CHURCHILL, s. 243, 246; JONES, *Charles II*, s. 68, 72–78; KONEČNÝ, s. 35–39; LATHAM, s. 154–161; MAUROIS, s. 287; OGG, s. 294–321; PEARSON, s. 171–175; Obrázek č. 7.

2.2. Pretendenti na anglický trůn – Jakub, vévoda z Yorku, a James Scott, vévoda z Monmouthu

Karel i přesto, že byl ženatý od roku 1662 s Kateřinou z Braganzy, tak s ní neměl potomky. Měl však mnoho nelegitimních dětí se svými milenkami. Tím nejznámějším se stal James Scott, pozdější první vévoda z Monmouthu a z Buccleuch. O něm však bude podrobnější zmínka v další části této podkapitoly. Král měl děti též s vévodkyní z Clevelandu (známou též jako Barbara Villiersová či komtesa Castlemaine), která se k překvapení celého dvora stala dvorní dámou a blízkou přítelkyní samotné královny Kateřiny, nebo s herečkou Nell Gwynnovou. Mezi další královny milenkou patřila i Winifred Wellsová, Moll Davisová, Elisabeth Kiligrewová, Louise de Kérouaille, vévodkyně z Portsmouthu, či lady Falmouthová, které král zahrnoval mnoha dary, penzemi, ale i majetkem.⁵¹

Hlavním následníkem trůnu byl Jakub, vévoda z Yorku. Jakub se narodil roku 1633 jako druhorozený syn Karla I. Stuarta a francouzské princezny Jindřišky Marie. Jakub stejně jako jeho starší bratr zažil dobu v exilu, jak již bylo částečně nastíněno v úvodní části této kapitoly. Oproti svému bratrovi však v této době působil především ve vojenských akcích například při povstání frondy ve Francii na straně krále Ludvíka XIV. Lze jen těžko definovat vztah mezi oběma bratry. Během exilu Karel často naznačoval Jakobovi, kde je jeho místo a postavení a mnohdy byl rozhořčen jednáním mladšího bratra, který se často pasoval do pozice hlavního velitele armád, nebo spíše menších jednotek, které ještě Karlovi zbyly.

Po restauraci monarchie byl Jakub jmenován svým bratrem prvním lordem admirality a úspěšně prokazoval své vojenské schopnosti v bojích s Nizozemím. Především je třeba zmínit pro nás asi nejzajímavější vojenský úspěch vévody, a to bylo dobytí New Amsterdamu, který byl později přejmenován po svém dobyvateli na New York. Větší neshody mezi oběma bratry je též možné zaznamenat v době sňatku Jakuba z Yorku s Annou Hydeovou, dcerou hraběte z Clarendonu. Sňatek proběhl brzy po návratu do Anglie. Oba manželé se zřejmě museli znát již z doby pobytu v exilu, kde Karla II. doprovázel jako věrný rádce Annin otec Edward Hyde. Svatba měla proběhnout tajně bez souhlasu lorda Clarendona a krále Karla, kteří vyjádřili později nesouhlas s tímto tajným sňatkem. Anna porodila Jakobovi dvě dcery, Annu a Marii, které obě v budoucnu usedly na anglický trůn. Obě tyto princezny byly vychovávány v protestanském duchu a s iniciativou Karla II. provdány do protestanských zemí.⁵²

---

⁵¹ HARRIS, *Restoration*, s. 72–73; CHURCHILL, s. 241; MAUROIS, s. 284; PEARSON, s. 123–126, 144–153, 181–183.

⁵² HARRIS, *Restoration*, s. 75–76; CHURCHILL, s. 225–243; JONES, *Charles II*, s. 53; MAUROIS, s. 286; PEARSON, s. 116–118.

Jakubovou druhou manželkou se po smrti Anny stala Marie Beatrice d'Este z Modeny, která byla katoličkou. Tento sňatek potvrzoval sklony Jakuba ke katolické víře, což bylo anglickým lidem, králem a později především parlamentem přijímáno velmi negativně. Jakub se přihlásil ke katolické víře, a jelikož byl první v pořadí nástupnictví na trůn po bratrovi Karlovi II., byla jeho konverze ke katolické víře velmi důležitým aktem s nevýslovným dopadem na celou zemi. Právě tuto konverzi vévody z Yorku musíme brát v potaz jako důležitý zlom vedoucí později k vylučovací krizi.

Jakubova konverze vedla také k tomu, že část poslanců začala obracet svůj zájem k nejstaršímu nemanželskému synovi krále Jamesi Scottovi, vévodovi z Monmouthu. James se narodil roku 1649 v Rotterdamu, tedy ještě v době králova exilu v Nizozemí. Jeho matka byla Lucy Walterová, která byla též nucena pobývat mimo Anglii, avšak oproti budoucímu králi Karlovi se rozhodla i se synem k návratu do vlasti ještě před restaurací monarchie. V Anglii však byla zatčena a poté opět se synem vyhnána ze země. Po této akci se Karel rozhodl převzít kontrolu nad svým synem a svěřil ho do péče svému věrnému důstojníkovi. Roku 1659 byl James poslán k francouzskému dvoru Ludvíka XIV., kde se pod jménem James Croft měl vzdělávat v disciplínách vhodných pro šlechtice a dvořany. Do Anglie se James vrátil po restauraci monarchie.⁵³

Jamesův vztah s králem bývá popisován jako velmi vřelý; král si svého nemanželského syna, který byl schopným lovcem a šarmantním mužem velmi oblíbil. Svou oblibu dával najevo udělováním různých řádů, privilegií i šlechtických titulů. Příjmení Scott získal James až po sňatku s poměrně bohatou skotskou šlechtičnou Annou Scottovou, vévodkyní z Buccleuch. Avšak jako jeho otec, měl i James sklony k milostným avantýrám a k nevázanému životu. Podobně jako jeho protivník v boji o trůn, Jakub z Yorku, se účastnil války s Nizozemím, kdy jako dobrovolník sloužil u námořnictva, které v té době vedl Jakub jako první lord velkoadmirál. James byl Karlem též jmenován generálním kapitánem pozemních vojsk. O roli Jamese v různých spiknutích proti Jakubovi a v celé problematice vylučovací krize bude ještě zmínka v dalších kapitolách této diplomové práce.⁵⁴

---

⁵³ FEA, s. 1–43; MAUROIS, s. 283; PEARSON, s. 18–19; 103.

⁵⁴ PEARSON, s. 154–155.

3. Počátky nástupnické krize

Po odchodu lorda Clarendona z politiky a jeho následném útěku do Francie se k moci dostalo uskupení známé pod zkratkou „*Cabal*“, tzv. Cabala, jež se skládalo několika důvěrníků krále, a to barona Thomase Clifforda, Henryho Benneta, prvního hraběte Arlingtona, George Villierse, druhého vévodu z Buckinghamu,⁵⁵ Anthonyho Ashley Coopera, prvního hraběte ze Shaftesbury, a Johna Maitlanda, prvního vévodu z Lauderdale. Uskupení však představovalo výrazně heterogenní „společnost“, a to nejen svými názory, ale především svým náboženským smýšlením. Zatímco Clifford a Arlington se hlásili ke katolické víře, zbylí členové Cabaly byli protestanty. Nejvýraznější postavou byl poté hrabě ze Shaftesbury, ve kterém v pozdějších letech, především od poloviny 70. let 17. století našla opozice v parlamentu svého vůdce.⁵⁶

I přesto, že byla válka se Spojenými nizozemskými provinciemi ukončena mírem v Bredě,⁵⁷ byl anglický král znepokojen válečnými akcemi Francie proti Španělsku. Karel II., si velmi přál mír mezi Francií a Španělskem a věřil, že s pomocí mezinárodní intervence bude možné tento mír dojednat. Za tímto účelem měla být uzavřena aliance se Spojenými nizozemskými provinciemi, kam byl v lednu 1668 jako diplomat vyslán William Temple. K alianci se ještě v lednu téhož roku připojilo Švédsko a následná tzv. Aliance tří měla za cíl především docílit stability v Evropě a zamezit válečným akcím, kterými se Ludvík XIV. pokoušel o územní expanzi Francie.⁵⁸

Nejen pro zahraniční politiku Anglie v daném období, ale i pro lepší pochopení pohnutek anglického krále, jsou velmi důležité osobní dopisy, které Karel II. psal své sestře Minette (Henriettě, vévodkyně Orleánské) do Francie. Minette, která jako vévodkyně Orleánská⁵⁹ měla přístup k francouzskému dvoru i samotnému králi, se stala tajným diplomatem v Karlových službách. Karel věřil v dobré diplomatické schopnosti své sestry, a proto instruoval své vyslance ve Francii, aby aktivně komunikovali a radili se s Minette. Právě Minette bývala prostředníkem mezi svým bratrem anglickým králem a Ludvíkem XIV. a pomáhala doručovat tajnou korespondenci, či předávat informace, které nemohly být svěřeny vyslancům kvůli bezpečnosti. Samotné dopisy s pokyny, které zasílal Karel II. Minette, bývaly zašifrované.⁶⁰ Součástí korespondence z počátku roku 1668 je též vysvětlení anglického krále,

---

⁵⁵ Obrázek č. 11.

⁵⁶ Srv. AIRY, O., *Charles II*, New York 1904, s. 260–263; BROWNING, *Thomas Osborne*, s. 17–18; HARRIS, *Restoration*, s. 71–72; HUME, Vol. VII, s. 458–460; CHURCHILL, s. 246, MAUROIS, s. 287; OGG, s. 326–330; POLIŠENSKÝ, s. 101.

⁵⁷ BRYANT, s. 200–201; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 879–880; OGG, s. 313–314. POLIŠENSKÝ, s. 101.

⁵⁸ HUME, Vol. VII, s. 428–430; CHURCHILL, s. 245–246; OGG, s. 333–334; ROWEN, s. 1–14.

⁵⁹ Obrázek č. 5.

⁶⁰ BRYANT, s. 135; JONES, *Charles II*, s. 88.

proč přistoupil k alianci se Spojenými nizozemskými provinciemi Nejen, že krále k alianci vedly obavy o bezpečnost Anglie, ale také jisté ochlazení vztahů s Francií. I přes toto zhoršení vztahů, však Karel svoji sestru ujišťoval o svém zájmu opětovně navázat přátelství s francouzským králem, „jelikož by nemohl cítit nepřátelství k zemi, kde žije jeho sestra a k panovníkovi (Ludvíkovi XIV.), kterého velmi obdivuje“.⁶¹

Karlovy úmysly o opětovné navázání dobrých vztahů s Francií dokazuje dopis Ludvíkovi XIV. z února roku 1668.⁶² Podobně jako své sestře i Ludvíkovi Karel vysvětluje své pohnutky k alianci s Nizozemím. Je třeba též zmínit, že z osobní korespondence krále, jasně vyplývá, že Karel ke Spojeným nizozemským provinciím žádné větší sympatie necítil a uzavření aliance s touto zemí bylo čistě politickým tahem. K Francii tyto sympatie Karel pociťoval, avšak nekořespondovaly s cítěním Angličanů, kteří podporovali alianci se Spojenými nizozemskými provinciemi (i přes předchozí neshody a války) a naopak Francii považovali za historického nepřítele země. Nepřátelské postoje lidu a elit k Francii byly mnohdy spojené se strachem z katolicismu a s ním spojovaným absolutistickým způsobem vlády. Tyto obavy byly v pozdějších letech, a to především během *Popish Plot* a vylučovací krize (1679–1681), využívány opozicí v čele se Shaftesburym.

V únoru 1668 Karel vystoupil před oběma komorami parlamentu, aby je informoval o alianci se Spojenými nizozemskými provinciemi, která měla zajistit větší ochranu Anglie a též o cílech aliance v rámci dosažení míru mezi Francií a Španělskem. Hlavním důvodem pro svolání parlamentu byla však potřeba financí (běžný důvod pro svolávání parlamentu prakticky po celou dobu vlády Karla II.); panovník argumentoval tím, že k uzavření míru mezi výše zmíněnými zeměmi ještě nedošlo, a proto je třeba být připraven i v případě pokračujícího konfliktu. Mělo se posílit námořnictvo, zejména opravit plavidla, poškozená během války se Spojenými nizozemskými provinciemi, a též rozšířit flotilu stavbou nových lodí.⁶³

Po podepsání mírové smlouvy v Cáchách roku 1668 mezi Francií a Španělskem se Karel rozhodl, začít opětovně tajně vyjednávat s Paříží s čímž souhlasil i Ludvík XIV. a proto vyslal do Londýna jako diplomata Charlese Colberta, markýze de Croissy, který měl co nejvíce narušit Alianci tří a pomoci k uzavření anglo-francouzské dohody.⁶⁴ Během tajných jednání se opět prokázala schopnost vévodkyně Orleánské jako prostředníka mezi oběma zeměmi, ale zároveň jako jediné osoby, které mohl Karel v dané věci důvěřovat. Minette spojenectví s Francií a

---

⁶¹ BRYANT, s. 211–212; MAUROIS, s. 288.

⁶² BRYANT, s. 213.

⁶³ BRYANT, s. 214–215; House of Commons, Journals, Vol. 9, London 1802, s. 43–58; House of Lords, Journals, Vol. 12, London 1767–1830, s. 180–194; HUME, Vol. VII, s. 452–453.

⁶⁴ BRYANT, s. 222; HUME, Vol. VII, s. 432–437; CHURCHILL, s. 248; JONES, *Charles II*, s. 88–89, 92.

přátelství s Ludvíkem XIV. značně podporovala. Již od dob bratrova pobytu v exilu se pokoušela Karla přesvědčit ke konverzi na katolickou víru a věřila, že právě dohoda s Francií (zahrnující později i tajný dodatek o víře krále Karla II. a náboženství v Anglii) povede k danému cíli.⁶⁵ Sám král Karel II. měl velmi tolerantní vztah ke katolíkům, kteří mu mnohdy pomohli během jeho útěku z Anglie či v exilu samotném, na rozdíl od špatných zkušeností s presbyteriány ve Skotsku či příliš horlivými anglikány v Anglii. Prakticky již od svého nástupu na trůn se profiloval jako ochránce anglikánské víry, jak bylo i jeho povinností jako krále Anglie a hlavy anglikánské církve. Avšak již v roce 1662 se pokoušel předložit parlamentu ke schválení první Deklaraci o shovívavosti (*Declaration of Indulgence*), která by zmírnila či zrušila trestní zákony (*Penal Laws*) namířené proti katolíkům a zajistila jim větší toleranci v zemi. Deklarace nebyla přijata, a to ani při opakovaných pokusech z let 1668 a 1672.⁶⁶ Karla ke snaze o toleranci katolíků v zemi též mohl vést fakt, že neměl potomka se svojí manželkou Kateřinou z Braganzy a i když mohl věřit, že se tato situace ještě změní, v dané době byl jediným nástupcem na trůn podle zvyklostí jeho bratr Jakub, vévoda z Yorku. Stejně jako Karel pocíťoval sympatie ke katolickému vyznání, tak si musel být vědom toho, že jeho bratr Jakub tajně konvertoval již na počátku roku 1669 ke katolické víře, což veřejně deklaroval roku 1673 v důsledku schválení zákona o zkoušce (*Test Act*).⁶⁷

Ještě před samotným podepsáním dohody s Francií, se Karel rozhodl informovat své nejbližší poradce o probíhajícím jednání. V lednu 1669 se za tímto účelem tajně sešel se svým bratrem, vévodou z Yorku, lordem Arlingtonem, Thomasem Cliffordem a lordem Henrym Arundellem z Wardouru. Součástí tajné schůzky nebyl Buckingham, kterému co se týče tajných dodatků smlouvy, král nedůvěřoval.⁶⁸ V polovině roku 1669 se Karel ještě zmínil v osobním dopise sestře Minette, že by bylo vhodné s úplným zněním připravované smlouvy seznámit i francouzského vyslance na anglickém dvoře Charlese Colberta.⁶⁹ V červnu roku 1670 zemřela Karlova sestra Minette.⁷⁰

Výsledkem jednání mezi Francií a Anglií bylo podepsání tzv. Doverské smlouvy v červnu 1670. Oficiálně se jednalo o obchodní smlouvu mezi oběma zeměmi, avšak s několika

---

⁶⁵ BRYANT, s. 226–227; OGG, s. 335.

⁶⁶ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 77–81, 387–388; BRYANT, s. 123–125, 247–249; HUME, Vol. VII, s. 476–477, 504–506; MORGAN, s. 300; OGG, s. 354–355.

⁶⁷ Konverze vévody z Yorku byla překvapivá s ohledem na jeho blízký vztah ke tchánovi lordovi Clarendonovi. Poté, co se Karel II. dozvěděl o tom, že jeho bratr konvertoval na katolickou víru, nechal přesunout vévodovy dcery (Marii a Annu) mimo dosah jejich otce, aby mohly být vychovávány v protestanském duchu. Jakubovi poté přikázal, aby svoji víru udržel v tajnosti. HUME, Vol. VII, s. 472–473; KENYON, *The Popish Plot*, s. 37–38.

⁶⁸ BRYANT, s. 232–233.

⁶⁹ Tamtéž, s. 238–239.

⁷⁰ FEILING, K., *Henrietta Stuart, Duchess of Orleans and the Origins of the Treaty of Dover*, in: *English Historical Review*, Vol. 47, No. 188, 1932, s. 642–645; CHURCHILL, s. 248; JONES, *Charles II*, s. 88–89.

tajnými dodatky. Mezi nimi je třeba zmínit slib Karla II., že vyhlásí co nejdříve válku Spojeným nizozemským provinciím a pomůže prosadit Ludvíkovi XIV. dědičná práva jeho manželky na španělské državy. Velmi podstatnou součástí tajných ujednání byla též slibovaná konverze anglického krále ke katolické víře, za kterou mu měly být francouzským králem poskytnuty finanční subsidie, což plně korespondovalo s detaily tajného dodatku smlouvy v tajném dopise Ludvíkovi XIV. ze září 1669.⁷¹

Během zasedání parlamentu v únoru 1670 se Karel pokoušel členům obou komor parlamentu nastínit výhody plynoucí z vyhlášení války Spojeným nizozemským provinciím, které podle něho příliš posílilo loďstvo a tím i svoji moc na moři. To podle krále Anglie v zájmu zachování bezpečnosti země, ale i jejích kolonií a obchodu, nemohla dopustit.⁷² Vyslanec ve Spojených nizozemských provinciích George Downing dostal v tomto směru od krále jasné instrukce. Záminkou k vyhlášení války měla být urážka krále, kdy nizozemské lodě odmítly pozdravit ty anglické během jejich setkání v kanálu La Manche. Downing měl současně zjistit jaký je stav nizozemského loďstva, popřípadě, kdy plánují vyplout.⁷³ V dubnu téhož roku vyhlásila válku Spojeným nizozemským provinciím i Francie. Válka se Spojenými nizozemskými provinciemi byla v Anglii značně nepopulární, čemuž nepomohly ani porážky vévody z Yorku (lorda velkoadmirála) nizozemskými flotilami v červnu 1672 u Sole Bay.⁷⁴ Již v srpnu téhož roku se Karel pokoušel uzavřít mír se svým synovcem Vilémem Oranžským, se kterým si v tomto směru vyměňoval dopisy již od července. Po zavraždění John de Wittta Karel věřil v rychlé uzavření míru. Svého synovce Viléma Karel ve všech svých dopisech ujišťoval o své náklonosti, avšak Vilém na některé z dopisů ani neodpověděl, popřípadě se značným časovým odstupem.⁷⁵

Během dalšího jednání parlamentu (únor 1673) vyjádřili poslanci svoji nelibost s velmi nákladnou válkou, a především s aliancí s Francií. Předmětem diskuze byla též opětovně navržená deklarace (*Declaration of Indulgence*) králem.⁷⁶ Král se pokoušel ve svém projevu

---

⁷¹ AIRY, O., *Charles II*, New York, 1904, s. 254–260; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 863–867; BRYANT, s. 239–240; HUME, Vol. VII, s. 464–466; HUTTON, s. 297–318; HUTTON, R., *The Making of the Secret Treaty of Dover, 1668–1670*, in: *The Historical Journal*, Vol. 29, No. 2, 1986, s. 297–318; CHURCHILL, s. 248; JONES, *Charles II*, s. 90–95; LEE, M., *The Earl of Arlington and the Treaty of Dover*, in: *Journal of British Studies*, Vol. 1, No. 1, 1961, s. 58–70; OGG, s. 343–346,

⁷² BRYANT, s. 241–244; House of Commons, Journals, Vol. 9, s. 121–129; House of Lords, Journals, Vol. 12, s. 287–296.

⁷³ BRYANT, s. 245–246; JONES, *Charles II*, s. 96–103.

⁷⁴ Viz korespondence s lordem velkoadmirálem (vévodou z Yorku). Součástí dopisů jsou informace o stavu loďstva a bitvě u Sole Bay, stejně jako instrukce krále pro vévodu in: BRYANT, s. 250–256; HUME, Vol. VIII, s. 479–481, 485–486; OGG, s. 355–359.

⁷⁵ BRYANT, s. 257–259; CHURCHILL, s. 249.

⁷⁶ AIRY, s. 270; BRYANT, s. 247–249; GREY, Vol. II, s. 157–172; House of Commons, Journals, Vol. 9, s. 245–260; House of Lords, Journals, Vol. 12, s. 521–539; JONES, *Charles II*, s. 106–107, 116–117; OGG, s. 354–355;

k oběma komorám parlamentu je přesvědčit, že deklarace by pouze dovolovala katolíkům praktikovat katolickou víru v soukromí jejich domovů, avšak parlament na to reagoval prohlášením, že trestní zákony mohou být upraveny či zrušeny jen parlamentem a poslanci odmítli jakékoliv zásahy tohoto směru. Král na Dolní sněmovnu i Sněmovnu lordů v březnu téhož roku opětovně apeloval, aby ve snaze o dosažení míru v Anglii i v zahraničí schválily deklaraci a poskytly mu finance na stále probíhající válku. Finance na válku mu parlament schválil, avšak v otázce tolerance pro katolíky byl neoblomný.⁷⁷

---

⁷⁷ BROWNING, *English Historical Documents*, Vol. VIII, s. 77–81, 387–388; BRYANT, s. 262–263; House of Commons, *Journals*, Vol. 9, s. 245–260; House of Lords, *Journals*, Vol. 12, s. 521–539; CHURCHILL, s. 250.

3.1. Zákon o zkoušce (*Test Act*)

Debata ohledně zákona o zkoušce se rozvinula již na únorovém zasedání parlamentu (1673).⁷⁸ Jak již bylo zmíněno výše, král potřeboval během tohoto zasedání poskytnout peníze na válku se Spojenými nizozemskými provinciemi. Parlament však nebyl ochoten mu peníze schválit, pokud král neučiní nějaké ústupky. Král se tedy rozhodl vzdát projednávání *Declaration of Indulgence* a podpořil schválení Zákona o zkoušce (*Test Act*). Jednalo se především o zákon na ochranu před nebezpečím katolického vyznání, který ukládal za povinnost všem, kteří pracovali ve vojenské službě či veřejných úřadech, složit přísahu věrnosti a též přísahat, že neuznávají transsubstanciaci. Pouze ti, kteří se hlásili k anglikánské církvi, měli povoleno pracovat na úřadech. I přesto, že se zákon z roku 1673 nevztahoval na peery, tak se vévoda z Yorku rozhodl vzdát svého postu lorda velkoadmirála, načež na jeho místo byl poté jmenován princ Rupert, který pokračoval v bojích s Nizozemím.⁷⁹ Vévoda z Yorku se též podruhé oženil a ani jeho sňatek se nesetkal s příznivou odezvou, jelikož si vzal katolickou princeznu Marii Modenskou. Osobní korespondence krále s bratrem Jakubem, ale i projevy na jeho obranu k oběma komorám parlamentu naznačují, že měl Karel se svým bratrem poměrně vřelý vztah, který se značně zkomplikoval poté, co Jakub konvertoval, a tato konverze vešla ve veřejnou známost. Je poměrně zbytečné opakovat, jaké sympatie choval Karel ke katolíkům, avšak v tuto chvíli si musel být vědom politických dopadů, které tato konverze měla a jistě ještě mít bude.⁸⁰

Test Act byl roku 1678 rozšířen o několik dodatků, kdy museli přísahat i členové sněmoven, čímž se mělo docílit vyřazení všech katolíků z parlamentu a Tajné rady. Rozšíření Zákona o zkoušce (*Test Act*) bylo podníceno především tzv. Papeženeckým spiknutím (*Popish Plot*). Členové sněmovny lordů zásadně protestovali proti tomuto zásahu do svých řad. Pokusili se tedy co nejdéle protahovat schválení tohoto dodatku k původnímu zákonu o zkoušce, a navíc do něj začlenit výjimku pro vévodu z Yorku.⁸¹

Již původní zákon o zkoušce z roku 1673 lze považovat za první fázi nastupující krize, později známé jako vylučovací krize. Jakub, vévoda z Yorku, byl donucen se veřejně přiznat ke své katolické víře, čímž odstartoval sérií útoků a spiknutí proti vlastní osobě především z řad postupně se profilující opozice.⁸²

---

⁷⁸ BRYANT, s. 260–262; OGG, s. 369–371; JONES, *Charles II*, s. 104–105.

⁷⁹ Viz korespondence s novým lordem velkoadmirálem s blahopřáním krále k postu a též instrukcemi pro další boj s Nizozemím. Srv. AIRY, s. 279–282; BRYANT, s. 264–270; JONES, *Charles II*, s. 108.

⁸⁰ AIRY, s. 284; BROWNING, *Thomas Osborne*, s. 24–25; BRYANT, s. 262–263; COURTENAY s. 205–209; CHURCHILL, s. 250–251; JONES, *Charles II*, s. 109, 113; OGG, s. 377–379; PEARSON, s. 199, 211.

⁸¹ COURTENAY, s. 292; JONES, *The First Whigs*, s. 20.

⁸² JONES, *The First Whigs*, s. 20–21.

Karel věřil, že poté co v únoru 1673 vyšel parlamentu vstříc v rámci schválení *Test Act*, budou k němu sněmovny vstřícnější v poskytování financí na stále probíhající válku se Spojenými nizozemskými provinciemi. To se však nestalo. Parlament se opětovně sešel v říjnu téhož roku, kdy však poslanci započali debatu stížnostmi na některé z králových rádců, a to především na Lauderdalea a jeho neúspěchy ve Skotsku. Král se tím odmítal zabývat a opětovně ve svém projevu k parlamentu zavedl debatu k probíhající válce. Zastával názor, že i přesto, že se snaží i s ohledem na finanční vyčerpanost státní pokladny uzavřít se Spojenými nizozemskými provinciemi mír, z jejich strany podobné snahy nevychází. Poslanci se však odmítali zabývat čímkoliv jiným než katolickým nebezpečím v zemi.⁸³ Po přerušeném jednání se parlament opětovně sešel v lednu roku 1674. Král vystoupil ve svém projevu ke sněmovnám s ujištěním, že od posledního setkání sněmoven se věnoval upevnění ochran anglikánské církve v zemi a nyní je třeba vyřešit konflikt s Nizozemím, jelikož i přes jeho mnohonásobnou nabídku míru, s nimi odmítají jednat.⁸⁴ Ke konci ledna téhož roku se Vilém Oranžský konečně odhodlal poslat svého vyslance do Londýna ve snaze vyjednat mír. O novém vývoji situace informoval král Karel II. poslance v únoru téhož roku. Následně slíbil, že s ohledem na dohodnutou tzv. Westminsterskou mírovou smlouvu se Spojenými nizozemskými provinciemi, na základě které, například získali zpět Angličané dobytý New York, rozpustí válečnou flotilu a zredukuje počet lodí, aby odpovídal stavu z roku 1663.⁸⁵

---

⁸³ BRYANT, s. 270–272; OGG, s. 380.

⁸⁴ BRYANT, s. 273–274; JONES, *Charles II*, s. 114–115.

⁸⁵ AIRY, s. 276–277; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 880–881; BROWNING, *Thomas Osborne*, s. 19–24; BRYANT, s. 275–276; COURTENAY, s. 211; HUME, Vol. VII, s. 514; JONES, *Charles II*, s. 115–116; OGG, s. 386–388; PEARSON, s. 200–201.

3.2. Od nástupu Danbyho k moci po Papeženecké spiknutí (*Popish Plot*)

Již od roku 1673 se v okruhu kolem Thomase Osborna, hraběte z Danby a Shaftesburyho začaly vytvářet základy politických stran. Do čela jedné z nich se pasoval Danby a dala by se označit za Court party, později byla hanlivě označována svými oponenty jako strana toryů. Shaftesbury se dostal do popředí *Country party*, pro kterou se začalo užívat opět hanlivé označení strana whigů.⁸⁶ Po roce 1674, kdy se prakticky Cabala rozpadla, především díky neustálým útokům na Lauderdalea, Clifforda, Arlingtona, a pozdější rezignaci Buckinghama, se k moci se dostává již výše zmiňovaný hrabě z Danby.⁸⁷ Thomas Osborne, hrabě z Danby,⁸⁸ se značně odlišoval od předchozích členů Cabaly. I přesto, že ho panovník považoval za skvělého spojence v parlamentu, tak se hrabě z Danby příliš neztotožňoval s královými snahami o zavedení náboženské tolerance v zemi. Nebyl sice tak horlivým zastáncem anglikánské církve jako Shaftesbury, ale považoval se za anglikána a pro katolíky a disenteru neměl pochopení, jak ostatně dosvědčil při posledním hlasování roku 1673 o *Declaration of Indulgence*, kdy se postavil proti přijetí této deklaráce. V následujících letech Danbyho působení v parlamentu i Tajné radě, se jeho neústupnost v náboženské otázce ještě více umocňovala. Je však třeba poznamenat, jak vyplývá z osobní korespondence krále, ale i jeho projevech k parlamentu a lidu, že panovník se v následujících letech pokoušel v otázce náboženské tolerance držet zpátky a spíše ve snaze o naklonění si opozice v dolní sněmovně podporoval nové zákony na ochranu anglikánské církve.⁸⁹

Král Karel II. se poté, co podepsal se Spojenými nizozemskými provinciemi Westminsterskou mírovou smlouvu, musel oficiálně vzdát aliance s Francií. Odmítal se však vzdát přátelství s francouzským králem, a tak si tajně s Paříží skrze hraběte Danbyho (kterému i přesto, že se rozcházeli v náboženské otázce, v oblasti zahraniční politiky důvěřoval) vyměňoval korespondenci. Danby však nebyl příliš velkým zastáncem dohod s Francií, čehož si byl jak francouzský král, tak jeho poradci a diplomaté vědomi. Hrabě z Danby si na rozdíl od krále Karla připouštěl veřejný mínění anglického lidu, který byl velmi nakloněn dobrým vztahům se Spojenými nizozemskými provinciemi jak v otázce obchodu, tak i zahraniční politiky, kdy samozřejmě důležitou roli hrál též protestantismus obou zemí. Anglický král, i přesto, že nepociťoval velkou spřízněnost s Nizozemím, se snažil udržovat alespoň dobré vztahy se svým synovcem Vilémem Oranžským.⁹⁰

⁸⁶ JONES, *Charles II*, s. 109; JONES, *The First Whigs*, s. 20; MAUROIS, s. 290; PEARSON, s. 198, 208; POLIŠENSKÝ, s. 101.

⁸⁷ COURTENAY, s. 210; JONES, *Charles II*, s. 108–110; MORGAN, s. 301, 304.

⁸⁸ Obrázek č. 8.

⁸⁹ CHURCHILL, s. 251–252; JONES, *Charles II*, s. 106–109; MAUROIS, s. 290; PEARSON, s. 200.

⁹⁰ CHURCHILL, s. 252.

Během setkání parlamentu v dubnu roku 1675 se opětovně projevil snahy opozice v čele se Shaftesburym o vyloučení všech neanglikánských členů parlamentu, doprovázené útoky na královny ministry. Především Shaftesbury volal po nových volbách do parlamentu. Král ve svém projevu k oběma sněmovnám poznamenal, že ti, kteří se snaží vyvolat nové volby do parlamentu, se pouze pokouší o narušení efektivity parlamentu, který podle něj doteď s kooperací s jeho osobou velmi dobře fungoval. Ty, co chtějí tuto rovnováhu narušit, považoval za nepřátele své osoby, ale i anglikánské církve.⁹¹ Neshody mezi oběma sněmovnami ale stále narůstaly, a tak se král rozhodl jednání parlamentu odročit. Hlavním důvodem toho, proč nechtěl Karel dopustit vyhlášení nových voleb, byla obava, že by se nový parlament mohl stavět ještě více negativně proti katolíkům a profrancouzské politice.⁹² Podobně neúspěšné bylo i zasedání na podzim téhož roku, kdy král ve svém projevu k členům parlamentu opětovně apeloval, aby se zaměřili na důležité potřeby státu, a to finance pro opravu lodí poničených během posledních válek a posílení obranyschopnosti anglické flotily na moři. Jelikož si byl Karel vědom neustálého tlaku z jejich strany na posílení stávajících zákonů na ochranu anglikánské církve, popřípadě vytvoření nových zákonů podobného směru, upozorňoval obě sněmovny i na tuto problematiku. V oblasti ochrany anglikánské církve byl panovník ochoten podpořit zákony, které by sněmovny navrhly ke schválení. I přes královny ústupky však i nadále docházelo ke sporům, zmíněných již během dubnového zasedání. Karel si byl vědom, že domluva s parlamentem v danou chvíli prakticky nebyla možná, a proto odročil další zasedání o více jak rok.⁹³

Na počátku roku 1676 byla uzavřena další tajná dohoda s Ludvíkem XIV., jejímiž hlavními body byla spolupráce v zahraniční politice. Anglický a francouzský král se zavázali, že nebudou uzavírat spojení se zneprátenými státy svého spojence a jakékoliv další smlouvy podobného typu budou projednávat mezi sebou. Na tuto tajnou dohodu navázala námořní smlouva, která povolovala anglickým plavidlům převážet nizozemské zboží.⁹⁴ Konflikt mezi Francií a Spojenými nizozemskými provinciemi mezitím pokračoval ve prospěch francouzského krále (v dubnu 1677 francouzské jednotky porazily vojáky Viléma Oranžského u Casselu). Tato francouzská vítězství měla v Anglii značný ohlas. Apelovalo se na opětovné svolání parlamentu, který by projednal možnou válku s Francií na podporu Spojených nizozemských provincií. I přes snahy Ludvíka XIV. podplatit anglického krále, aby zasedání

---

⁹¹ BROWNING, *Thomas Osborne*, s. 25–29; BRYANT, s. 280–282; House of Commons, Journals, Vol. 9, s. 314–328; House of Lords, Journals, Vol. 12, s. 652–674; HUME, Vol. VIII, London 1789, s. 11–12.

⁹² PEARSON, 208.

⁹³ AIRY, s. 306–307; BRYANT, s. 283–284; DALY, s. 655–676; HUME, Vol. VIII, s. 15–16.

⁹⁴ COURTENAY, s. 237; JONES, *Charles II*, s. 118–119; OGG, s. 529–538; PEARSON, s. 208, 212.

parlamentu ještě oddálil, se obě sněmovny opětovně sešly v únoru 1677.⁹⁵ Hned na úvod zasedání král sněmovnám zdůraznil, že se mají vyvarovat předchozích neshod, a především opětovně apeloval na schválení financí na loďstvo. Opozice v čele se Shaftesburym a Buckinghamem však odmítala schválit jakékoliv finance a opětovně vystoupila s žádostí rozpuštění parlamentu a vyhlášení nových voleb.⁹⁶

Situace ve Flandrech se natolik zhoršovala, že začal parlament požadovat vyhlášení války Francii. I přesto, že Karel odmítal Francii vyhlásit válku, rozhodl se alespoň zlepšit vztahy s Nizozemím sňatkem své neteře Marie (dcery vévody z Yorku) s Vilémem III. Oranžským. Svatba se odehrála v listopadu 1677.⁹⁷ Důvodem ke sňatku byla též snaha o uklidnění situace v Anglii, kde narůstal strach z katolického nástupnictví vévody z Yorku. Tím, že dceru svého bratra provdal za protestanta Viléma, věřil v jisté uvolnění napětí v zemi. Postupně se zlepšující vztahy mezi oběma zeměmi nakonec vedly k uzavření spojenecké smlouvy se Spojenými nizozemskými provinciemi.⁹⁸

Z důvodu opětovných vojenských akcí Ludvíka XIV. (tentokrát se jednalo o dobytí Ypru a Gentu) se Karel rozhodl svolat na leden 1678 parlament. Snažil se sněmovny přesvědčit k uvolnění financí na válku s Francií.⁹⁹ I přesto, že byla opozice vůči králi stále nedůvěřivá (tvrdili, že vojenské přípravy nemusí být použity proti Francii, jak je ujišťoval panovník), obavy z Ludvíkových úspěchů, které vedly prakticky k podmanění si Španělského Nizozemí, je donutili poskytnout mu potřebné finance. Karel tak mohl vyslat do Flander malý oddíl v čele s vévodou z Monmouthu a větší oddíl vojáků do Ostende.¹⁰⁰ Králův oblíbený nemanželský syn byl zřejmě horlivým vojenským velitelem, jelikož již v druhé polovině 60. let, během jeho pobytu u tety Minette ve Francii, psal král Karel II. své sestře osobní dopis, ve kterém jí žádal nejen, aby dala na jeho syna pozor, ale především, aby mu vymluvila vojenskou kariéru. Vévoda z Monmouthu stejně jako jeho otec měl s Minette velmi vřelý vztah. Zajímavé je, že z Karlových dopisů dané doby se dozvíme mnohem více o jeho nemanželském synovi (a to nejen během krátkého období jeho pobytu ve Francii), než o vévodovi z Yorku. Je překvapující,

---

⁹⁵ House of Commons, Journals, Vol. 9, s. 382–389; House of Lords, Journals, Vol. 13, s. 36–54; PEARSON, s. 213.

⁹⁶ BRYANT, s. 286–287.

⁹⁷ BRYANT, s. 288; COURTENAY, s. 260; HUME, Vol. VIII, s. 35; CHURCHILL, s. 252; JONES, *Charles II*, s. 123; PEARSON, s. 214; RANKE, s. 33–43.

⁹⁸ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 178–180; BROWNING, *Thomas Osborne*, s. 30–38; HUME, Vol. VIII, s. 35–38; CHURCHILL, s. 252; JONES, *Charles II*, s. 123–124; MAUROIS, s. 288; OGG, s. 544–558.

⁹⁹ BRYANT, s. 288–290; House of Commons, Journals, Vol. 9, s. 427–430; House of Lords, Journals, Vol. 13, s. 129–135; JONES, *Charles II*, s. 126–127; PEARSON, s. 215.

¹⁰⁰ BRYANT, s. 290; JONES, *Charles II*, s. 124–125.

že se v dopisech Minette o Jakobovi zmiňuje král jen málo, a přitom se jednalo o člena blízké rodiny.¹⁰¹

Co se týče vojenských akcí ve Flandrech, Karel doufal, že zastraší oddíly Ludvíka XIV. a ten se stáhne a bude uvažovat o míru. Na počátku roku 1678 byly Spojené nizozemské provincie válkou značně poznačeny, a jak se zmiňoval v dopise svému strýci Vilém Oranžský, nemohl od nich anglický král žádat větší vojenskou podporu.¹⁰² Karel se rozhodl, že ohledně mírových podmínek sám tajně kontaktuje Ludvíka XIV. skrze Danbyho. Ten si na pokyn krále v březnu začal tajně vyměňovat korespondenci s francouzským vyslancem Ralphem Montagem. V případě přijetí mírových podmínek, se kterými již prakticky souhlasily Spojené nizozemské provincie i Španělsko, měl být Karel II. tajně francouzským králem odměněn finančními subsidiemi až na několik let.¹⁰³ Jelikož si Karel II. nemohl být jist úspěchem ve vyjednávání s Francií, rozhodl se finance získat i skrze anglický parlament. Ten mu je ale odmítal vydat. Během svého projevu k parlamentu (květen 1678) se král pokoušel sněmovnám vysvětlit, že dokud nebude mír fakticky podepsán, je třeba udržovat loďstvo a vojsko v bojeschopnosti. Mír mezi Francií a Spojenými nizozemskými provinciemi byl nakonec uzavřen 10. srpna 1678 v Nijmegen.¹⁰⁴

Kromě problémů v zahraničí musel Karel II. řešit též domácí krizi vyvolanou údajným katolickým spiknutím proti své osobě, i když podle mnohých indicií se spíše jednalo o snahu ještě více zdiskreditovat vévodu z Yorku. O možném spiknutí krále informoval v srpnu 1678 Christopher Kirgby. Údajné spiknutí mělo mít za cíl odstranit anglického krále s finanční podporou španělských jezuitů. Král to však považoval za pouhou historku, která měla za úkol ještě více umocnit strach Angličanů z možného katolického nástupce na trůn. Jakékoliv spiknutí z řad katolíků, i třeba falešné, mělo značný dopad na anglický lid. Christopher Kirgby byl informován o spiknutí Titem Oatesem¹⁰⁵ a Israelem Tongem. Ti mu předložili jako důkaz spiknutí seznam zasvěcených osob (samozřejmě se jednalo o jezuity, katolíky a jejich příznivce), kteří se měli účastnit plánované vraždy krále.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ BRYANT, s. 179–181

¹⁰² Tamtéž, s. 291.

¹⁰³ *Copies and Extracts of Some Letters Written to and From the Earl of Danby (Now Duke of Leeds) in the Years 1676, 1677 and 1678 with Particular Remarks upon Some of Them*, London 1710, s. 1–93; BRYANT, s. 291–293; OGG, s. 558; HUME, Vol. VIII, s. 41–44;

¹⁰⁴ ; AIRY, s. 328–329; BRYANT, s. 293–295, 298; House of Commons, Journals, Vol. 9, s. 472–486; House of Lords, Journals, Vol. 13, s. 209–235; HUME, Vol. VIII, s. 45–46; JONES, *Charles II*, s. 120–129; KONEČNÝ, s. 132–134; OGG, s. 555–558; PEARSON, s. 215; RANKE, s. 44–49; TROUT, A. P., *The Proclamation of the Treaty of Nijmegen*, in: French Historical Studies, Vol. 5, No. 4, 1968, s. 477–481;

¹⁰⁵ Obrázek č. 13.

¹⁰⁶ ABBOTT, *History of King Charles the Second of England*, New York, 1877, s. 268–282; BRYANT, s. 299; HUME, Vol. VIII, s. 63–70; CHURCHILL, s. 253; KENYON, *The Popish Plot*, s. 60–62; MAUROIS, s. 289; PEARSON, s. 216; Obrázek č. 12.

I přesto, že jak král, tak i Danby a značná část kléru v zemi považovala spiknutí za pouhý výmysl, velmi rychle se podrobnosti spiknutí rozšířily mezi lid. Poté, co byl záhadně zavražděn protestanský soudce sir Edmund Berry Godfrey,¹⁰⁷ bylo panovníkovi jasné, že je třeba celou záležitost podrobně vyšetřit. Paniky a strachu lidu spojeného s odhalením tzv. papeženeckého spiknutí se rozhodla využít opozice v čele se Shaftesburym. Ten viděl v dané situaci možnost, jak donutit krále, aby na naléhání lidu vyhlásil nové volby do parlamentu, a v případě výhry opozice bylo možné následně spiknutí využít pro obvinění a zbavení se nepohodlných osob. Z výše zmíněných důvodů začal Shaftesbury rozšiřovat mezi lid pamflety, letáky a smyšlené informace o spiknutí, které ze strachu měly přilákat Angličany na stranu whigovské opozice.¹⁰⁸

Král Karel II. byl kvůli potřebě vyšetření spiknutí donucen svolat parlament. Ten se sešel v říjnu 1678. Během úvodního zasedání král sněmovny seznámil s informacemi o spiknutí, které mu byly předány Christopherem Kirgbyem. Rozhodl se svůj osobní názor k možnému spiknutí nesvěřovat parlamentu a pouze na ně apeloval, aby vše dle práva a zákonů země prošetřili.¹⁰⁹ Na dalším zasedání na počátku listopadu již předstoupil před členy sněmovny Shaftesbury, které dle svého plánu o využití spiknutí pro vlastní cíle, začal požadovat, aby byl vévoda z Yorku odvolán z Tajné rady (*Privy Council*).¹¹⁰ Svoji žádost opíral o nové důkazy ke spiknutí, kterými byla korespondence bývalého tajemníka vévody a též katolíka Edwarda Colmana. Právě Colman se měl údajně dle seznamu spiklenců poskytnutým Oatesem, podílet na spiknutí. Samotná korespondence byla považována za usvědčující především díky pasážím zabývající se myšlenkou dosazení toho správného Bohem vyvoleného prince (vévody z Yorku) na anglický trůn.¹¹¹

Oates se stal prakticky hrdinou národa, jelikož zarazil plánovanou vraždu krále a tím lid zachránil od nástupu katolického pretendenta Jakuba na trůn. Karel však považoval důkazy za

---

¹⁰⁷ Obrázek č. 14.

¹⁰⁸ ABBOTT, *History of King Charles the Second of England*, s. 275–278; AIRY, s. 333–343; BEAVER, D., *Conscience and Context: The Popish Plot and the Politics of Ritual, 1678–1682*, in: *The Historical Journal*, Vol. 34, No. 2, 1991, s. 297–327; BRYANT, s. 299–300; HUME, Vol. VIII, s. 73–74; JONES, *Charles II*, s. 130–131; MARSHALL, A., *To Make a Martyr: The Popish Plot and Protestant Propaganda*, in: *History Today*, Vol. 47, March 1997, s. 39–45; MAUROIS, s. 289; OGG, s. 559–577; PEARSON, s. 220, 222.

¹⁰⁹ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 109–112; BRYANT, s. 299–300; *House of Lords, Journals*, Vol. 13, s. 292–312; *House of Commons, Journals*, Vol. 9, s. 516–536; CHURCHILL, s. 253; JONES, *Charles II*, s. 127–131.

¹¹⁰ BRYANT, s. 300; JONES, *Charles II*, s. 130; PEARSON, s. 224.

¹¹¹ Colman od roku 1670 působil jak tajemník vévody z Yorku. Věřil, že ve službách vévody dosáhne politické kariéry, což však narušilo schválení zákonu o zkoušce. Jakub následně Colmana propustil ze svých služeb, ale ten nadále pracoval pro vévodkyni z Yorku. Během let 1675–1678 posílal z vlastní iniciativy dopisy na francouzský dvůr, mnohdy vévodovým jménem, který nebyl o dané záležitosti informován. Roku 1678 byl jako katolík a podezřelý z účasti na spiknutí proti králi, zatčen. Podrobněji ABBOTT, *History of King Charles the Second of England*, s. 277; HUME, Vol. VIII, s. 70–73; CHURCHILL, s. 253; JONES, *The First Whigs*, 23, 25–26; KENYON, *The Popish Plot*, s. 39–44; MAUROIS, s. 289; OGG, s. 559–577; PEARSON, s. 219; RANKE, s. 58–65.

zfalšované a nevěřil v jakoukoliv účast svého bratra na spiknutí. Postupně se seznam spiklenců navyšoval o katolické členy sněmovny lordů. Mezi lid se rozšiřovaly fantaskní historiky o plánované vraždě krále, z komplotu proti svému manželovi byla dokonce nařčena i královna Kateřina a její osobní lékař George Wakeman, který měl pro spiklence připravovat jed. Útok na královnu krále značně popudil, a tak hned několikrát během listopadového zasedání předstoupil před obě sněmovny, aby je upozornil, že se mají zabývat vyšetřováním spiknutí a též přípravou ochranných zákonných opatření pro anglikánskou církev. Opětovně zdůrazňoval, že podpoří všechny jejich smysluplné návrhy na ochranu anglikánů v zemi, které by platily i za vlády katolického pretendenta. Snažil se je tím přesvědčit, že není důvod se obávat Jakubova nástupu na trůn, a proto by se neměli pokoušet o jakékoliv narušení nástupnické dynastické linie.¹¹²

Na Shaftesburyho seznamu nepohodlných osob se nacházel především ministr Danby a k jeho zdiskreditování měl napomoci i francouzský král Ludvík XIV, kterému se nelíbila pro nizozemská politika, kterou Danby prosazoval. Rozhodl se tedy spojit s anglickou opozicí a Shaftesburyem, se kterým začal plánovat sesazení nepopulárního ministra. Klíčovou osobou byl bývalý vyslanec na francouzském dvoře Ralph Montague. Skrze tohoto vyslance si v březnu 1678 dopisoval na pokyn krále ministr Danby s francouzským dvorem. Montague měl k dispozici kompromitující korespondenci z doby svého působení v Paříži, která dosvědčovala tajné dohody o míru mezi francouzským králem a Danbym. Tato korespondence navíc časově odpovídala době, kdy se během zasedání parlamentu pokoušel Danby s králem přemluvit sněmovny k poskytnutí financí na vojenské akce proti Francii. Usvědčující dopisy předložené Dolní sněmovně, usvědčovaly Danbyho z velezrady. Sněmovna lordů však obvinění proti ministrově nepodpořila. Tvrdili, že důkazy nebyly jednoznačné, navíc Danby jednal s pověřením krále. Karel II. se ve snaze o záchranu svého ministra rozhodl přerušit zasedání parlamentu. Kavalírský parlament, který zasedal již osmnáct let, byl z rozhodnutí krále 24. ledna 1679 rozpuštěn.¹¹³ Jen velmi těžko se dá hodnotit, zda se jednalo o správné rozhodnutí, avšak panovník neměl příliš možností k manévrování. Současný parlament vyvolával neshody a potupen času se stával méně efektivním. Musel si však být vědom popularity whigů u anglického lidu a tudíž předpokládat, že v případě nových voleb budou mít značnou podporu.

---

¹¹² ABBOTT, *History of King Charles the Second of England*, s. 280–281; BRYANT, s. 301; 223; JONES, *The First Whigs*, s. 26; KENYON, *The Popish Plot*, s. 60–62; PEARSON, s. 216.

¹¹³ AIRY, s. 344–350; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 198–204; BROWNING, *Thomas Osborne*, s. 39–40; BRYANT, s. 302–304; *Copies and Extracts*, s. 1–93; COURTENAY, s. 293–301; HUME, Vol. VIII, s. 86–89; CHURCHILL, s. 253–254; JONES, *The First Whigs*, 27–30; MORGAN, s. 302; OGG, s. 578; PEARSON, s. 224–225.

Danby však tímto krokem dostal čas na přípravu strategie, jak se alespoň částečně udržet u moci.

Papeženeckým spiknutím byl prakticky zahájen boj o udržení, popřípadě sesazení (co se týče snah whigovské opozice) vévody z Yorku z nástupnictví na anglický trůn. Následovalo několik let protknutých zasedáními parlamentů, které se zabývaly především problematikou vyloučení vévody z nástupnictví a s tím spojenými návrhy zákona (*Exclusion Bill*).

4. Počáteční fáze vylučovací krize, 1679–1680

Rozpuštění Kavalírského parlamentu, který zasedal dlouhých osmnáct let, znamenalo, že se budou konat všeobecné volby do Dolní sněmovny. Král věřil, že minimálně venkov a gentry se přikloní na jeho stranu a zaujmou vlídnější postoj k toryům. To však byla pouhá iluze. Shaftesbury měl značnou podporu v Londýně a k posílení svého vlivu na venkově využil Williama Russella, který započal s kampaní zakládající se na obvinění krále a jeho příznivců. Tvrdil, že nevěří v existenci jakéhokoli katolického spiknutí, a proto by se Angličané měli obrátit na whigovskou stranu, jelikož pouze ona bude bojovat za potlačení katolické hrozby včetně možného nástupnictví katolického pretendenta.¹¹⁴

Je třeba si uvědomit výjimečnost těchto voleb a atmosféru, ve které se konaly. Stále probíhalo vyšetřování *Popish Plotu*; v polovině roku 1679 před nejvyšším soudem stanul i George Wakeman. Anglický lid byl velmi náchylný k politickým kampaním whigovské strany, která atmosféru v zemi využívala ve svůj prospěch. Volby roku 1679 byly též výjimečné tím, že poprvé v anglické historii proti sobě kandidovaly dvě politická uskupení – whigů a toryů. Je třeba zmínit i podstatnou skutečnost, že whigovská strana měla navíc tajnou podporu od francouzského krále Ludvíka XIV, který si uvědomoval, že v případě výhry whigů a jejich převahy v Dolní sněmovně, nebude schopen anglický král získat od parlamentu žádné finance ani podporu své politiky a následně se obrátí na francouzského krále o pomoc. Whigovská strana také na rozdíl od monarchisticky laděných toryů uměla využívat všech prostředků k propagandě svého uskupení i politiky.¹¹⁵

Po vítězství strany whigů v čele se Shaftesburym, se splnila všechna neblahá tušení krále Karla II. Výsledek voleb neznamenal pouze politické posílení whigovské strany, ale především návrat původní opozice do Dolní sněmovny, jejíž členové nově zastávali protikatolické postoje a časem začali usilovat o politický pád Danbyho a vyloučení vévody z Yorku z nástupnictví na trůn.¹¹⁶

---

¹¹⁴ BRYANT, s. 304; HUME, Vol. VIII, s. 91; CHURCHILL, s. 254; JONES, *Charles II*, s. 135, 140; MORGAN, s. 301; PEARSON, s. 225–226.

¹¹⁵ HUME, Vol. VIII, s. 92–93; CHURCHILL, s. 254; MAUROIS, s. 290; MORGAN, s. 303; OGG, s. 385; PEARSON, s. 226; JONES, *Charles II*, s. 135–137, 140.

¹¹⁶ MAUROIS, s. 290; MORGAN, s. 303; PEARSON, s. 226–227.

4.1. Shaftesbury a jeho whigovská strana

Anthony Ashley Cooper, lord Shaftesbury,¹¹⁷ který se díky výhře ve volbách dostal prakticky do čela královny opozice v Dolní sněmovně, měl bohaté politické zkušenosti. Do dolní komory parlamentu kandidoval již během voleb do tzv. Krátkého parlamentu (*Short Parliament*). Zpočátku bylo jeho politické smýšlení dosti proměnlivé. Jen během občanské války a Cromwellova protektorátu se postupně proměnil z republikána na zapáleného monarchistu. Dokonce se řadil k těm, kteří zvali Karla II. z exilu do Anglie, a proto za své služby obdržel šlechtický titul. Díky nobilitaci následně zastával křeslo ve Sněmovně lordů během zasedání Kavalírského parlamentu a též prakticky zastával pozici kancléře pokladu (*Chancellor of the Exchequer*), *de facto* ministra financí prakticky po celou dobu vlády lorda Clarendona a později i Cabaly. Hrabětem ze Shaftesbury se stal Cooper až během vlády skupiny ministrů označených jako Cabala, které se též jako kancléř účastnil. Až údajná hrozba v podobě konvertujícího vévody z Yorku ke katolické víře měla přimět Shaftesburyho ke změně postojů a postupnému vytvoření whigovské strany, která v podobě opozice povstala proti nárokům vévody z Yorku na anglický trůn. Jejich úhlavním nepřitelem se stal hrabě z Danby, který v čele monarchisticky laděných toryů podporoval především královu politiku, a to i přes vlastní výhrady, jak již bylo nastíněno v předchozí části této práce. I přesto, že *Popish Plot* Danbyho značně oslabil a k záchraně ministra byl panovník donucen k radikálnímu kroku (rozpuštění Kavalírského parlamentu), whigové usilovali o úplné odstranění Danbyho z politiky; navíc měl být jako vlastizrádce uvězněn v Toweru.¹¹⁸

Jelikož se Karel II. obával, aby se neopakovala situace z období vlády jeho otce Karla I., která postupně vygradovala až k popravě krále, rozhodl se přistoupit k ústupkům vůči vítězům voleb, tedy whigovské straně a akceptovat jí jako vítězné politické uskupení. Panovník rozpustil Tajnou radu, původně řízenou hrabětem z Danby, a sestavil novou ze zástupců opozice. Shaftesbury se stal novým předsedou Tajné rady a následně začal podnikat kroky pro odstranění Danbyho z politiky, jenž byl uvržen na pět let do Toweru. V důsledku vyhrocené situaci Karel II. doporučil vévodovi z Yorku, aby se neúčastnil zasedání Tajné rady a příliš se neobjevoval na očích členů whigovské strany. Král byl však následně protikatolickou atmosférou v zemi i svojí opozicí v Dolní sněmovně donucen poslat svého bratra do exilu.

---

¹¹⁷ Obrázek č. 9.

¹¹⁸ CHURCHILL, s. 258–259; CHRISTIE, Vol. II, s. 264–315; MAUROIS, s. 290; PEARSON, s. 227.

Mimo Anglii měl vévoda čekat, až se situace v zemi uklidní a bude panovníkem opět povolán zpět.¹¹⁹

Vévoda z Yorku si byl vědom toho, že v případě svého pobytu v exilu, se bude pokoušet opozice prosadit jako nástupce na trůn vévodu z Monmouthu. Naléhal tedy na krále, aby poslal do exilu i svého nemanželského syna, s čímž panovník souhlasil. Z dopisů vévody z Yorku a Karla II. z první poloviny roku 1679 je znát očividná nechuť krále k tomu, že byl donucen bratra vykázat ze země.¹²⁰

Na počátku března 1679 předstoupil vladař před nově zvolený parlament. Poslanci ve většině zastávali protikatolické názory, což dokázali okamžitým požadavkem na vyloučení katolických lordů z horní komory parlamentu. Král se snažil si poslance naklonit na svoji stranu, a tak podpořil tvrdý zásah proti zbylým obviněním z katolického spiknutí a jejich následnou popravu. Dále je informoval, že si je vědom antipatie vůči bratrovi, vévodovi z Yorku, a proto ho požádal, aby se vzdálil ode dvora. Hlavním tématem zasedání byla opět královna žádost o finance na kompenzaci vojáků a námořníků, aby mohl rozpustit armádu a flotilu, což od posledního válečného konfliktu parlament na králi vyžadoval, ale také otázka ochrany anglikánské církve před katolickou hrozbou. Král poslance opětovně, stejně jako během předchozích zasedání, ujišťoval, že podpoří zákony na ochranu země a *Church of England* před „katolickými nepřáteli“.¹²¹ Neochota poslanců krále vedla, k již výše zmíněné proměně Tajné rady. Věřil, že tímto krokem zamezí sporům a útokům na členy Rady z řad whigovské strany. Reorganizací Tajné rady bylo též ustanoveno, že počet jejich členů nesmí přesáhnout třicet osob. O tomto rozhodnutí informoval král členy parlamentu v dubnu 1679.¹²²

Mezitím probíhala intenzivní komunikace mezi vévodou z Yorku v exilu a králem v Londýně. Vévoda usiloval o co nejrychlejší návrat do země, avšak Karel si byl vědom, že situace v zemi se ještě dostatečně neuklidnila a katolické spiknutí z předchozího roku mají Angličané ještě v živé paměti. Žádal tedy bratra o trpělivost.¹²³

---

¹¹⁹ BRYANT, s. 304; AIRY, s. 354–356; JONES, *Charles II*, s. 135–136.

¹²⁰ BRYANT, s. 304–305; PEARSON, s. 225.

¹²¹ BRYANT, s. 305–307; *Journal of the House of Commons*, Vol. 9 (1667–1687), s. 567–579; *Journal of the House of Lords*, Vol. 13 (1675–1681), s. 448–492.

¹²² ; AIRY, s. 352–356; BRYANT, s. 307; CHURCHILL, s. 256, 259; JONES, *Charles II*, s. 138, 140–142; *Journal of the House of Commons*, Vol. 9 (1667–1687), s. 579–608; *Journal of the House of Lords*, Vol. 13 (1675–1681), s. 492–548; MAUROIS, s. 290; OGG, s. 384–387; TURNER, E. R., *The Privy Council of 1679*, in: *The English Historical Review*, Vol. 30, No. 118, 1915, s. 215–270.

¹²³ BRYANT, s. 308.

4.2. Whigovský kandidát na trůn – James Scott, vévoda z Monmouthu

V květnu roku 1679 se navýšily útoky poslanců proti nenáviděnému Lauderdaleovi, který neovládal vyhrocenou situaci ve Skotsku. Do Skotska byl tedy v čele vojska poslán vévoda z Monmouthu, aby spory vojensky potlačil. Po dobytí Glasgow a vyhnání členů Úmluvy z města, se pro jejich neochotu vzdát opětovně střetli u Bothwellu, kde Monmouth zvítězil. Porážka vzbouřených Skotů měla velký ohlas především v Anglii, kde se z vévody stal hrdina, ochránce země a anglikánské církve. James z Monmouthu byl podobně opěvován jako před několika měsíci Titus Oates, když zachránil krále před smrtí z rukou katolických spiklenců.¹²⁴

Whigové se proto rozhodli využít popularitu vévody z Monmouthu pro plánovaný návrh zákona o vyloučení vévody z Yorku z nástupnictví na trůn (*Exclusion Bill*), tzv. Vylučovacího zákona.¹²⁵ Whigové již během legislativních příprav uvažovali nad vhodným kandidátem, který by mohl nastoupit na trůn místo vévody z Yorku. Je třeba zdůraznit, že jedním ze zvažovaných pretendentů byl i manžel Marie Stuartovny (dcery Jakuba z Yorku) Vilém III. Oranžský.¹²⁶ Nemanželský syn krále a k tomu anglikánského vyznání měl však podle jejich hodnocení situace v tu chvíli větší šanci na úspěch. Whigovská strana Monmoutha považovala za vhodného krále, se kterým by mohla manipulovat a jenž by se řídil jejich radami. Návrh zákona byl předložen Dolní sněmovně v polovině května 1679 a během léta mělo dojít k projednání návrhu na vyloučení vévody z Yorku z nástupnictví. Následné přerušení parlamentu a pozdější rozpuštění, na které navazovaly nové volby, posunuly projednání návrhu zákona až na rok 1680.¹²⁷

Zvýšené popularity svého syna si byl vědom i král, který se rozhodl svého syna poslat na delší čas do Skotska, kde měl nahradit neoblíbeného Lauderdalea, který s povděkem rezignoval na svůj místodržitelství post. Prakticky vykazání vévody z Monmouthu do Skotska uklidnilo i králova bratra, který byl nucen setrvat v exilu ve Flandrech. I přesto, že byl vévoda

---

¹²⁴ BRYANT, s. 308; HUME, Vol. VIII, s. 115–116; House of Commons, Journals, Vol. 9 (1667–1687), s. 608–634; House of Lords, Journals, Vol. 13 (1675–1681), s. 548–595; JONES, *The First Whigs*, s. 79–80; OGG, s. 417–418; PEARSON, s. 128.

¹²⁵ *An Act for Securing of the Protestant Religion by Disabling James, Duke of York* obsahoval důležitý článek, že z důvodu konverze vévody ke katolické víře a častých katolických spiknutí proti králi a protestantskému lidu, by měl být vévoda vyloučen z nástupnictví na anglický trůn. Pouze vyloučení katolického vévody tak mělo zaručit bezpečí pro protestantský lid v zemi. Vylučovací zákon byl navržen anglickým parlamentem a jenom parlament měl právo ho zrušit. Z toho důvodu, kdokoliv, včetně samotného vévody a jeho příznivců, kdo by po schválení zákona, zákon nedodržoval, měl být obviněn z velezrady a zatčen. K této problematice podrobněji BROWNING, *English Historical Documents*, Vol. VIII, s. 113–114.

¹²⁶ Obrázek č. 18.

¹²⁷ Srv. AIRY, s. 356–357, 360; HUME, Vol. VIII, s. 105–106; CHURCHILL, s. 255–256; JONES, *The First Whigs*, s. 67–70; JONES, *Charles II*, s. 143–147; KEY–WARD, s. 1159–1183; MORGEN, s. 301–304; OGG, s. 388–389; SHOTTON, s. 33–37.

z Monmouthu královým oblíbeným dítětem, jak dokazuje jeho osobní korespondence, nehodlal panovník podpořit jakékoliv snahy opozice ve věci jeho případného nástupnictví na trůn. Tato nechuť tkvěla především v obavách, aby se syn nestal loutkou v rukou Shaftesburyho a tím i „nenáviděné“ whigovské strany. Král se ale též obával o vlastní život v případě, že by syna uznal jako legitimního pretendenta. Opozice by se následně mohla pokusit využít katolíky a naplánovat spiknutí s cílem odstranit nepohodlného krále z cesty a nahradit ho anglikánským následníkem trůnu. Protestanský pretendent by pak byl pouhým nástrojem, který by opozice využila pro větší moc nad zemí. Dokud byl vévoda z Yorku jediným právoplatným následníkem trůnu, nemusel se tolik Karel obávat, že by proti jeho osobě připravila opozice jakékoliv spiknutí usilující mu o život. Neměli velký zájem o brzký nástup Jakuba na trůn.¹²⁸

Nejdůležitějším činem parlamentu během jeho květnového zasedání bylo přijetí zákona Habeas Corpus (*Habeas Corpus Act*). Zákon vycházel z již dřívějších nařízení a zákonů zajišťující práva obyvatel, jako byla *Magna Charta* z počátku 13. století. Konkrétně novela z roku 1679 navazovala na zákon *Habeas Corpus Act* z roku 1640. V 19. století docházelo k dalším úpravám tohoto zákona, který v pozměněné podobě platí dodnes. Zákon požadoval, aby soud prošetřil legálnost uvěznění konkrétní osoby, čímž se mělo zamezit nezákonnému a svévolnému uvěznění nepohodlných osob. Návrh zákona vzešel od Shaftesbury, který ho přednesl Dolní sněmovně, kde ho poslanci schválili, a následně postoupili k posouzení do Sněmovny lordů. Ta po menších úpravách zákon též schválila. Hlavním důvodem opozice pro navržení tohoto zákona byla snaha zamezit svévolnému jednání krále. Zákon směřoval především proti Jakubovi z Yorku, jelikož se obávali jeho vlády a porušování práv anglického lidu a *Church of England*.¹²⁹

Jelikož parlament nebyl ochoten vzdát se projednávání *Exclusion Bill* a zároveň odmítal královny finanční požadavky, rozhodl se Karel II. parlamentní jednání na konci května odročit a několik týdnů na to parlament rozpustil. Whigové však byli i nadále značně populární, a tak

---

¹²⁸ JONES, *The First Whigs*, s. 79–80.

¹²⁹ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 92–96; DAVIES, G. – KLOTZ, E. L., *The Habeas Corpus Act of 1679 in the House of Lords*, in: Huntington Library Quarterly, Vol. 3, No. 4, 1940, s. 469–470; HUME, Vol. VIII, s. 106–107; CHURCHILL, s. 256; JONES, *The First Whigs*, s. 54–65, 67–68; JONES, *Charles II*, s. 142–143; KUBÍČEK, s. 83; OGG, s. 510–515, 590; MAUROIS, s. 290; NUTTING, H. A., *The Most Wholesome Law – The Habeas Corpus Act of 1679*, in: The American Historical Review, Vol. 65, No. 3, 1960, s. 527–543; TYLER, A. L., *A “Second Magna Carta”: The English Habeas Corpus Act and the Statutory Origins of the Habeas Privilege*, in: Notre Dame Law Review, Vol. 91, No. 5, 2016, s. 1949–1996; Obrázek č. 15.

následné volby opětovně vyhráli. Nový parlament vzešlý z voleb se měl sejít v říjnu téhož roku.¹³⁰

Během léta se musel panovník vypořádat s procesem s výše zmíněným Georgem Wakemanem, který byl Oatesem obviněn z účasti na katolickém spiknutí. Opětovně se tedy začala probírat otázka angažovanosti i samotné královny Kateřiny. Wakemana zprostiti obvinění, což však bylo bráno jako zpochybňování slov Oatese, který byl pořád v zemi považován za hrdinu.¹³¹

Nepřátelskou a vyhrocenou situaci v zemi přerušila až králova nemoc v srpnu 1679. Přední političtí představitelé země byli konsternováni královým stavem a obávali se, že brzy nastoupí na trůn králův bratr Jakub. O nemoci krále byli informováni i vévoda z Yorku a vévoda z Monmouthu, kteří okamžitě, i přesto, že se nacházeli v exilu a že bez povolení krále se nesměli vrátit do Anglie, dorazili do Londýna. Králův zdravotní stav se však brzy zlepšil a nyní se musel vypořádat se synem a bratrem, kteří se obávali opustit zemi, aby jim ten druhý nepřebíral trůn. Až poté, co král bratra Jakuba ujistil, že se i vévoda z Monmouthu vrátí do Skotska, se vévoda z Yorku vydal zpět do Flander.¹³²

Králova nemoc natolik ochromila národ, že se problematika katolického spiknutí dostala mírně do pozadí, čehož král využil, aby mohl vévodu z Yorku povolát velmi brzy po své nemoci zpět do Anglie. Nemohl však zůstat na londýnském dvoře, a tak se Karel rozhodl, že ho pošle do Skotska a svého syna, který se stále více stával loutkou v rukou Shaftesburyho, pošle k armádě. O svém rozhodnutí informoval král syna v dopise z 12. září 1679.¹³³ Shaftesbury byl značně nespokojen s vývojem situace, jelikož se Monmouth dostal daleko od jeho vlivu a nemohl s ním tolik manipulovat jako dříve. Obával se také, aby se v dohledné době parlament sešel a začal na krále apelovat k brzkému svolání zasedání nového parlamentu. Zároveň v dopisech vyzýval vévodu z Monmouthu, aby se opětovně vrátil z exilu do Londýna. Vévoda tak, bez povolení krále, v listopadu 1679 učinil a v Londýně byl příznivci whigovské strany vřele uvítán. Nepřátelství mezi králem a Shaftesburym se natolik vyhrotilo, že se král rozhodl upozadit jeho vliv a zbavil ho postu předsedy Tajné rady. Následně král vytvořil menší Radu

---

¹³⁰ LIPSON, E., *The Elections to the Exclusion Parliaments 1679–1681*, in: *The English Historical Review*, Vol. 28, No. 109, 1913, s. 59–85.

¹³¹ OGG, s. 590–591; HUME, Vol. VIII, s. 112–113; JONES, *Charles II*, s. 148–150; JONES, *The First Whigs*, s. 109, 184–185; KENYON, J. P., *The Acquittal of Sir George Wakeman: 18 July 1679*, in: *The Historical Journal*, Vol. 14, No. 4, 1971, s. 693–708; KENYON, *The Popish Plot*, s. 189–191, 212; PEARSON, s. 229.

¹³² JONES, *Charles II*, s. 152–153; PEARSON, s. 229–230.

¹³³ BRYANT, s. 309.

tvořenou Robertem Spencerem, hrabětem ze Sunderlandu, Robertem Hydem, synem lorda Clarendona, a Sidney Godolphinem, která získala označení Rada dvořanů.¹³⁴

Nepřátelství mezi opozicí v čele se Shaftesburym a králem bylo očividné. Shaftesbury využíval své schopnosti vhodné propagandy a manipulace, aby anglickému lidu nastínil nutnost uznání vévody z Monmouthu za dědice anglického trůnu. Jasnou ukázkou těchto schopností bylo využití několika katolických spiknutí jako *Meal-Tub Plot* a *Irish Plot*. První z nich byl zřejmě naplánován opozicí, aby opětovně zdiskreditoval nejen katolíky v zemi, ale především vévodu z Yorku. Na přední protestanty v zemi včele se samotným králem, jeho synem vévodou z Monmouthu a Shaftesburym měl být spáchán atentát. Útok měl provést Thomas Dangerfield, který se zdržoval v domě Elizabeth Cellierové (po sňatku s Peterem Cellierem konvertovala ke katolické víře a vykonávala profesi porodní báby). Právě v jídelně jejího domu se nacházely kompromitující dokumenty, týkající se spiknutí. I přesto, že byla Elizabeth na základě dokumentů a spřízněnosti s Dangerfieldem, obviněna z účasti na spiknutí, nebyla shledána vinnou. Dangerfielda však zatkli. Během vyšetřování spiknutí *Meal-Tub Plot* v roce 1679 došlo ke zjištění, že se v Londýně vyskytují poměrně velké katolické komunity, což mohlo ohrozit anglikánskou církev. Tato obava se měla potvrdit po odhalení dalšího spiknutí tentokrát v Irsku na jaře 1680.¹³⁵

Situace v Irsku vedoucí ke komplotu proti Jamesi Butlerovi, vévodovi z Ormondu, byla Shaftesburym prezentována jako nevyhnutelná s ohledem na značné množství katolíků žijících v této oblasti. Po odhalení spiknutí se vévoda z Ormondu dožadoval potrestání katolických kněží v zemi a uvěznění dublinského arcibiskupa Petera Talbota. Shaftesbury nemohl konspiraci předložit Tajné radě bez dostatečných důkazů. V březnu 1680 však díky svým tajným agentům v Irsku získal dostatečné množství důkazů, aby předstoupil před Radu a dožadoval se vyšetřování spiknutí. Kromě arcibiskupa Talbota byl obviněn i arcibiskup z Armaghu, Oliver Plunket. Vyšetřování celého komplot se protahovala, i s ohledem na spory krále a parlamentu, až do poloviny roku 1681. Plunket byl uznán vinným a 1. července 1681 se konala jeho poprava. Talbot zemřel v listopadu 1681 ve vězení hradu v Dublinu.¹³⁶

Prakticky ve stejné době, kdy probíhaly výše zmíněná spiknutí, se důležitým tématem stala též legenda o záhadné černé skřínce. Shaftesbury potřeboval uznání vévody z Monmouthu

---

¹³⁴ PEARSON, s. 230; JONES, *Charles II*, s. 152–153.

¹³⁵ AIRY, s. 365–366; BRYANT, s. 309; JONES, *Charles II*, s. 154; KENYON, *The Popish Plot*, s. 217, 254; JONES, *The First Whigs*, s. 109–111, 134; OGG, s. 592–597; PEARSON, s. 231–232.

¹³⁶ GIBNEY, J., *An Irish Informer in Restoration England: David Fitzgerald and the Irish Plot in the Exclusion Crisis 1679–1681*, in: *Eire-Ireland: A Journal of Irish Studies*, Vol. 42, No. 314, 2007, s. 249–276; JONES, *The First Whigs*, s. 187–190; JONES, *Charles II*, s. 155–156; KENYON, *The Popish Plot*, s. 224–225, 233–234.

jako legitimního syna krále a tím i nástupce na trůn. I přesto, že se Karel netajil svým nemanželským synem a uznal ho za svého, jako legitimního následníka ho akceptovat odmítal. Právě záhadná černá skříňka však měla Shaftesburymu s tímto problémem pomoci. Ve skříňce se totiž údajně nacházely dokumenty, dokazující, že Karel II. a Lucy Walterová (matka vévody z Monmouthu) byli legálně oddaní manželé, a tudíž jejich děti vzešly z manželského svazku a měly nárok na trůn. Karel jakékoliv tvrzení o svém sňatku s Lucy Walterovou popíral, avšak celá aféra se začala rozšiřovat a dostávat do povědomí Angličanů, kteří by zcela jistě uvítali anglikánského následníka trůnu. Na druhou stranu, pokud by dokumenty skutečně existovaly, vyvolaly by skandál, jelikož Karel byl již legálně sezdán s Kateřinou z Braganzy.¹³⁷

Celá konspirace kolem údajného sňatku s Lucy Walterovou byla natolik v důsledku Shaftesburyho propagandy považována za pravdivou, až se Karel rozhodl 2. června 1680 vydat oficiální veřejnou deklaráci (*Declaration to All Loving Subjects*).¹³⁸ V té opětovně popřel, že by se oženil s jinou ženou než s královnou Kateřinou. Ujišťoval lid, že se jedná pouze o snahu opozice zvrátit nástupnickou linii na anglický trůn. Deklarace byla jako oficiální dokument zanesena do spisů Tajné rady, před níž došlo i k jejímu promulgování. Kromě ujištění krále, že nedošlo k údajnému sňatku, představovala deklaráce též důležitým dokumentem, který opětovně připomínal nástupnickou posloupnost. Jelikož se však daná záležitost neustále projednávala a objevovali se i údajní svědkové z řad lordů, kteří dosvědčovali, že byli uzavření sňatku krále s Lucy přítomni, rozhodl se král, že je třeba deklaráci uveřejnit mezi lid, a proto se četla při mších.¹³⁹

---

¹³⁷ BRYANT, s. 310; GREENSPAN, N., *Charles II, Lucy Walter, and the Stuart Courts in Exile*, in: *The English Historical Review*, Vol. 131, No. 553, 2016, s. 1386–1414; CHURCHILL, s. 255; JONES, *The First Whigs*, s. 80–82; PEARSON, s. 232.

¹³⁸ BRYANT, s. 311–313.

¹³⁹ BRYANT, s. 311–313; CHURCHILL, s. 255; PEARSON, s. 232.

5. Závěrečná fáze vylučovací krize až do pádu Shaftesburyho, 1680–1683

Po delší pauze se 21. října 1680 opětovně sešel parlament. Opozice proti králi v čele se Shaftesburym v souvislosti s vyhranými volbami měla v Dolní sněmovně navrch. Karel II. předstoupil před parlament se svou řečí, ve které upozorňoval, stejně jako během předchozích zasedání, na neshody členů obou sněmoven, které ho přiměly k přerušení a následnému rozpuštění parlamentu.¹⁴⁰ Král též zdůraznil, že považuje za velmi důležité dané spory vyřešit, aby mohl parlament nadále fungovat a být prospěšný Anglii a jejímu lidu. Hlavním krokem pro usmíření měla být panovníkova záruka ochrany anglikánské víry, avšak za podmínek, kdy nebude narušena nástupnická posloupnost na anglický trůn. Poslanci, především z řad whigovské strany, odmítli respektovat královy požadavky a místo toho začali útočit na nejvyššího soudce, který polovinu roku 1679 omilostnil George Wakemana obviněného z účasti na papeženeckém spiknutí, a to i přesto, že obvinění vzešlo od Tituse Oatese. Král byl zaskočen, že se opozice hodlala opětovně zabývat tímto případem. Karel II. se rozhodl, že podpoří nejvyššího soudce, což však mělo za následek další útoky, tentokrát na členy Sněmovny lordů, kteří podporovali královu politiku.¹⁴¹

Jejich hlavním cílem se v listopadu 1680 stal George Saville, markýz z Halifaxu, který se snažil zamezit přijetí Vylučovacího zákona (*Exclusion Bill*)¹⁴² v horní komoře parlamentu, poté co prošel prvním čtením v Dolní sněmovně. Ve Sněmovně lordů došlo k několikahodinové debatě, ve které proti sobě vystoupili Shaftesbury s Halifaxem. I přesto, že Halifax nebyl zastáncem katolicismu ani nástupnictví vévody z Yorku, rozhodl se podpořit nepřijetí Vylučovacího zákona. Za hlavní problém, o němž se souběžně pokoušel přesvědčit lordy, viděl absenci alternativního nástupce na trůn po vyloučení vévody z Yorku. Část poslanců prosazovala nástupnictví princezny Marie (dcery vévody z Yorku) a jejího manžela Viléma III. Oranžského. Avšak většina královy opozice stála na straně nemanželského syna panovníka, vévody z Monmouthu. Halifax se snažil přesvědčit lordy, že Monmouth není vhodným kandidátem, a proto zdůrazňoval především jeho původ, tj. že nepochází z právoplatného manželského svazku a nelze ho tudíž považovat za legitimního následníka trůnu. Většina členů Sněmovny lordů podporovala pouze legitimní nároky dědiců, tedy právoplatných potomků, a to nejen v případě panovníka, ale i v rámci šlechtických rodů; sami zasedali v horní komoře

---

¹⁴⁰ BRYANT, s. 314–315.

¹⁴¹ AIRY, s. 372–376; House of Commons, Journals, Vol. 9, s. 636–643; House of Lords, Journals, Vol. 13, s. 610–631; HUME, Vol. VIII, s. 128–133; CHURCHILL, s. 259–260; ; JONES, *Charles II*, s. 148–150; JONES, *The First Whigs*, s. 157–158; PEARSON, s. 229, 233.

¹⁴² Obrázek č. 17.

parlamentu díky právoplatnému dědictví po svých předcích. Anglikánská církev poté nároky nemanželských potomků neuznávala. Tento postoj se ve většině shodoval s názorem samotného krále. Nebylo tudíž takovým překvapením, že byl Vylučovací zákon zamítnut v poměru 63:30. Whigovská strana poté považovala Halifaxe za svého úhlavního nepřítele, který odmítl ochránit anglický lid a jeho práva tím, že nepodpořil vyloučení vévody z Yorku z nástupnictví.¹⁴³

Neúspěch v horní komoře parlamentu značně narušil plány Shaftesburyho a whigovské strany, kteří se začali obávat, že v případě, že nebudou podporovat královu politiku a neustoupí z návrhu Vylučovacího zákona, panovník se je pokusí zdržet tím, že přeruší zasedání parlamentu. To ostatně udělal již několikrát. Snažili se tomu zabránit v lednu 1681 prohlášením, že kohokoliv, kdo by podpořil či poradil králi rozpustit parlament a zvrátit tak opětovně projednávání Vylučovacího zákona, budou považovat za zrádce a ardentního zastávce katolicismu. Ani to však krále nezastavilo a 21. ledna 1681 zasedání parlamentu odročil a několik dní na to jej dokonce rozpustil.¹⁴⁴

Vnitřní situace v zemi se postupně začínala stávat kritickou. Král a parlament nebyli schopni najít společný postoj v klíčových záležitostech, což vedlo k tomu, že žádný z tzv. Vylučovacích parlamentů z let 1679–1681 nezasedal déle než několik měsíců. Panovník i přes veškeré snahy narážel na bariéru v podobě whigovské většiny v Dolní sněmovně, která odmítala projednávat cokoli, kromě vyloučení Jakuba a zbavení se nepohodlných příznivců krále ve Sněmovně lordů.¹⁴⁵

---

¹⁴³ BRYANT, s. 314–315; CHURCHILL, s. 260–261; JONES, *Charles II*, s. 144–145, 158–159; House of Commons, Journals, Vol. 9, s. 699–704; House of Lords, Journals, Vol. 13, s. 728–742; HUME, Vol. VIII, s. 134–144; MAUROIS, s. 290; PEARSON, s. 233–234.

¹⁴⁴ BRYANT, s. 315–316; HUME, Vol. VIII, s. 139; JONES, *Charles II*, s. 160–161, 163; JONES, *The First Whigs*, s. 161–163; PEARSON, s. 234.

¹⁴⁵ PEARSON, s. 235.

5.1. Zasedání parlamentu v Oxfordu

Nové zasedání parlamentu bylo naplánováno na březen 1681. I přesto, že whigovská strana opětovně vyhrála volby, neměla již tak velkou většinu v parlamentu jako během předchozího období. Panovník si však byl vědom velké podpory a vlivu, které měl Shaftesbury a jeho strana v Londýně, a proto se tentokrát rozhodl svolat parlament do Oxfordu. Shaftesbury a whigové s tímto rozhodnutím nesouhlasili, ale panovník byl neoblomný, protože se chtěl dostat z vlivu whigovských příznivců a naposledy se pokusit usmířit s parlamentem. Oxford byl přizpůsoben k tomu, aby zvládl hostit krále s dvorem, poslance a též, aby byla zajištěna jejich bezpečnost a nebyli rušeni a ovlivňováni „nežádoucími“ vlivy zvenčí. Tlak na samotného panovníka od voličů whigovské strany byl v Oxfordu značně menší. Obyvatelé města se museli obrnit trpělivostí, neboť k ochraně panovníka a všech přítomných došlo k rozmístění početných oddílů vojáků; většina studentů místní univerzity musela tudíž opustit své koleje na dobu konání zasedání parlamentu. Prostory jednotlivých částí univerzity následně sloužily k ubytování krále, dvora a především samotných poslanců.¹⁴⁶

Poslanci se začali sjíždět do Oxfordu již první březnový týden roku 1681. Whigové dorazili též se značným, mnohdy ozbrojeným doprovodem. Shaftesbury dal whigovské straně jasné pokyny pro zasedání. Za žádných okolností neměli ustoupit z projednávání zákona o vyloučení vévody z Yorku z nástupnictví a potlačení katolicismu v zemi. Též měli navrhnout úpravu královského prerogativu, týkající se okolností umožňujících svolávání a rozpuštění parlamentu, s cílem, aby došlo k uklidnění situace a k zavedení pravidelných zasedání poslanců. Král předstoupil před obě komory parlamentu se svojí řečí 20. března 1681, v níž vyzdvihl fakt, že se zasedání rozhodl svolat tak brzy, jelikož věřil, že se již poučili a že budou schopni efektivně jednat beze sporů. Zdůraznil, že je připraven zapomenout na opakované útoky na bratra Jakuba, vévodu z Yorku z předchozích let, a že je ochoten je podpořit při schvalování adekvátních zákonů.¹⁴⁷

I přes projev krále, byli ale whigové se Shaftesburym rozhodnutí nevzdat se projednávání Vylučovacího zákona, který se snažili prosadit již od předchozího roku. Na posledním zasedání však zákon neprošel Sněmovnou lordů. Karel se opětovně pokoušel o

---

¹⁴⁶ AIRY, s. 379–381; BRYANT, s. 317; HUME, Vol. VIII, s. 150–154; CHURCHILL, s. 261; JONES, *Charles II*, s. 163–165; JONES, *The First Whigs*, s. 159–160, 166–167, 177; PEARSON, s. 236.

¹⁴⁷ AIRY, s. 381; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 257–258; BRYANT, s. 317–319; House of Commons, *Journals*, Vol. 9, s. 705–712; House of Lords, *Journals*, Vol. 13, s. 743–757; CHURCHILL, s. 262; JONES, *Charles II*, s. 168; JONES, *The First Whigs*, s. 157–158, 166–167, 173, 177; OGG, s. 614–615; PEARSON, s. 236.

návrhy v otázce nástupnictví, které by nenarušily dědičnou posloupnost na trůn a zároveň by byly přijatelné pro Dolní sněmovnu. Pravděpodobně, aniž by to předem projednal s vévodou z Yorku, přednesl prostřednictvím strany toryů členům parlamentu dohodu, která by zajišťovala nástup Jakuba na trůn, avšak vládl by pouze formálně. Hlavní moc v zemi by měla v rukou Marie Stuartovna, která by figurovala jako regentka a jež měla dbát na zachování ochrany svobod a práv anglického lidu a *Church of England*. Vládu jako takovou by zajišťovala zvolená Tajná rada a parlament. Případný syn Jakuba by byl vychováván jako protestant, na což měla opětovně dohlédnout Rada a Marie, a po smrti otce by mohl bez problémů nastoupit na trůn. V případě, že by vévoda již další děti neměl, dědičná práva na základě nástupnické posloupnosti měla přejít na jeho dcery z prvního manželství s Annou Hydeovou, tedy na princezny Marii a Annu. Tento postup byl o několik let později v souvislosti se Slavnou revolucí a nástupem Viléma III. na trůn následně uplatněn.¹⁴⁸

O výše zmíněném návrhu podoby Jakubovy vlády po smrti Karla II. poslanci hlasovali 26. března 1681. Variantu s regentstvím nicméně zavrhli. Většina whigů argumentovala tím, že není zjištěno, zda by vévoda z Yorku institut regentství, a tím i omezení své moci, přijal a nedožadoval se po nástupu na trůn svých práv. Příznivci nástupnictví vévody z Monmouthu poté tvrdili, že by se regentstvím zvýšil zejména vliv Viléma III. Oranžského v zemi, u kterého si nebyli jisti, jak by se vůči postavení svého tchána, vévody z Yorku, zachoval. Poslední argument, byť neméně důležitý, byl spojen s otázkou postavení vévody z Monmouthu, jenž by se dostal do znevýhodnění, neboť varianta s regentstvím nebrala jeho zájmy v potaz. I přesto, že část Dolní sněmovny vyjádřila ochotu jednat, větší počet poslanců v čele se Shaftesburym odmítal věřit slibům krále, a tak se během výsledného hlasování postavili proti návrhu. Shaftesbury králi přednesl požadavek, aby uznal vévodu z Monmouthu jako jediného dědice trůnu. Věřil, že král tuto nabídku přijme, jelikož po zkušenostech z období vlády Karla I. nebude riskovat možnost občanské války. Král tuto změnu v nástupnické posloupnosti ale stále odmítal a tvrdil, že je možné ochránit anglický lid i *Church of England* zákonnými prostředky, aniž by bylo nutné narušit nástupnická práva vévody z Yorku.¹⁴⁹

Karel II. předpokládal, že parlament jeho návrh o regentství odmítne, a proto se již na začátku března 1681 rozhodl, že si nechá připravit zprávu o finančních výdajích Koruny, a tedy

---

¹⁴⁸ AIRY, s. 381–382; CHURCHILL, s. 262; JONES, *The First Whigs*, s. 178; JONES, *Charles II*, s. 170; MAHLBERG, s. 617–634; PEARSON, s. 236; TROOST, W., *Sir William Temple, William III and the Exclusion Crisis (1678–1681)*, in: *Dutch Crossing*, Vol. 31, No. 2, 2007, s. 147–162; Obrázek č. 16.

¹⁴⁹ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 257–258; BRYANT, s. 319; CHURCHILL, s. 262; JONES, *The First Whigs*, s. 178–179; PEARSON, s. 237.

i prostředcích, které by potřeboval na udržení dvora a též financování loďstva. Připravil ji měl Lawrence Hyde, bratr zesnulé Anny Hydeové a švagr vévody z Yorku. Panovník si ji vyžádal především z toho důvodu, že se připravoval na situaci, kdy bude muset rozpustit parlament, aniž by mu poslanci odsouhlasili jakékoliv finance. V takovém případě potřeboval vědět, zda zvládne pokrýt potřeby Koruny.¹⁵⁰

Otázka financí představovala klíčovou záležitost období panování Karla II. Velkou peněžní pomoc mohl získat od Ludvíka XIV., který ho byl ochoten v otázce nástupnictví podpořit, aby nemusel jednat s parlamentem. Ludvíkova změna názoru (během předchozích zasedání tajně podporoval whigovskou stranu) se odvozovala od obavy, aby se vláda v Anglii nedostala do rukou jeho největšího nepřítel Viléma III. Oranžského. Jak již bylo výše zmíněno, v případě regentství Marie by se k moci v Anglii dostal i její manžel Vilém Oranžský. Ludvík XIV. přislíbil anglickému králi penzi na dobu tří let, která by ho zbavila nutnosti žádat o finanční podporu parlament. Na oplátku francouzský král požadoval Karlovu neutralitu v možných sporech Francie na evropském kontinentě a slib, že se nebude angažovat v protifrancouzských aliancích.¹⁵¹

Když získal Karel II. větší finanční jistotu, rozhodl se 27. března 1681 tajně sejít se svojí Radou v Merton College. Chtěl se s nimi poradit, nebo jim spíše oznámit své rozhodnutí. Jelikož Dolní sněmovna opětovně schválila Vylučovací zákon a odmítala jednat o jiné možnosti nástupnictví kromě uznání práv vévody z Monmouthu, králi nezbylo nic jiného než parlament rozpustit, což následující den okázale učinil. Slavnostně oblečen předstoupil před členy obou komor parlamentu. Kancléř jim poté královým jménem oznámil, že se jejich zasedání a parlament jako takový rozpouští. Whigové tuto možnost vůbec nepředpokládali. Věřili v ochotu krále podříditi se jim a zabránit tak dalším sporům. Panovník se však rozhodl, že mu v tuto chvíli parlament není prospěšný a nepovažoval tudíž za nutné, aby v této krizové situaci, vedoucí k neustálým sporům a pŕtkám mezi členy parlamentu, zasedal. Až do konce své vlády již Karel II. parlament nesvolal. Rozpuštění posledního tzv. vylučovacího parlamentu vedlo k postupnému omezení moci whigovské strany.¹⁵²

---

¹⁵⁰ CHURCHILL, s. 261; JONES, *Charles II*, s. 166–167; MAUROIS, s. 291; TAPSELL, G., *Lawrence Hyde and the Politics of Religion in Later Stuart*, in: *The English Historical Review*, Vol. 125, No. 517, 2010, s. 1414–1448.

¹⁵¹ GROSE, C., *Louis XIV's Financial Relations with Charles II and the English Parliament*, in: *The Journal of Modern History*, Vol. 1, No. 2, 1929, s. 177–204; CHURCHILL, s. 261; JONES, *Charles II*, s. 166–167; MAUROIS, s. 291.

¹⁵² AIRY, s. 386; BRYANT, s. 319; CHURCHILL, s. 262–263; JONES, *Charles II*, s. 171–172; JONES, *The First Whigs*, s. 179–180; MAUROIS, s. 291; OGG, s. 614–634; PEARSON, s. 237–238; TAPSELL, G., *Parliament and Political Division in the Last Years of Charles II, 1681–1685*, in: *Parliamentary History*, Vol. 22, No. 3, 2003, s. 243–262; SHOTTON, s. 33–37;

Po rozpuštění parlamentu se král přesunul do Windsoru. O měsíc později se rozhodl seznámit lid s průběhem zasedání parlamentů za poslední dva roky, čímž chtěl odůvodnit rozpuštění posledního vylučovacího parlamentu. Vydal deklaraci, která měla být přečtena ve všech kostelích. Obviňoval v ní především whigovskou stranu, která ve snaze dosáhnout svých cílů a ambicí odmítala projednávat důležité zákony na ochranu lidu a jež se věnovala pouze narušení nástupnické linie na anglický trůn.¹⁵³

Následovalo obvinění členů whigovské strany a opozice krále v Dolní sněmovně, především Shaftesburyho, který se měl podílet na podněcování vzpoury proti anglické koruně a snažit se o vyvolání občanské války, když odmítal akceptovat rozpuštění parlamentu v Oxfordu. Nakonec nebyl shledán vinným, za což vděčil především vlídné porotě u soudu ve většině složené z členů whigovské strany. Král se rozhodl využít zvýšení své popularity v zemi a pomocí nových výhradních listin změnit složení v městských radách, kde do té doby převládal vliv whigů. Původně whigovská propaganda se nyní obrátila proti svým původcům a sám král využíval letáky, traktáty a satiry, aby poškodil své oponenty. Shaftesbury si byl vědom toho, že již whigovskou stranu nezachrání a rozhodl se tajně opustit Anglii. Uchýlil se do Amsterdamu, kde pár měsíců poté, na počátku roku 1683 zemřel. Whigovská strana se z porážky v Oxfordu a následných útocích již nevzpamatovala a její politický vliv byl marginalizován.¹⁵⁴

---

¹⁵³ AIRY, s. 384; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 185–188; BRYANT, s. 319–322; *His Majesties declaration to All His Loving Subjects, touching the causes and reasons that moved him to dissolve the two last Parliaments, 1681*, London 1681; CHURCHILL, s. 263; PEARSON, s. 238–239.

¹⁵⁴ BRYANT, s. 323; HUME, Vol. VIII, s. 176–177. CHURCHILL, s. 263–264; JONES, *The First Whigs*, s. 180–183; JONES, *Charles II*, s. 172–174; PEARSON, s. 239–240; MAUROIS, s. 291.

5.2. *Rye House Plot*

Odchodem Shaftesburyho do Nizozemí však panovníkovy problémy neskončily. I přesto, že začal úspěšně poškozovat whigovskou stranu pomocí podobných kroků, které Shaftesbury využíval pro výhru ve všeobecných volbách, a nařízeními o změnách ve vedení měst, objížděl jeho nemanželský syn vévoda z Monmouthu zemi a pokoušel se navýšit svoji popularitu u lidu. Původní Shaftesburyho stoupenci se rozhodli i nadále podporovat Monmouthovy snahy. Začali plánovat nové spiknutí s cílem zbavit se krále a nepohodlného katolického vévody z Yorku. Vylučovací zákon i přes opakované pokusy nebyl přijat, a tak v jejich očích poslední možností, jak zachránit Anglii, mělo být odstranění Jakuba z cesty a nahrazení krále jeho nemanželským synem.¹⁵⁵

Útok na krále a jeho bratra Jakuba se měl odehrát v Rye House (podle místa plánovaného útoku se poté spiknutí nazývalo *Rye House Plot*). Jednalo se o zámek, kde žil Richard Rumbold a který se nacházel na cestě z Newmarketu do Londýna. Král v Newmarketu často pobýval, a tak nebylo příliš složité celou konspiraci dopředu naplánovat, tak aby byl král s jeho bratrem při návratu do Londýna přepaden. Menší skupina radikálních whigů a jejich příznivců se měla skrýt v Rye House a poté nečekaně přepadnout krále s doprovodem. I přesto, že byli v malém počtu, spoléhali na moment překvapení, který zabrání královi ozbrojenému doprovodu se efektivně bránit. Celá akce byla naplánována na 1. dubna 1683, kdy podle královského itineráře měl panovník odjet z Newmarketu. Neočekávaně však došlo ve městě k požáru, který donutil krále odcestovat již dříve (22. března). Celý komplot následně ztroskotal na špatném načasování a nepředvídatelných okolnostech, jako byl právě požár v Newmarketu.¹⁵⁶

Jelikož ve výsledku k žádnému střetu s králem nedošlo, spiknutí nemělo být nikdy objeveno. O dva měsíce později (v červnu 1683) se však Josiah Keeling svěřil s plánováním nevydařeného komplotu svým přátelům a tato informace se dostala prostřednictvím tajemníka krále Jenkinse až k panovníkovi. Karel se rozhodl údajné spiknutí prověřit a nechal vyslechnout všechny svědky a podezřelé, kteří potvrdili, že hlavním cílem komplotu bylo zbavení se vévody z Yorku. Mezi členy spiknutí figurovalo i jméno panovníkova syna vévody z Monmouthu. Vévoda a jeho společníci (lord William Russell, Algernon Sidney a mnoho dalších), též

---

¹⁵⁵ CHURCHILL, s. 264; JONES, *The First Whigs*, s. 210–211; JONES, *Charles II*, s. 153, 174; PEARSON, s. 242.

¹⁵⁶ AIRY, s. 391–392; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 115–116; BRYANT, s. 323; JONES, *Charles II*, s. 181–182; HUME, Vol. VIII, s. 182–184; CHURCHILL, s. 264; OGG, s. 646–650; PEARSON, s. 243–244.

obvinění ze spiknutí odmítali, že by měli s plánovaným útokem na krále cokoliv společného. Obvinění skončili ve vězení v Toweru, kde čekali na vykonání trestu smrti. Svého syna se král rozhodl omilostnit za předpokladu, že mu prozradí jména zbylých spiklenců a dozná se ke svému provinění i před svým strýcem, vévodou z Yorku.¹⁵⁷

V červenci 1683 král vydal oficiální prohlášení formou deklaráce, zveřejňující informace o spiknutí, které mělo být plánované nejen proti vévodovi z Yorku, ale i proti panovníkovi samotnému. Vévoda z Monmouthu, ve snaze vyhnout se vypovídání proti dalším členům komplotu (soudy se spiklenci se protáhly až do roku 1685), raději v únoru 1684 odjel do Nizozemí. Zpět do Anglie se do smrti svého otce Karla II. nevrátil.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ AIRY, s. 399–405; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 115–116; BRYANT, s. 323; CHURCHILL, s. 265–266; HARVEY, R. L., *Church of England and the Rye House Plot of 1683*, in: *Journal of Church and State*, Vol. 12, No. 3, 1970, s. 441–452; HUME, Vol. VIII, s. 188–189; MILNE, D. J., s. 91–108; PEARSON, s. 244.

¹⁵⁸ AIRY, s. 404–405; BRYANT, s. 323; HUME, Vol. VIII, s. 202–203.

6. Poslední léta vlády krále Karla II.: katolický pretendent

Po rozpuštění posledního parlamentu z doby vlády Karla II. v Oxfordu v březnu 1681, whigové i toryové věřili, že budou znovu vyhlášeny volby a že s mírným časovým rozestupem se obě komory parlamentu opětovně sejdou. Nebyl z jejich strany důvod předpokládat, že by se neopakovala situace z předchozích let. Panovník již parlament rozpustil několikrát, avšak finanční tíseň ho vždy donutila poslance opětovně svolat. Karel II. si totiž dopředu pečlivě promyslel další kroky. Díky finanční podpoře, přislíbené Ludvíkem XIV., neočekával, že bude nezbytné parlament v nejbližší době ustavit. Následné pronásledování whigovské opozice explicitně dokládá snahu krále definitivně se zbavit svých odpůrců; sám Shaftesbury pochopil, že parlament svolán nebude a pokud ano, whigové v něm již nebudou mít rozhodující úlohu. *Rye House Plot* z roku 1683 představoval poslední marný pokus zbylých radikálních whigů prosadit změnu v nástupnictví na anglický trůn. Toryové se po objevení „whigovského komplotu“ dožadovali, aby král tvrději zasáhl proti zbylým členům whigovské strany. Postupně královi příznivci nahradili whigy nejen v londýnské městské radě, ale i ve významných centrech v okolních hrabstvích.¹⁵⁹ Poté, co Karel ukončil zasedání posledního parlamentu v Oxfordu a značně potlačil vliv whigovské strany, věřil, že nástupnictví vévody z Yorku již nemůže nic a nikdo ohrozit, a proto se vévoda opětovně stal lordem velkoadmirálem.

Léta 1681–1685 bývají označována jako období osobní vlády Karla II. V této době se Karel pokoušel udržet klid ve vnitřní politice země a spíše se věnoval záležitostem, od nichž očekával, že vylepší finanční zajištěnost Koruny a že naplní státní pokladnu. Zabýval se především různě úspěšnými plány v oblasti rozvoje anglickým koloniálních držav v Severní Americe. Zlepšující se hospodářský stav země přispěl ve srovnání s předchozím obdobím k uklidnění a následné stabilizaci politických poměrů v Anglii v posledních letech Karlovy vlády. I přestože v koloniálních záležitostech zaznamenali Angličané nemalé výsledky (kolonizace Pensylvánie, obchodní úspěchy v oblasti Connecticutu a Massachusetts), došlo i k nezdarům; Karel se musel vzdát obtížně hájitelného Tangeru, který držel jako část věna Kateřiny z Braganzy.¹⁶⁰

Současně poslední léta Karlovy vlády byly i ve znamení utlumení aktivity v oblasti zahraniční politiky. Na základě dohody s Ludvíkem XIV. se neangažoval ve vojenských záležitostech, které by mohly poškodit Francii. Paralelně porozumění či téměř ztotožnění

---

¹⁵⁹ CHURCHILL, s. 265–266.

¹⁶⁰ PEARSON, s. 250–251; TAPSELL, G., *The Personal Rule of Charles II, 1681–1685*, Woodbridge 2007, s. 27–30.

s francouzskými zájmy vedly ke zhoršení vztahů se Spojenými nizozemskými provinciemi, jimž se dobré anglo-francouzské vztahy, o které Karel usiloval již od druhé poloviny 60. let 17. století, příliš nezamlouvaly. Vilém III. Oranžský proto apeloval na svého strýce Karla, aby nevkládal příliš důvěry v Ludvíka XIV. a aby se spíše zaměřil na upevňování dobrých vztahů s protestanskými zeměmi. Karel si byl vědom jisté nestálosti postojů francouzského krále, projevující se v nespolehlivém plnění dohod, které spolu uzavřeli. Z těchto důvodů se souběžně snažil posílit spřízněnost a vztahy i s jinými protestanskými dvory, a tak dojednal roku 1683 sňatek mladší dcery vévody z Yorku, Anny, s Jiřím Dánským.¹⁶¹

V průběhu posledních let života krále se do jeho blízkosti opětovně vraceli „věrní“ stoupenci, kteří byli na základě obvinění whigů vězněni v Toweru. Hrabě z Danby, jenž se řadil k významným propuštěným šlechticům, či vévoda z Buckinghamu, se opětovně pokoušeli získat královu přízeň. Zejména Buckingham se těšil pramalé králově důvěře, neboť až do Shaftesburyho smrti v exilu patřil mezi stoupence whigů. Podobnou nedůvěru v jeho loajalitu projevil král již během dojednávání Doverské dohody s Francií (1670), kdy Buckingham znal pouze s veřejně známou částí dohody, nikoli tajné dodatky.¹⁶²

Na sklonku života se Karel musel potýkat s nemalými obtížemi, z nichž asi největší byla spojena s financemi. Navzdory peněžní podpoře ze strany Ludvíka XIV., se musel uskromnit a snížit své osobní výdaje, aby zvládl pokrýt potřeby dvora. Projevilo se to zejména v tom, že Karel již nemohl být nadále, jak měl v minulosti ve zvyku, být velmi štedrý ke svým milenkám a nemanželským dětem. Z královny osobní korespondence vyplývá, že nemanželská dcera Charlota z Lichfieldu (dcera jeho milenky Barbory Palmerové, hraběnky z Castlemaine) pro něj představovala významnou oporu. K usmíření s vévodou z Monmouthu však kvůli jeho náhlému úmrtí již nedošlo, ačkoli se Karel o to opakovaně pokoušel.¹⁶³

I přes nutnost šetřit, král nejvíce investoval do námořnictva, které vnímal za klíčovou oporu anglických zájmů nejen na kontinentě, ale i v zámoří. Intenzivní výstavba nových lodí a modernizace anglické flotily vedly Karla k závěru, že v případě anglo-francouzského námořního střetnutí, Angličané zvítězí. Jeho zájem o vše spojené s námořnictvem se projevoval též v podpoře vědy a ve snaze zlepšit znalosti další generace námořníků, kapitanů a důstojníků. Za tímto účelem Karel založil Matematickou školu, Královskou společnost a observatoře v Greenwichi. Svoji zakladatelskou činnost neomezil pouze na oblast vědy a vzdělávání, ale

---

¹⁶¹ CHURCHILL, s. 266; PEARSON, s. 253.

¹⁶² JONES, *Charles II*, s. 186; PEARSON, s. 245, 249; TAPSELL, G., *Parliament and Political Division in the Last years of Charles II, 1681–1685*, in: *Parliamentary History*, Vol. 22, No. 3, 2010, s. 243–262.

¹⁶³ BRYANT, s. 326–328; FEA, s. 192.

též se pokoušel zlepšit péči o nemocné, a proto roku 1682 inicioval vznik Královské nemocnice v Chelsea.¹⁶⁴

Finanční obtíže nebyly jediné, s čím se musel Karel v posledních letech vlády potýkat. Opětovně se objevily spekulace o panovníkově víře, která byla předmětem kritiky po celý jeho život. Ačkoli byl vychováván jako protestant, v důsledku občanské války v Anglii a nuceném exilu na něho v mládí začal doléhat vliv francouzského dvora. Karel i Jakub obdivovali mezinárodní úspěchy katolíka Ludvíka XIV. Dokonce i královna Henrietta se pokoušela syna přesvědčit, stejně jako všechny své děti, aby konvertoval ke katolické víře. Hlavním důvodem, proč tak Karel neučinil, byla vyhlídka na návrat na anglický trůn. Zastával názor, že jako katolík by měl malé šance uspět. Po restauraci monarchie se stylizoval do role ochránce *Church of England* a zájmů svého lidu, což mu ale nebránilo, aby se několikrát nepokusil prosadit Deklaraci o shovívavosti, která by katolíkům v protestanské Anglii ulehčila život. I přesto, že mnohokrát slíbil, v rámci tajných dohod s Ludvíkem XIV., že sám konvertuje ke katolické víře a že bude prosazovat katolickou politiku v Anglii, neměl tento slib v plánu dodržet. Vnitřní situace v zemi totiž nebyla příznivá pro zmírnění protikatolických zákonů. Zdálo se, že myšlenka, že by mohl na anglický trůn usednout katolík, byla na hony vzdálena realitě, což se ostatně prokázalo během Vylučovací krize. Z těchto různých důvodů se proto, na rozdíl od svého bratra Jakuba, Karel rozhodl náklonost ke katolické víře skrývat.

Poslední dny života anglické krále jsou však v tomto ohledu jiné, protože došlo k nemalému zvratu, jenž je poměrně podrobně vyličen ve zprávě francouzského vyslance v Londýně; Francouz byl totiž v noci z 5. na 6. února 1685 povolán do paláce k umírajícímu králi. Jak vypovídá ve své zprávě Ludvíkovi XIV., král Karel II. byl neustále obklopen svým bratrem, vévodou z Yorku, manželkou Kateřinou z Braganzy a protestanskými biskupy. Vyslanec měl též možnost si promluvit s vévodkyní z Portsmouthu, která mu sdělila, že král by chtěl přestoupit na katolickou víru. Za přispění vévody z Yorku byl ke králi povolán jeden z královniých kněží, který měl pomoci králi na smrtelné posteli konvertovat. Jednalo se o katolického kněze Johna Huddlestona, se kterým se panovník setkal během svého útěku po bitvě u Worcesteru. Vyslanec ve zprávě též vypovídá o velmi vřelém vztahu mezi králem a vévodou z Yorku, zatímco svého nemanželského syna vévodu z Monmouthu král na smrtelné posteli prakticky nezmínil. Zřejmě to bylo z toho důvodu, že jeho syn v exilu v nizozemských provinciích nežil ukázkovým životem syna anglického krále. Jakub, vévoda z Yorku se již připravoval, aby se mohl v okamžiku bratrovi smrti proklamovat králem. Vévoda též

---

¹⁶⁴ CHURCHILL, s. 266; PEARSON, s. 247.

francouzského vyslance ujist'oval o tom, že vždy bude věrným a loajálním přítelem Ludvíka XIV. Král Karel II. zemřel v poledne 6. února 1685.¹⁶⁵

Zpočátku se zdál Jakubův nástup na trůn bezproblémový. Vévodovy úspěchy jako lorda velkoadmirála mu pomohly získat sympatie u lidu. I přesto, že byl katolík, Angličané měli pořád v živé paměti Občanskou válku a vládu Cromwellova režimu, takže se proti králi neplánovali bouřit. Vyšší společenskou vrstvu též uklidňovalo, že Jakub neměl dosud mužského potomka, kterému by předal vládu, a tak pretendenkami na trůn zůstávaly jeho dvě dcery anglikánského vyznání Marie a Anna. Jakubův bratr Karel II., díky své oblibě námořnictva, po sobě zanechal poměrně silnou flotilu, která byla schopna zajistit bezpečnost země na moři. Jakub poté plánoval posílit svou pozici i v rámci pozemních sil.¹⁶⁶

Problematická víra krále se začala projevovat velmi brzy po jeho nástupu na trůn. Jakub si byl vědom toho, že anglický lid nebude ochoten okamžitě konvertovat ke katolické víře, a proto začal, podobně jako jeho bratr Karel II., s návrhem náboženské tolerance. Tento návrh začal u lidu vzbuzovat podezřívavost a obezřetnost vůči novému králi, a to především s přihlédnutím na mezinárodní situaci, kdy Jakubův vzor Ludvík XIV. nechal zrušit edikt nantský, který zajišťoval toleranci hugenotů ve Francii.¹⁶⁷

Jakub se stal anglickým králem,¹⁶⁸ i přes roky bojů a pokusů whigovské strany ho tohoto nároku zbavit, avšak pořád zde byl vévoda z Monmouthu, který se po smrti otce, rozhodl vrátit do Anglie a bojovat za svá práva na trůn. Plán na svržení strýce v něm podněcovali především angličtí protestanští exulanti, se kterými se během svého pobytu ve Spojených nizozemských provinciích setkával. V Haagu se vévoda z Monmouthu stýkal i s Vilémem III. Oranžským, jenž si byl vědom toho, že vévodův návrat do Anglie by se nejevil vhodně, jelikož by ho nechal jeho strýc Jakub II. okamžitě zatknout jako vlastizrádce.¹⁶⁹

Hlavním exulantem, se kterým se vévoda z Monmouthu stýkal, byl Archibald Cambell, hrabě z Argyllu. Právě on nejčastěji nabádal vévodu, aby se vrátil do Anglie a svrhl podle něj neprávoplatného krále. Vévoda z Monmouthu se v červnu 1685 vylodil v Anglii, jelikož ale

---

¹⁶⁵ AIRY, s. 413–414; BROWNING, *English Historical Documents*, s. 116–118; BRYANT, s. 328; CRAWFURD, R., *The Last Days of Charles II*, Oxford 1909, s. 22–51; FEA, s. 193–195; ; FOX, J., *A History of the Early Part of the Reign of James the Second*, London 1808, s. 60–61; HUME, Vol. VIII, s. 209; CHURCHILL, s. 267; JONES, *Charles II*, s. 186; MACAULAY, T. B., *The History of England from the Accession of James the Second*, Vol. I, London 1849, s. 426; PEARSON, s. 255–256.

¹⁶⁶ Sr. GOODLAD, G., *Before the Glorious Revolution: The Making of Absolute Monarchy?*, in: *History Review*, No. 58, 2007, s. 10–15; FOX, s. 73–74.

¹⁶⁷ CHURCHILL, s. 269.

¹⁶⁸ Obrázek č. 4.

¹⁶⁹ FEA, s. 198–199, 186–191; CHURCHILL, s. 270.

jeho podpora ať už finanční či lidská nebyla dostatečně velká, aby se mohl svému strýci Jakubovi II. postavit, rozhodl se získat na svou stranu anglický lid. Začal tedy cestovat po anglických hrabstvích ve snaze získat nové spojence. Z vyšší společenské vrstvy se k němu nikdo nepřidal, a tak byl nucen naverbovat prostý lid, se kterým proti králi neměl velké šance. Stále však věřil, že je jeho povinností usednout na trůn a zachránit Anglii před nebezpečím absolutistické vlády Jakuba II. Své cíle prezentoval v červnu roku 1685 v Tauntonu, kdy vydal prohlášení, ve kterém zdůrazňoval, že jeho hlavním úkolem je chránit *Church of England* a práva a svobody anglického lidu. Prohlásil se anglickým králem a sliboval, že po svém nástupu na trůn nechá vyhlásit svobodné všeobecné volby a během prvního setkání parlamentu podpoří všechny zákony na ochranu církve a lidu.¹⁷⁰

S nevyycvičenou armádou tvořenou prostým lidem se Jakub II. rychle vypořádal a vévoda z Monmouthu byl zatčen. V Londýně předstoupil před panovníka, a jelikož si byl vědom, že se dostal do situace, kdy mu již nikdo nemohl pomoci, snažil se strýce přesvědčit, aby mu udělil milost. Jakub II. to ale odmítl. Nemohl si dovolit nechat na živu synovce, který by mohl opětovně usilovat o uzurpování anglického trůnu. Navíc si byl vědom toho, že byl vévoda z Monmouthu oblíbený u lidu a s podporou anglických exulantů by mohl pokus o sesazení krále z trůnu úspěšně zopakovat. Král přednesl kauzu parlamentu, který se rozhodl vévodu z Monmouthu zbavit občanských práv, což byl běžný postup u vlastizrádců, než byli odsouzeni k trestu smrti. Vévoda byl uvězněn v Toweru, kde pokračoval s nátlakem na strýce, aby mu udělil milost. Král se však nenechal obměkčit a 15. července 1685 byl vévoda popraven stětím hlavy.¹⁷¹

Popravou vévody z Monmouthu byla završena dlouhá éra nástupnické krize, která vyvrcholila tzv. Vylučovacími parlamenty z let 1679–1681. V roce 1685 již nežil hlavní oponent Jakuba II. hrabě ze Shaftesbury, whigovská strana byla pokořena a jejich hlavní pretendent na anglický trůn vévoda z Monmouthu, po většinu svého života oblíbené dítě Karla II., skončil svůj život na popravišti jako vlastizrádce.¹⁷²

---

¹⁷⁰ BROWNING, *English Historical Documents*, s. 119–120; FEA, s. 203–205, 214–224, 237–239, 244–245; FOX, s. 163–276; HUME, Vol. VIII, s. 226–228; CHURCHILL, s. 271; MACAULAY, s. 580–581.

¹⁷¹ FEA, s. 309–311; HUME, Vol. VIII, s. 229–230, MACAULAY, s. 583–623.

¹⁷² Srv. HARRIS, T., *The Last Royal Rebel: The Life and Death of James, Duke of Monmouth*, in: *Historian*, Vol. 80, No. 1, 2018, s. 159–160.

7. Závěr

Vláda Karla II. Stuarta se prolínala množstvím problematických událostí, se kterými se musel anglický král vypořádat. Nastupoval na trůn po obnově monarchie v zemi a do jeho panování, především po komplikovaném období cromwellovského státu, Angličané vkládali velké naděje. Karel si byl vědom chyb svého otce, které vyústily v občanskou válku, a proto se snažil vycházet vstříc parlamentu, anglikánské církvi, šlechtě i lidu. Především umírněná vnitřní politika a uvolnění puritánské strohosti z předchozích let, představovaly značnou změnu, kterou většina obyvatel země vítala. Je však nezbytné poznamenat, že král vedl velmi mravně uvolněný osobní život s nespočtem milenek a nemanželských dětí, které obdarovával cennými dary, ale i šlechtickými tituly, za což byl mnohdy kritizován.

Karlova vláda se též vyznačuje podporou vědě, vzdělávání a umění, kde panovník figuroval jako častý donátor a zakladatel různých institucí, nemocnic či observatoří. Hlavní město Londýn, po požáru roku 1666, získalo díky Karlově iniciativě novou podobu moderního města 17. století. Významným přínosem Karlovy vlády bylo zcela jistě posílení anglického loďstva a s tím spojené úspěchy v oblasti obchodu s koloniemi, především v Severní Americe, na což mohla Anglie navázat v dalších desetiletích, kdy se postupně vyzdvihla na úroveň imperiální mocnosti.

Předloženým pět výkladových kapitol diplomové práce se zabývalo osobou Karla II. Stuarta od exilových let, přes léta vlády až po rok 1685 a nástup Jakuba z Yorku na trůn. Hlavním cílem práce však nebylo zrekapitulovat vládu anglického panovníka, ale především se zaměřit na důležité okamžiky, které formovaly Karlův přístup ke katolicismu, jeho vztah k bratrovi vévodovi z Yorku, ale též i k nemanželským dětem; v první řadě především k vévodovi z Monmouthu. Hlavní sledovaná linie se týkala otázky nástupnictví vévody z Yorku a vývoje dané problematiky s ohledem na vnitřní i zahraniční politiku Anglie druhé poloviny 17. století. S ohledem na výše zmíněnou klíčovou linii byly opomenuty některé z dalších aspektů Karlovy vlády, které neměly tak rozhodující vliv na nástupnickou problematiku; především kolonialismus, podrobnější vývoj vztahů se Skotskem a Irskem či některé otázky mezinárodních vztahů země dané doby.

Otázku nástupnictví na anglický trůn je možné sledovat z více pohledů, stejně jako Vylučovací krizi, která je vrcholem dané problematiky. Většina badatelů danou otázku poté reflektuje pouze v období Vylučovací krize (1679–1681) a zasedání tzv. vylučovacích parlamentů. Jak se však předkládaná práce snažila prokázat, daná problematika se ve značně

širším rozsahu prolínala celým obdobím Karlovy vlády, a i z tohoto důvodu není možné považovat nástupnickou otázku za krizi v nástupnictví, popřípadě za totožnou s Vylučovací krizí. Toto tvrzení je možné podložit několika dalšími argumenty a tím hlavním je osoba Jakuba, vévody z Yorku. Jakub byl právoplatným následníkem trůnu jako druhorozený syn Karla I. Stuarta. Pokud by Anglie byla absolutistickou monarchií, podobně jako třeba Francie, nástupnická posloupnost by zřejmě nebyla napadena a o nástupnické krizi jako takové by se nedalo hovořit. Avšak anglický král byl omezen existencí parlamentu a musel brát v potaz názory volených poslanců. Vylučovací krizi z let 1679–1681 je tudíž třeba posuzovat z více pohledů a jak vychází z předkládané práce, byla důsledkem navyšujících se obav z katolicismu a s tím spojeným absolutismem, které dokázala efektivně využít whigovská strana v čele se Shaftesburym. Vrcholem těchto obav bylo Papeženecké spiknutí (*Popish Plot*) z roku 1678. Přestože komplot nebyl naplánován whigy, ale pouze využit v rámci jejich propagandy, můžeme ho považovat za klíčový moment, který vedl k postupnému nárůstu moci whigovské uskupení v Dolní sněmovně. Samotnou Vylučovací krizi je poté možné považovat za dílo whigů jako takové. Zákon o zkoušce (*Test Act*) z roku 1673 vedl k odstoupení vévody z Yorku z postu lorda velkoadmirála, avšak cíl whigů byl značně vyšší. Jejich hlavní snaha spočívala ve vyloučení vévody z nástupnictví na trůn. K tomuto kroku je vedla obava, vyplývající z postojů vévody ať už k otázce víry či dobrých vztahů s absolutistickou Francií. Vévoda by se jako panovník, podle názorů členů whigovské strany, pokoušel aplikovat způsob vlády Ludvíka XIV. i na protestanskou Anglii, což by vedlo k oslabení moci poslanců, popřípadě narušení parlamentarismu v zemi.

Zda byla katolická víra anglického pretendenta natolik problematická, jak vychází z mnoha interpretací dané doby, popřípadě jak byla důležitá v rámci Vylučovací krize je jednou z tezí této práce. Stěžejní pro pochopení všech souvislostí a možnosti finálního zhodnocení je poté důležité úplné znění Vylučovacího zákona (*Exclusion Bill*) z roku 1680. Shaftesbury zákon prezentoval jako nutný krok na ochranu *Church of England* s ohledem na katolickou víru pretendenta, vévody z Yorku, a katolická spiknutí proti králi z let 1678 a 1680. Katolická víra vévody zajisté byla problémem, čehož si byl vědom i sám král Karel II., který se již od svého nástupu na trůn pokoušel prosadit Deklaraci o shovívavosti (*Declaration of Indulgence*) a to nejen, aby zmírnil trestní zákony (*Penal Laws*) proti katolíkům, ale též s ohledem na vlastní inklinování ke katolické víře. Případné schválení deklarace mělo napomoci ke zlepšení postoje anglického lidu protestanského vyznání ke katolíkům žijícím v Anglii, a tedy i k vévodovi z Yorku. Deklarace však ani po opakovaných pokusech nebyla schválena.

Na katolické víře vévody z Yorku a hrozbě z ní vyplývající pro anglický lid a *Church of England* založila whigovská strana svoje základy působení a propagandy, avšak diskuze poslanců s králem během zasedání parlamentu v Oxfordu v roce 1681 dokazují, že ochrana lidu a anglikánské církve nebyla hlavním cílem whigů, ale pouze součástí toho, jak se prezentovali na venek. Veřejně propagované cíle whigovské strany jim měly zajistit podporu anglického lidu, vítězství ve volbách do Dolní sněmovny a tím i možnost přimět krále Karla II. k souhlasu s předkládanými návrhy strany v čele s Vylučovacím zákonem. Ochrana *Church of England* mohla být zajištěna i jinými prostředky, aniž by byla narušena nástupnická posloupnost, jak několikrát zdůrazňoval panovník. Dolní sněmovna nebyla v tomto ohledu tak jednotná, jak by se mohlo s převahou whigů očekávat. Část poslanců byla ochotna o dalších variantách na ochranu anglického lidu a církve před vlivem katolicismu jednat, avšak Shaftesburyho okruh příznivců jakýmkoliv snahám o diskuzi zamezil. Whigovská strana odmítala odstoupit z projednávání předkládaného Vylučovacího zákona zřejmě především z důvodu obav zhoršení vlastní pozice v parlamentu a moci v zemi v případě nástupu silného panovníka na trůn, kterým se Jakub II. jevil.

Tato obava vedla whigovskou stranu k podpoře nástupnictví vévody z Monmouthu. Shaftesbury Monmoutha považoval za ideálního kandidáta na trůn. I když se vévoda řadil k pevným stoupcům anglikánské církve, měl přesto dobré vztahy se svým otcem; navíc díky úspěchům ve Skotsku vzrostla nejen jeho všeobecná oblíbenost, ale i náklonnost k postojům whigů. Karel II. odmítal podpořit nástupnictví svého nemanželského syna hned z několika důvodů. Byl si vědom vlivu, který na jeho syna Shaftesbury měl, a předpokládal, že v případě jeho nástupu na trůn, by se z něj stala pouhá loutka v rukou whigovské strany. Karel II. se ale mnohdy jevil též jako konzervativní člověk v otázce dědictví, v tomto ohledu ho podporovala i strana toryů. Rozhodl se tedy podpořit legitimnější nároky svého bratra, než aby uznal svého nemanželského syna jako jediného pretendenta na anglický trůn.

Úplným závěrem je nutné zmínit, že nástupnická otázka nebyla problémem dotýkající se pouze vlády Karla II., ale důsledky z ní vyplývající, tj. nástup Jakuba II. na trůn a jeho sesazení během tzv. Slavné revoluce, vyvolaly následné nástupnické krize prolínající se nejen vládami Marie II. a Viléma III. ale též Anny Stuartovny. Nejasné výklady spojené s nástupnictvím nakonec vedly anglický parlament k tomu, že otázky spojené s anglickým nástupnictvím byly definitivně vyjasněny schválením Zákona o nástupnictví (*Act of Settlement*) roku 1701, jenž uzákonil podmínky, které musel претенdent na anglický trůn splňovat; protestanská víra byla nutností, stejně jako sňatek s protestanským protějškem. Z výše

naznačeného vyplývá, jak široká daná problematika je, tudíž se naskýtá mnoho možností pro další badatele a historiky, kteří by měli zájem se zabývat anglickým nástupnictvím 17. století.

SEZNAM PRAMENŮ A EDIC

1. *A Collection of Letters Written by Kings Charles I and Charles II*, Vol. III, 1835.
2. BROWNING, Andrew (ed.), *English Historical Documents*, Vol. VIII, London 1953.
3. BRYANT, Arthur (ed.), *The Letters, Speeches and Declarations of King Charles II*, London 1968.
4. BLACKBURNE DANIELL, F. H. – BICKLEY, F. (eds.), *Calendar of State Papers Domestic: Charles II, 1660–1685*, London 1938, *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/search/series/cal-state-papers--domestic--chas2?query=&title/> (cit. 2019-8-8).
5. *Copies and Extracts of Some Letters Written to and From the Earl of Danby (Now Duke of Leeds) in the Years 1676, 1677 and 1678 with Particular Remarks upon Some of Them*, London 1710.
6. GREY, Anchtell (ed.), *Debates of the House of Commons From the Year 1667 to the Year 1694*, Vol. II, London 1763.
7. *His Majesties Declaration to All His Loving Subjects, Touching the Causes and Reasons That Moved Him to Dissolve the Two Last Parliaments, 1681*, London 1681.
8. JESSE, John Heneage (ed.), *Memoirs of the Court of England during the Reign of the Stuarts Including the Protectorate*, Vol. III, London 1840.
9. *Journal of the House of Commons: 1660–1667*, Vol. 8, London 1802, *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/commons-jrnl/vol8/> (cit. 2019-8-8).
10. *Journal of the House of Commons: 1667–1687*, Vol. 9, London 1802, dostupné skrze *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/commons-jrnl/vol9/> (cit. 2019-8-8).
11. *Journal of the House of Lords: 1660–1691*, Vols. 11–14, London 1767–1830, dostupné skrze *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/lords-jrnl/> (cit. 2019-8-8).

SEZNAM LITERATURY

1. ABBOTT, J., *Charles II*, London 1900.
2. ABBOTT, J., *History of King Charles the Second of England*, New York, 1877.
3. AIRY, O., *Charles II*, New York 1904.
4. ASHLEY, M., *England in the Seventeenth Century*, London 1952.
5. BEAVER, D., *Conscience and Context: The Popish Plot and the Politics of Ritual, 1678–1682*, in: *The Historical Journal*, Vol. 34, No. 2, 1991, s. 297–327.
6. BELLOC, H., *Charles II: The Last Rally*, 2003.
7. BRODIE, G., *A Constitutional History of the British Empire*, Vols. II–III, London 1866.
8. BROWNING, A., *Thomas Osborne Earl of Danby and Duke of Leeds*, Oxford 1913.
9. COURTENAY, T. P. (ed.), *Eminent British Statesman*, Vol. V, London 1838.
10. CRUICKSHANKS, E. (ed.), *The Stuart Courts*, History Press 2000.
11. CRAWFURD, R., *The Last Says of Charles II*, Oxford 1909.
12. EUSTACE, T., *Statesman and Politicians of the Stuart Age*, New York 1985.
13. FEA, A., *King Monmouth Being a History of the Career of James Scott “The Protestant Duke” 1649–1685*, London 1902.
14. FALKUS, C., *The Life and Times of Charles II, Introduction by Antonia Fraser*, London 1972.
15. FOX, J., *A History of the Early Part of the Reign of James the Second*, London 1808.
16. HARRIS, T., *Restoration, Charles II and His Kingdom’s 1660–1685*, London 2005.
17. HUME, D., *The History of England from the Invasion of Julius Ceasar to the Revolution in 1688*, Vols. VII–VIII, London 1789.
18. CHRISTIE, W. D., *A Life of Anthony Ashley Cooper 1621–1683*, Vol. I–II, London 1871–1874.
19. CHURCHILL, W., *Dějiny anglicky mluvících národů – Nový svět*, Vol. II, Praha 1998.
20. JONES, J. R., *Charles II – Royal Politician*, London 1987.
21. JONES, J. R., *The First Whigs: The Politics of the Exclusion Crisis, 1678–1683*, London 1961.
22. KENYON, J., *The Popish Plot*, New York 1972.
23. KONEČNÝ, T., *Anglická zahraniční politika od restaurace do míru v Nijmegen*, Diplomová práce, Praha 2017.

24. KUBÍČEK, P., *Právo a státní zřízení Anglie a Skotska do roku 1707 v historických souvislostech*, Brno 2012.
25. LATHAM, R., L. (ed.), *The World of Samuel Pepys – Passages from the Diary of Samuel Pepys*, London 2000.
26. MACAULAY, T. B., *The History of England from the Accession of James the Second*, Vol. I, London 1849.
27. MAUROIS, A. – MOHRT, M., *Dějiny Anglie – doplněno o novější období Michelem Mohrtem*, Praha 1993.
28. MORGAN, K. O., *Dějiny Británie*, Praha 1999.
29. OGG, D., *England in the Reign of Charles II*, Oxford 1963.
30. PEARSON, H., *Karel II.*, Ostrava 2001.
31. POLIŠENSKÝ, J., *Dějiny Británie*, Praha 1982.
32. POLLOCK, J., *The Popish Plot – A Study in the History of the Reign of Charles II*, London 1903.
33. RANKE, L., *A History of England Principally in the Seventeenth Century*, Vol. IV, Oxford 1875.
34. TAPSELL, G., *The Personal Rule of Charles II, 1681–1685*, Woodbridge 2007.

SEZNAM ČLÁNKŮ

1. COOX, A., *The Dutch Invasion of England: 1667*, in: *Military Affairs*, Vol. 13, No. 4, 1949, s. 223–233.
2. DALY, P. J., *Rome's Other Hope: Charles II, Monmouth, and James in the Summer of 1676 (Stuart England)*, in: *Elh-English Literary History*, Vol. 66, No. 3, 1999, s. 655–676.
3. DAVIES, G. – KLOTZ, E. L., *The Habeas Corpus Act of 1679 in the House of Lords*, in: *Huntington Library Quarterly*, Vol. 3, No. 4, 1940, s. 469–470.
4. EAGLES, R., *Unnatural Allies? The Oxfordshire Elite from the Exclusion Crisis to the Overthrow of James II*, in: *Parliamentary History*, Vol. 26; No. 3, 2007, s. 346–365.
5. FEILING, K., *Clarendon and the Act of Uniformity, 1662–3*, in: *The English Historical Review*, Vol. 44, No. 174, 1929, s. 289–291.
6. FEILING, K., *Henrietta Stuart, Duchess of Orleans and the Origins of the Treaty of Dover*, in: *the English Historical Review*, Vol. 47, No. 188, 1932, s. 642–645.
7. GIBNEY, J., *An Irish Informer in Restoration England: David Fitzgerald and the Irish Plot in the Exclusion Crisis 1679–1681*, in: *Eire-Ireland: A Journal of Irish Studies*, Vol. 42, No. 314, 2007, s. 249–276.
8. GOODLAD, G., *Before the Glorious Revolution: The Making of Absolute Monarchy?*, in: *History Review*, No. 58, 2007, s. 10–15.
9. GOODLAD, G., *Charles II and the Politics of Survival*, in: *History Review*, Vol. 66, 2010, s. 1–5.
10. GREENSPAN, N., *Charles II, Lucy Walter, and The Stuart Courts in Exile*, in: *The English Historical Review*, Vol. 131, No. 553, 2016, s. 1386–1414.
11. GROSE, C., *England and Dunkirk*, in: *The American Historical Review*, Vol. 39, No. 1, 1933, s. 1–27.
12. GROSE, C., *Louis XIV's Financial Relations with Charles II and the English Parliament*, in: *The Journal of Modern History*, Vol. 1, No. 2, 1929, s. 177–204.
13. GROSE, C., *The Anglo-Portuguese Marriage*, in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 3, No. 10, 1930, s. 313–352.
14. HARRIS, T., *The Last Royal Rebel: The Life and Death of James, Duke of Monmouth*, in: *Historian*, Vol. 80, No. 1, 2018, s. 159–160.
15. HARVEY, R. L., *Church of England and the Rye House Plot of 1683*, in: *Journal of Church and State*, Vol. 12, No. 3, 1970, s. 441–452.

16. HUTTON, R., *The Making of the Secret Treaty of Dover, 1668–1670*, in: *The Historical Journal*, Vol. 29, No. 2, 1986, s. 297–318.
17. HUTTON, R. – HARRIS, T., *Charles II – King of England, Scotland and Ireland*, in: *Journal of Modern History*, Vol. 64, No. 4, 1992, s. 700–720.
18. JONES, N., *The House of Stuart*, in: *Britain*, Vol. 79, No. 4, 2011, s. 83–90.
19. KENYON, J. P., *The Acquittal of Sir George Wakeman: 18 July 1679*, in: *The Historical Journal*, Vol. 14, No. 4, 1971, s. 693–708.
20. KEY, N. E. – WARD, J. P., *Divided into Parties: Exclusion Crisis Origins in Monmouth*, in: *The English Historical Review*, Vol. 115, No. 464, 2000, s. 1159–1183.
21. LEE, M., *The Earl of Arlington and the Treaty of Dover*, in: *Journal of British Studies*, Vol. 1, No. 1, 1961, s. 58–70.
22. LIPSON, E., *The Elections to the Exclusion Parliaments 1679–1681*, in: *The English Historical Review*, Vol. 28, No. 109, 1913, s. 59–85.
23. MADWAY, L., *Rites of Deliverance and Disenchantment: The Marriage Celebrations for Charles II and Catherine of Braganza 1661–62*, in: *Seventeenth Century*, Vol. 21, No. 1, 2012, s. 79–98.
24. MAHLBERG, G., *The Republican Discourse on Religious Liberty during the Exclusion Crisis*, in: *Historical Research*, Vol. 83, No. 222, 2010, s. 617–634.
25. MALCOLM, J., L., *Charles II and the Reconstruction of Royal Power*, in: *The Historical Journal*, Vol. 35, No. 2, 1992, s. 307–330.
26. MARSHALL, A., *To Make a Martyr: The Popish Plot and Protestant Propaganda*, in: *History Today*, Vol. 47, 1997, s. 39–45.
27. McCORMICK, T., *Transmutation, Inclusion and Exclusion: Political Arithemetic from Charles II to William III*, in: *Journal of Historical Sociology*, Vol. 20, No. 3, 2007, s. 259–278.
28. MILNE, D. J., *The Results of the Rye House Plot and Their Influence upon the Revolution of 1688*, in: *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 1, 1951, s. 91–108.
29. NUTTING, H. A., *The Most Wholesome Law – The Habeas Corpus Act of 1679*, in: *The American Historical Review*, Vol. 65, No. 3, 1960, s. 527–543.
30. O'MALLEY, L., *The Whig Prince: Prince Rupert and the Court vs. Country Factions during the Reign of Charles II*, in: *Albion*, Vol. 8, No. 4, 1976, s. 333–350.
31. ROWEN, H., *John de Witt and the Triple Alliance* in: *The Journal of Modern History*, Vol. 26, No. 1, 1954, s. 1–14.

32. SHOTTON, J., *Exclusion Crisis and Earl of Shaftesbury*, in: *History Review*, No. 47, 2003, s. 33–37.
33. TAPSELL, G., *Lawrence Hyde and the Politics of Religion in Later Stuart*, in: *The English Historical Review*, Vol. 125, No. 517, 2010, s. 1414–1448.
34. TAPSELL, G., *Parliament and Political Division in the Last Years of Charles II, 1681–1685*, in: *Parliamentary History*, Vol. 22, No. 3, 2003, s. 243–262.
35. TAPSELL, G., *Parliament and Political Division in the Last Years of Charles II, 1681–1685*, in: *Parliamentary History*, Vol. 22, No. 3, 2010, s. 243–262.
36. TYLER, A. L., *A “Second Magna Carta”: The English Habeas Corpus Act and the Statutory Origins of the Habeas Privilege*, in: *Notre Dame Law Review*, Vol. 91, No. 5, 2016, s. 1949–1996.
37. TROOST, W., *Sir William Temple, William III and the Exclusion Crisis (1678–1681)*, in: *Dutch Crossing*, Vol. 31, No. 2, 2007, s. 147–162.
38. TROUT, A. P., *The Proclamation of the Treaty of Nijmegen*, in: *French Historical Studies*, Vol. 5, No. 4, 1968, s. 477–481.
39. TUBERVILLE, A.S., *The House of Lords under Charles II*, in: *The English Historical Review*, Vol. 44, No. 175, 1929, s. 400–417.
40. TURNER, R., *Charles’s Part in Governing England*, in: *The American Historical Review*, Vol. 34, No. 1, 1928, s. 44–47.
41. TURNER, E. R., *The Privy Council of 1679*, in: *The English Historical Review*, Vol. 30, No. 118, 1915, s. 215–270.

SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

- 1 – Anglický panovník Karel II. Stuart in: BRYANT, A. (ed.), *The Letters, Speeches and Declarations of Charles II*, Oxford 1963, úvodní list.
- 2 – Anglická královna Kateřina z Braganzy – manželka Karla II. in: www.queensroyalsurreys.org.uk/ (cit. 2019-7-19)
- 3 – Anglický král Karel I. Stuart se synem Jakubem, vévodou z Yorku in: HARRIS, T., *Restoration Restoration, Charles II and His Kingdoms*, London 2005, ilustrace uprostřed, s. 1.
- 4 – Jakub, vévoda z Yorku, vyobrazen již jako král Jakub II. (1685–1688) in: <https://artuk.org/discover/artworks/> (cit. 2019-7-19).
- 5 – Henrietta Anna (Minette), vévodkyně Orleánská. Sestra Karla II. a Jakuba II. in: <https://www.npg.org.uk/collections/> (cit. 2019-7-19).
- 6 – Vyobrazení Velkého požáru Londýna roku 1666 in: HARRIS, T., *Restoration Restoration, Charles II and His Kingdoms*, London 2005, ilustrace uprostřed, s. 3.
- 7 – Útok Nizozemců na anglické lodě zakotvené v docích v Chathamu v červnu roku 1667. Nizozemci zničili čtyři největší lodě anglické flotily a vlajkovou loď *Prince Royal* si odvezli jako důkaz svého triumfu in: HARRIS, T., *Restoration Restoration, Charles II and His Kingdoms*, London 2005, ilustrace uprostřed, s. 3.
- 8 – Thomas Osborne, hrabě z Danby in: HARRIS, T., *Restoration Restoration, Charles II and His Kingdoms*, London 2005, ilustrace uprostřed, s. 5.
- 9 – Anthony Ashley Cooper, hrabě ze Shaftesbury. Zakladatel a vůdce whigovské strany in: HARRIS, T., *Restoration Restoration, Charles II and His Kingdoms*, London 2005, ilustrace uprostřed, s. 5.
- 10 – Neoblíbený místodržitel ve Skotsku John Maitland, vévoda z Lauderdale. Vyobrazen s manželkou in: HARRIS, T., *Restoration Restoration, Charles II and His Kingdoms*, London 2005, ilustrace uprostřed, s. 4.
- 11 – George Villiers, druhý vévoda z Buckinghamu in: <https://www.npgprints.com/image/23967/> (cit. 2019-7-19).
- 12 – Hrací karty ze 17. století s motivy připomínající Papeženecké spiknutí (*Popish Plot*) roku 1678 in: KENYON, J., *The Popish Plot*, New York, 1972, ilustrace uprostřed, s. 4.
- 13 – Titus Oates in: KENYON, J., *The Popish Plot*, New York, 1972, ilustrace uprostřed, s. 1.
- 14 – Vyobrazení připomínající smrt sira Edmunda Berryho Godfreye v říjnu 1678 in: KENYON, J., *The Popish Plot*, New York, 1972, ilustrace uprostřed, s. 3.
- 15 – Habeas Corpus Act, schválený roku 1679 in: <http://www.revolutionary-war-and-beyond.com/english-habeas-corpus-act-of-1679.html> (cit. 2019-7-19).
- 16 – Rodokmen anglické královské rodiny Stuartovců in: BROWNING, A. (ed.), *English Historical Documents*, s. 125.

17 – Mapa Anglie a Walesu s vyznačením, jak jednotliví zástupci hrabství v Dolní sněmovně hlasovali o Vylučovacím zákonu (*Exclusion Bill*) roku 1680 in: BROWNING, A. (ed.), *English Historical Documents*, s. 255.

18 – Princezna Marie Stuartovna (dcera Jakuba, vévody z Yorku) a její manžel Vilém III. Oranžský in: <https://www.radionetherlandsarchives.org/> (cit. 2019-7-19).